

מתווכים

גליון רע"ח
תצוה-זכור-פורים
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

עמ' י"ג
ובחרת בחיים

עמ' י"ז

עמ' כ"א
ספיר והלום

עמ' כ"ה
מכתלי בית ההוראה

עמוד עלון מובדל

חדש בהיכל <<<

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פורשת השבוע

נזירת שמשון המבואר

נזירת שמשון המבואר להרה"ק רבי שמשון מאוז'ראן זיע"א, מהדורה מבוארת בביאור נרחב להבנת דבריו, ובתוספת הערות וצינונים, הטקסט כולו הוגה ע"פ דפו"י ונערך מחדש ונוקד בניקוד מלא, נוספו כותרות משנה לכל קטע, ופרקי תולדות. בסוף הספר נוסף ספר חדש "בזאת יבוא אהרן" ליקוט מתורת נכדו הרה"ק רבי אהרן אריה מלאשקוויץ זיע"א, חידושי תורה, מכתבים וש"ת ופרקי תולדות.

מתיבתא לנישואין

מתיבתא לנישואין - אוצר ענייני נישואין בהלכה ובאגדה. ספר מקיף המאגד בתוכו את כלל ענייני הנישואין בהירות נפלאה ובלשון נגישה לכל נפש, מתוך מטרה לעורר ולרומם את הלבבות ביום הקמת בניין עדי עד. הספר כולל אוצר בלום של הלכות ומנהגי נישואין השזורים בפניני אגדה, לצד תפילות נרגשות ליום החופה וסדר הברכות מבוארים בטוב טעם ודעת - החל מברכות האירוסין, דרך כתובה מבוארת ועד לברכת המזון ושבע ברכות המבוארים בביאור משיב נפש.

אוצר פניני החסידות תפילה

אוצר פניני החסידות על עניני תפילה העומדים ברומו של עולם, והוא ליקוט דברי רבותינו מאורי הדורות גאוני ישראל ורועי החסידות בלשונם, מעשי צדיקים, דברי קודש מילתא חדתא מאת כ"ק אדמו"ר רבי דוד אביחצירא שליט"א על עניני תפילה, וספיר ויהלום מהגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א.

מעל עדת ישראל, ויומשך שפע קודש לבני ישראל, ובמהרה נזכה לראות בישועתן של ישראל.

(נחל יצחק - בפרשתנו)

לשבת זכור

לכוון כל מה שעושה למחיית עמלק

כותב הרה"ק הבית אהרן מקארלין זי"ע (פורים, טו): "כל איש ישראל, כל מה שהוא עושה, צריך להיות (כוונתו) שבזו העשייה יתמחה הזכור של עמלק, וכאשר יהיה נוהר בזה כל בר ישראל, אזי בטוח אני אשר חיש מהר יהיו פטורים מכל הצרות".

על פי דברי 'בית אהרן' הללו, היה נוהג הגה"ח רבי זלמן בריזל זצ"ל בכל עת מצוא בקיום אחת ממצוות ה', לומר "ימח שמו", כשכוונתו על עמלק.

פעם אחת ביציאתו מן המקוה לעת זקנותו קשר את מנעליו וזעק בינו ובין עצמו: "ימח שמו! ימח שמו!... באותה העת עמד שם יהודי בקרבת מקום אשר נחרד למשמע אזניו, בחששו שמא גרם לו מאן דהוא רעה וע"כ הוא מקללו קללה כזו, או שמא אירע לו איזה... על כן ניגש אליו ושאלו אם בידו לעזור לו.

נענה החסיד והשיב לו בנחותא שלא קרה לו מאומה, רק שב'בית אהרן' מבואר שבכל מצוה צריך האדם לכוון שברצונו למחות זרעו של עמלק, ועל כן כעת שהוא קושר מנעליו ומקפיד לעשותו כפי הנפסק בשו"ע (או"ח ב ד), הרי הוא מכוון למחות שמו וזכרו מתחת השמים, ולכן קללו שבזו המצווה ימח הקב"ה שמו מעל פני האדמה במהרה.

(רבי זלמן עמ' 238 הובא ב'באר הפרשה')

"זכרונכם משלי" - רמזי פורים ופרשת זכור

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עַמְלֶק (קריאת זכור - דברים כה, יז).

במדרש תנחומא (כי תצא אות ה'): "רבי תנחומא בר חנילאי פתח, 'זְכוֹרְכֶם מִשְׁלֵי אֶפְרַיִם לְגַבֵּי חֲמֹר גְּבִיכִם' (איוב ג יב), אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אותן שתי זכירות שכתבתי לכם בתורה, (דברים כה ט) 'תמחה את זכר עמלק', [שמות יז ד] 'מחה אמחה את זכר עמלק', הו זהירין בהן]. 'משלי אפר' - משולי אפר, אם זכיתם אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו כאפר, שנאמר (בראשית יח כז) 'ואנכי עפר ואפר', ואם לאו, 'לגבי חומר גביכם' - התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, שנאמר (שמות א יד) 'וימררו את חייהם בעבודה קשה'.

דרשו חז"ל את תיבת 'זכרוכם' שבפסוק, מלשון שתי זכירות, היינו שתי פעמים שנזכרה

מדוע הפסיק המהר"ש מבאבוב את כתיבת הצוואה בשנות הזעם

וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְפָנָיו ה' וּבְצִאתוֹ וְלֹא יָמוּת (כה, לה).

בשנות הזעם הובל האדמו"ר מהר"ש מבאבוב זצ"ל פעם למאסר, ונגזר דינו למיתה, הואיל ועסק בהצלת ילדי ישראל מידי הגרמנים ימ"ש, והדבר היה בפרשת תצוה. וישב הרבי וכתב צוואה לבניו בזה הלשון:

עש"ק לסדר וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ, היינו שיהא נשמע קולו לבני ביתו ברגעו האחרון, בשעה שהוא מוכן לבוא אל הקודש - לקדש את השם, ובמסורה וְנִשְׁמַע פְּתָנָם הַקֹּלֶף (אסתר א, ב) - שכבר נגזרה הגזירה וצריכים לקבלה באהבה, כי נעשה ונשמע קבלנו עלינו - לעשות רצונו יתברך אפילו חרב חדה מונחת על הצוואר, ומתוך כך וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ - שיעלה לרצון הקרבן בבואו לפני כסא הכבוד. וסיים הכתוב 'וּבְצִאתוֹ וְלֹא יָמוּת'.

כשראה הרבי את סיום הכתוב, חשב שזהו בבחינת נבואה קטנה, ע"ד 'פסוק לי פסוק', שהורו לו מן השמים שייצאל מן הרשעים וייצא משם ולא ימות. לכן פסק הרבי מלכתוב הצוואה. ואמנם שיחררוהו בליל שבת בדרך נס.

(אמרי שמואל זילברברג-בפרשתנו)

התפילה בקול רם משלימה את קול הפעמונים של הכהן גדול

וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְפָנָיו ה' וּבְצִאתוֹ וְלֹא יָמוּת (כה, לה).

פירש הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזווטשקא זצ"ל בספרו 'נחל יצחק', שזה בא לרמוז שבעת שנכנס האדם לעבודת הקודש בתורה ותפילה, צריך להיות קולו נשמע, קול ה' בהדר, כי יש נחת רוח לבורא ב"ה משמיעת קולם של ישראל בעת עבודתם, ולכן אצל אהרן הכהן שעבד את הבורא בעבודת הקרבנות, ובעבודה זו אין השמיעת קול, נתקן לו שיהיה נשמע קולו על ידי פעמוני המעיל, כדי להשלים את הנחת רוח לפניו יתברך, להיות עבודת הקרבנות גם כן בבחינת קול הנשמע למרחוק.

ועתה בעוה"ר שחבר ביהמ"ק ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא מעיל בפעמוניו, הנה כל אחד ואחד מישראל הוא בחינת כהן משרת לפני ה', וצריך להשלים הנחת רוח של קולות הפעמונים על ידי עבודת התורה והתפילה בקול רם. ועל ידי אתערותא דלתתא נעשה אתערותא דלעילא שיהיה נשמע במרומים קול התורה והתפילה של ישראל, שזהו הנחת רוחו יתברך, ועל ידי זה יומתקו כל הדינים

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: → השבוע בגליון: ← **אקטואלי:**

סגולת מן הגרי"ח זוננפלד להינצל מציפורני רשויות החוק | עמ' ג'

האור החיים הק': טעם נפלא שנקבע 'משלוח מנות' ליום הפורים | עמ' ב'

פניני אביר יעקב | עמ' ה'

נתן המחאה בשביל מתנות לאביונים ולא נפדה | עמ' ח'

דבר האמונה:

הזמינה אסתר המלכה את המלך אחשוורוש והמון הרשע לסעודה להורות כי בוטחת בה' ובישועתו.

וכך רואים אנו בתפלתה בעת עמדה בחצר בית המלך הפנימית, והם הדברים האמורים במזמור 'לְמַנְצָחַ עַל אֲיֵלֵת הַשָּׁחַר' (תהלים כב) המדבר כלו באסתר, 'רְחֹק מִיִּשְׁוֹעֹתַי דְּבָרֵי שְׁאֲגֵתִי, כְּלוֹמַר אֲנִי יוֹדַעַת שְׂאֵם אֲשֶׁר אֲשֶׁר וְאֵתָאֵבֵל הָרִי זֶה יוֹתֵר רְחוֹק מִיִּשְׁוֹעֹתַי, הוֹכַחָה לְכַךְ כִּי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תִעַנֶּה וְלַיְלָה וְלֹא דְמִיָּה לִי, וְאַתָּה הָרִי מִצַּפָּה שֶׁאֲבִטַח בְּךָ וּבִישְׁוֹעֹתֶךָ, וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל - אַתָּה מֶלֶךְ הַקְּדוֹשׁ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים מִכָּח 'הַהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל', שִׁירָאֵל, שִׁירָאֵל בְּטוֹחִים בִּישְׁוֹעָה וּמַהֲלִילִים אוֹתָם, שֶׁהִנֵּה אַתָּה נֹמֵצָא אֲתָם בְּכָל צָר וּמְצוּק וּמְצִיל אוֹתָם, וְאַתָּה זֶה חִידְדָה לְעַצְמָה בְּטֵרֵם תְּבוֹא אֶל אַחְשׁוּרְוֹשׁ, שֶׁרַק בְּדֶרֶךְ שֶׁל שְׂמַחָה וּבִטְחוֹן תְּבוֹא הַיִּשְׁוֹעָה. וּבִכֵּךְ הִיָּה הַתִּיקוֹן שֶׁל מֵה שְׁקָרָה לַיַּעֲקֹב אֲבִינוֹ שֶׁאֲמַנָּם בְּאַמַּת תְּמִיד יָדַע שֶׁסְּבִלּוֹן אֶחָד עוֹשֶׂה יוֹתֵר מְכֻמָּה תְּפִלוֹת, אֲךָ הַתְּאֵבֵלוֹ עַל יוֹסֵף נִשְׁכַּח בּוֹה, כִּי גַם שֵׁם רָצָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שִׁיִּקְבַּל זֹאת בְּאֵהָבָה וּבִשְׂמַחָה, וְיֵאֱמָר בְּלֵב שְׁלֵם וְרוֹגוּעַ כִּי וְדָאֵי זֶה לְטוֹבָה, וְכִפִּי שֶׁאֲכֵן הַתְּבַרֵר לְאַחַר מְכֻן.

מוסיף החתם סופר חידוש מופלא, שלכן ביום הפורים הסדר הוא שקוראים מגילה ורק לאחר מכן מקיימים את מצוות היום במשלוש מנות ומשתה ושמחה, 'להורות כי התפילות והבקשות שכנגדם נתקן קריאת המגילה, לא הועילו כל כך כמו השמחה בה' והבטחון בישועתו.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

אמונתה של אסתר בשמחה הכניעה את גזירת המן

דבר חידוש כתב החתם סופר (דרשות דרוש לפרשת זכור תקנ"ד), על הנאמר ביעקב אבינו ע"ה (בראשית לו ט"ז) 'וַיִּשֶׁם שֵׁק בְּמַתְנֵיוֹ וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנֵי יָמִים רַבִּים', שדרשו המדרש (ב"ר פד ט), לפי שתפס את השק לפיכך אינו זו מבני ובני בניו עד סוף כל הדורות, והוא מה שנאמר במדרכי היהודי (אסתר ד א) 'וַיִּקְרַע מִרְדְּכָי אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבֹּשׁ שֵׁק וַאֲפֹר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק וַעֲקָה גְדוּלָּה וַמְרָה'.

אומר החתם סופר, עבודת האדם היא לקבל כל הקורות עמו באהבה ושמחה, כי על ידי יסורים הוא מזדכך וזוכה להתקרב אל בוראו, וכשהוא מקבל זאת בשמחה ובאהבה יצא מצרה לרוחה ומאפלה לאורה. ואכן יעקב אבינו ע"ה קבל באהבה כל שעבר עליו, מעשו לבן ודינה, רק בינסיון של מכירת יוסף, שידע שבשלמותם של כל י"ב בניו תלוי העולם הבא שלו, כמו שכתוב (בראשית שם) 'כִּפִּי אֲרֹד אֶל בְּנֵי אֶבֶל שְׂאֵלָה וּפְרַשׁ רַשִׁי': 'אבל שאלה' וגו' מדרשו - גיהנום, סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבניי בחיי מבטח אני שאיני רואה גיהנום. וכאן כבר לא יכול היה לשאת כאבו ולבש שק ובכה, על כן נגזר על בניו גזרת המן שהביאה אותם ללבוש שק ואפר.

אסתר ידעה שכדי לתקן החטא יש לקבל הכל בשמחה

אך אסתר המלכה ידעה שכל זה קרה מכך שלא קיבל יעקב אבינו ע"ה את זה באהבה, משכך הבינה שלא תבוא הישועה מהשק והאפר, ורק כשהיה בשמחה ויקבלו את כל העובר עליהם באמונה תמימה שזה הכי טוב עבורם, או אז ייושעו מצרתם, לפיכך

בתורה פרשת עמלק; בפרשת כי תצא, וכן בפרשת בשלח (שמות יז ח), 'וַיִּבְאֵר עַמְלֵק וַיִּלְחָם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפְדִּים' וגו'. והיא הפרשה אשר קוראים בתורה ביום הפורים. בנתי הפרשיות הללו נזכר ענין מחיית עמלק; בשמות נאמר שהקדוש ברוך הוא ימחה את זכרו, ובדברים נצטוו ישראל על כך.

עד כאן דרך הדרש, אולם בדרך הרמז, נוכל לפרש כך; 'זכרוכם' רומז לפרשת זכור, ו'משלי' רומז לפורים, אשר בו נהגו ישראל להתחפש, בדרך משל ונמשל. 'אפר' הוא אפר פרה אדומה, ו'לגבי חומר גביכם' היינו שיש להתרומם מן 'החומר' והלבנים של מצרים, כדי לזכות להגיע ל'לבנת הספיר' (ראה שמות כד י וברש"י שם) ולזכות להשגות מופלאות. ולפי זה רמז הפסוק על שלוש מתוך ארבע הפרשיות.

(ענינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

רשעותו ואכזריותו של עמלק להתקיף בדרך

תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח (קריאת זכור - דברים כה, ט).

הגה"צ המהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל ששבע מרורים בנדודיו בנכר, פירש פעם מדוע הוציאה התורה הקדושה גזר דין כה קשה על עמלק "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח", מה היה חטאו הגדול של עמלק וכי בזה שיצא במלחמה נגד ישראל, והלא אומות אחרות נלחמו עמו - ובכל זאת לא נענשו כל כך?

אלא - אמר המהר"ם שפירא - כל עוונו של עמלק היה בזה שיצא נגד בני ישראל בהיותם "בדרך" נודדים, עייפים ויגעיים, ופתאום מאחורי גבם מופיע עמלק רשע זה ומתקיף!...

וכי יש פלוגת גדולה מזה: הולך עם, זקן וטף, נודד, מאחוריו נטש בית ומולדת של שנים רבות, ועיניו כלות כבר למקום מנוחה, ואין נראה באופק - ופתאום, ללא שום אזהרה מוקדמת, התקפת מלחמה...

זהה אשר מדגישה התורה: "זכור את אשר עשה לך עמלק 'בדרך' בצאתכם ממצרים, אשר קרן 'בדרך' ואתה עיף ויגע..."

הרב שעשה רבות משנותיו בדרך - הבין זאת טוב מאד...

(ביצוץ אור המאיר עמ' רעא)

ווארט מהאור החיים הק'

טעם נפלא שנקבע משלוח מנות ליום הפורים

הגה"צ רבי יהושע סג"ל דייטש מקטמון זצ"ל בספרו אהבת חיים (לפורים אות כט) אומר טעם נפלא, מדוע תקנו משלוח מנות ומתנות לאבינונים ביום הפורים דוקא.

ומבאר, עפ"י מה שפירש האור החיים הק' מאמר הכתוב (פרשת ראה) "ונתן לך רחמים ורחמן" דבני ישראל יראו איך שה' יתברך מצוה להם 'לא תחיה כל נשמה', ואם כן שמא על ידי זה יתרגל בטבעם מדת אכזריות מבלי לחוס על נפש עני ואביון, לזאת הבטיח להם ה' יתברך, דלא יאונה להם כל און - מכוח מצות מלחמת חובה, ויהיה להם לב רחמני גם

לאחר מכן. וזוה מפרש האור החיים הק' "ונתן לך רחמים" - כלומר מדת הרחמנות עכ"ד.

והנה כאן בנס דפורים נמי הרגו בני ישראל חמשה ושבעים אלף נפשות שהוא מספר עצום ורבי, ושמא תאמר חס ושלום דעל ידי זה נתדבק בהם מדת האכזריות, ח"ו מלומר כן, דכיון דמכח מצות חכמים עשו זאת - עפ"י ציווי מרדכי הצדיק ובית דינו, נתקיים בהם מאמר הכתוב "ונתן לך רחמים" וכפירוש האור החיים הק' הנ"ל.

ולהורות זה - תקנו חז"ל "מצות משלוח מנות ומתנות לאבינונים" לרחם על עני ואביון, ועל ידי זה יראו כל באי עולם שאך מכוח מצות חז"ל הרגו את הגויים, וישראל בעצמותם רחמנים בני רחמנים הם. ומסיים ה"אהבת חיים": "ואמרת דבר זה לחכמים וקלסוהו".

זמני כניסת ויצאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		מי יורק		לונדון	
מסכת השבת	רבי חם	מסכת השבת	רבי חם	מסכת השבת	רבי חם	מסכת השבת	רבי חם	מסכת השבת	רבי חם
17:00	18:13	17:14	18:15	17:27	18:36	17:22	18:28	18:51	18:58

מחוברים

העלון השבועי מביט עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
"ספרי אור החיים"

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבוקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצבים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 8 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הרקנס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 10 • נתניה: הרם 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

מחוברים
את הימים!

newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה

02-803-9999

או במייל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

תיצוב ותימור: שוקי קטר

1

מחוברים

וְשִׁמְחָה וְשָׂשׂוֹן וְיִקָּר:

הוא התחפש לבדחן כדי להציל את חתונת בתו,

ולא חלם שהמחותן הנגידי יזהה אותו לפי כתם קטן על האצבע.

דרמה מרטיטה על "נהפוך הוא" פרטי שהסתיים בדמעות של אושר.

מוספר על בחור עילוי מופלג בנו של נגידי ת"ח ומחבר ספר, שהציעו לו שידוך בתו של מגיד שיעור מפורסם באחד העיירות בארץ ישראל, שגם היא היתה שם דבר וכל מכיריה אמרו שהיא כלילת המעלות.

הדברים התגלגלו, ובכל העניינים הסכימו ב' הצדדים היטב, אולם כשהגיעו לדבר על עסקי הממון עמד הכל לירד לטמיון, אבי החתן שהכיר במעלתו של בנו עמד בתוקף שעל הצד השני לשאת בכל הוצאות הנישואין והדירה בלא יוצא מן הכלל, לשוא ניסה השדכן באמרו, 'ראה נא' הלא אתה נתברכת משמים בממון רב, ואילו אבי הכלה דחוק בחיי היום יום, איזה הגיון יש בזה שהוא ישלם כל ההוצאות ואתה הנגידי לא תתן מאומה?!', אך אבי החתן אטם את אזנו משמוע ולא הסכים לוותר כלל, בלידת ברירה הסכים אבי הכלה לתנאו ובידים רועדות חתם על שטר ההתחייבות, מיד לאחר מכן נגמר השידוך למזל טוב והצדדים שתו לחיים.

אחר הדברים האלה זכר אבי הכלה את ההתחייבות שנטל עליו והעול העיקר עליו עד מאד, הוא ניסה להשיג ממון מפה ומשם, אולי להוסיף שעות בישיבה, אך בקושי עלה בידו לקבץ כמה פרוטות, בצר לו השקיע את עצמו בים התלמוד שם מצא מפלט מכל הטרדות הסובבים אותו. עברו כמה חדשים והמחותן החל לשלוח רמזים שונים שהוא מצפה ממנו להתחיל לקיים את מה שהבטיח... מפעם לפעם נעשו הדברים חריפים יותר עד שאבי הכלה הבין שהשידוך כולו מוטל בסכנה.

הימים היו ימי חודש אדר, ובלבו של אבי הכלה נפל רעיון כזה, שבימים כתיקונם לא היה מעלה אפילו בקצה דעתו, הלא משמים נתברך בכשרון משחק יוצא מן הכלל, ועכשיו יצא דבר זה לטובתו, ביום הפורים, כאשר ישראל מרבים צדקה וחסד לאין שיעור, וכל הפושט יד נותנים לו, יעלה ויבוא לבתי נגידיים וישמחם כראוי בפניני שמחה ואמרות שפר, וכטוב לבם בשמחה, יפתח גם כיסם לרווחה ויתמכו בו בסכומים הגונים.

הוא שיתף לעבודתו ידיד קרוב שהבטיח ללוותו במשך היום, והלה גם דאג לו לרשימה של גבירים והשעות שמומלץ לעלות אליהם, ואכן בבוקר יום הפורים התחפש אבי הכלה, ועטה על עצמו בגד מפואר עם סטראקעס, והרכיב לעיניו בתי עינים עבים, את זקנו העבות צבע בלובן, וכאשר היה בטוח שאף אחד בעולם לא יכירו יצא לדרך, במשך היום כולו עלה ובא לבתי נגידיים, שימח וריקד, ופיו שפע אמרות שנונות ודברי צחות ששימחו את לב שומעיהן. ואכן הלבבות נפתחו והתרומות ניתנו ביד רכה. בסוף היום שכנו בכיסו סכומים נכבדים שהיה בהם לכסות חלק גדול מההוצאות החתונה.

מחוזק מההצלחה הגדולה החליט לעלות למחר לירושלים ולהמשיך את המלאכה בפורים דמוקפין, מחשבה עלתה במוחו, הלא מחותני אבי החתן מתגורר בירושלים, וידוע לכל שנוהג לחלק בפורים סכומים עצומים,

יבא המלך והמן היום:

הנהג היה בטוח שרישיונו נשלל,

אך לשוטר היו תוכניות אחרות. כיצד הפך

מחסום משטרתי לילי למזבח שעליו הוקרב

המכשיר הטמא? - עדותו המרטיטה של

בעל המעשה על הנס ששינה את חייו.

שח הגה"צ רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א: סיפר לי איש אחד, אשר לא עלינו ולא עליכם נתפתה ליצרו, ונפל במסכותו מחומת הגדר שהעמידו חכמי הדור בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, ורכש לעצמו מכשיר טמא ומשוקף רח"ל, לדאבון לב בני ביתו ומשפחתו, ולדאבון נשמתו האומללה. התירוץ שהמציא לו היצר, "מלך זקן וכסיל", לקנות את מכשיר התועבה ולהפיל את עצמו כמו ידיו אל שאול תחתית היה מחמת היותו בעל רכב ונצרך בדרכי נסיעותיו לתוכנת 'ווייז' [G.P.S - ג'י.פי.אס] כדי לנווט את דרכיו בכל מקום. והמכשירים הכשרים של תוכנות הניווט לא היו אז באותה רמה גבוהה, לפיכך הסיתו היצר להפילו באר שחת ולרכוש את מכשיר הטרף, רחמנא לישזבן.

ההידרדרות מן הווייז התמים עד הנפילות הקשות במראות האסורות והחמורות היתה מהירה מאוד, כשאפילו ללחיצת אצבע קלה על הכפתור היא לא נזקקה, משום שהוא כמובן לא וויתר על 'מכשיר מגע' מן המתקדמים והמשוכללים... שבנגיעה קלה על גבי המסך, בלא שום טרחת לחיצה, הוא כבר משוטט וגולש לו בתוככי הבוץ והבוהמה, שקוע עד צוואר בדמיונות שווא ומדווחים של צואה רותחת רח"ל.

הייתה לו לחוטא המסכן דגן 'קבוצת וואטספ' שהתגבשה לה מכמה חברים, אינשי דלא מעלי שהתחברו יחד בעמקי תהום רבה, וכטבעה של חברת חברים פורקי עול היו מחפים זה על זה בנפילותיהם והידרדרותם. באחד הימים קיבל האיש במכשירו האישי הזמנה מאחד מחברי הקבוצה, להצטרף עמו ל'רדת' לתל אביב למפגש של שתיה והוללות רח"ל, ובהיות שכבר נשקע בשפל מצבו עם החברים הרעים, וכבר כבו וקהו אצלו כל החושים וההרגשים הרוחניים, נענה לחבירו ושתו שם אלכוהול לרוב כדרכם של שיכורים נבזים...

עם סיום הבילוי יצאו השניים לדרך נסיעתם חזרה לעירם ולביתם, והנה בעלייתם בדרכם על הכביש הראשי [נתיבי איילון] עצר אותם 'שוטר תנועה' ערבי לבדיקה שגרתית, כדרכה של המשטרה לארוב בדרך בבדיקות פתע ללכידת נהגים סוררים, המסכנים את שלום הציבור בנהיגה פרועה. בדיקה קפדנית זו מקיפה פרטים רבים, הן בתקינות הרכב בשלמותו, והן בתעודות רישיונו של הנהג וכיוצא. אחת הבדיקות מודדת במכשיר מיוחד את מנת האלכוהול שבדמו של הנהג, זוהי בדיקה מחמירה מאוד, ובתוצאה שלילית של נהיגה תחת אדי האלכוהול מחמירה המשטרה בענישה על כך, שכן נהיגה שכזו מסכנת ביותר את שלום הנוסעים ואת שלום הרכבים הנעים על הכביש. - הנתפס בנהיגה שכזו רישיונו נשלל מיידית, הרכב מוחרם, והוא מקבל תיכף הזמנה להתייצב למשפט, בו צפוי הוא לעונשים וקנסות כבדים.

כשראו שני החברים המפוקפקים הללו את השוטר הישמעאלי שלפניהם המורה באצבעו הנוקשה לעצור בשולי הכביש, פג ליבם בפחד וחרדה גדולה, שכן אם יערוך בהם השוטר את בדיקתו הרי מיד יגלה את כמותו שתייתם... והם צפויים לעונשים חמורים! באותו רגע נזכר הנהג בסגולה הידועה המקובלת מפי קדשו של מרן הגרי"ח זוננפעלד זצוק"ל, מרא דארעא דישראל, כשנפגשים עם רשויות החוק וצריכים להינצל מצפורניהם, לומר את הפסוק במגילת אסתר (ה, ד): "יבא המלך והמן היום" ולכוון בראשי התיבות את שם הווי"ה ברוך הוא, והיא סגולה בדוקה ומנוסה להינצל מזרועות הרשויות הקשות. [עיין מ"ש בעזרת השם בספר 'טיב המועדים - פורים' בפסוק הנ"ל.] תיכף זעק האיש מנהמת ליבו בעת צרתו ומועקתו את פסוקי הסגולה הנ"ל, כשליבו מלא תפילה ותחינה לפני קונו להינצל מן הגזירה הקשה המרחפת על ראשו.

כך התקדם לו הרכב לאיטו אל שולי הכביש, ונעצר בסמוך לשוטר חמור הסבר כהוראתו, חלון הטנדר נפתח לרווחה והשוטר האמון על תפקידו תקע את ראשו מבעד לחלון פנימה, ותיכף עלה באפו ריח המשקאות החריפים שהציפו היטב את הנהג ואת כל הרכב, ועל אתר חרף את דינו בקול תקיף: "שתיית! הא!!" הוא שלף מתרמילו את מכשיר ה'ינשוף' המשטרתי לבדיקה זו, אשר תיכף בהתקרבו אל האיש

רק צריך לדעת לעורר את הנקודה הטובה, מדוע אם כן לא אכנס אליו גם אני ואקבל ממני לפחות מקצת ממה שהיה ראוי ליתן לחתונה?!

ואכן, למחרת הטיב אבי הכלה את 'מראהו', שח"ו אף אחד לא יוכל להכירו, ונסע לירושלים, במשך כל היום יצא ונכנס בבתי גבירים, ולקראת ערב כאשר היה מבושם במקצת הקיש על דלת ביתו של מחותנו, בשולחנו של מחותנו הסבו עשרות בני משפחה וידידים, חלקם הגדול כבר היה מבוסס, אבי הכלה נכנס ומיד התחיל במלאכה, הוא הסב בראש השולחן מעשי רבי מובהק והתחיל לפזר פנינים בדחנות באופן שהנוכחים קרעו את בטיניהם כמעט מרוב צחוק.

לאחר זמן מה כשנגרעו הרוחות קצת שאל אבי החתן את ה'רבי' האורח: 'ומה מביא את כבודו לכאן?', נאנח ה'רבי' ואמר בנעימה: 'צרותי מביאות אותי לכאן, בתי מתחתנת בעוד שבועיים וכל הוצאות החתונה נפלו עלי', 'והמחותן?' שאל אבי החתן, 'אוי המחותן! מוטב שלא תשאל! הוא יצא לעולם המסחר ולמרבחה הצער איבד שם את... ועצר לרגע, ואחר קרא בקול: 'ואיבד שם את לבו!!', הנוכחים כמעט נפלו מרוב צחוק, אך אבי החתן קפא על מקומו, הוא הסתכל בפניו של האורח ולאחר מכן הוציא את פנקס ה'טשעק' שלו וחתם בתחתיתו, 'הא לך?' הושיט לאורח, 'אתה יכול למלא כאן כל סכום שאתה רוצה!!'.

הכל הסתכלו על אבי החתן בתמיהה, שמא כבר שתה בעל הבית עד כדי איבוד הדעת, אולם אבי החתן היה מפוקח מאוד, ולידה את האורח הנכבד לפתח והדגיש לו שוב: 'אל תתעכבו, מלא בטשעק כל סכום שאתה רוצה, אל תפחד!!'.

מאוחר בלילה כאשר כל האורחים הסתלקו לביתם הסביר אבי החתן לאשתו: 'כאשר האורח הלז דיבר על מחותנו שיצא לעסקים ואיבד את לבו, הרגשתי כמו חץ שננעץ בלבי, הלא אני מתנהג ממש כאותו מחותן נבזה, אני יושב בכבודו של עולם ברוח ובעושר, ואני כופה על מחותני העני שישא בכל הוצאות הנישואין, והנה באותו רגע נפל עיני על ידו של האורח, ואז שמתי לב לכתם קטן ליד האצבע, כמותו ראייתי על ידו של המחותן בעת השידוך... בו ברגע גמלה בליבי ההחלטה ונתתי לו 'טשעק' פתוח על דעת שיכתוב כמה שהוא רוצה! ואני מקווה שבוזה אתקן את אשר עיוותתי'.

ויש להמליץ ע"ז המאמר חז"ל 'כל הפושט יד נותנים לו' (ירושלמי מגילה פ"א ה"ד) דכל הפושט את ידו להקב"ה, הרי הקב"ה מכיר את היד שהוא של בניו האהובים, ואף על פי שמרגישים כאילו אנו מחפשים את עצמינו במעשים ובהנהגות שאינם ראויים, מכל המקום הקב"ה מכיר אותנו ע"י היד, ונותן לנו את כל צרכינו.

(הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א גל המאיר)

<<<

החל להשמיע את הצפצוף המפליל בקול נכאים... כראות האיש את מצבו הקשה בכי רע ניסה לדבר על ליבו של השוטר, והתחנן לפניו שיניח לו ויוותר לו אך הפעם, כאשר מניחים השוטרים לפעמים על מעידה ראשונה. והנה למרבה הפלא נענה השוטר הישמעאלי האכזר לבקשתו, ובפתאום אמר לו בנחרצות: "שמע היטב, נענית לך הפעם! סע בזהירות רבה עד לתחנת הדלק הקרובה שם תעצור תשטוף את פניך היטב היטב, ותגיע לביתך בשלום, ואוי לך אם אתפוס אותך שוב במצב ביש כזה!"

הודה האיש לשוטר על המחווה, ומסר את מכשירו הווייז שבידו לחברו שישב מאחור כדי שיבדוק בו היכן היא תחנת הדלק הקרובה באזור. - אך החבר שהיה בגילופין יצא מן הרכב עם המכשיר בידו כדי לבדוק את כיוון הנסיעה, וכראותו את השוטר עומד עדיין מן הצד להשגיח עליהם, ניגש אליו והחל לברכו בקול גדול, "תודה רבה! תודה רבה!" אך כשהריח השוטר את הריח המסריח שנדף מפיו רעמו עליו בקול מאיים, "אם אינכם נוסעים מכאן מיד, מטיל אני עליכם תיכף את כל העונשים והקנסות!"

כשראה הנהג את המצב לאשורו, קרא בתקיפות לחבירו שייעלה תיכף אל הרכב כדי שנצא בנסיעה מיידית, ותיכף ברח משם בטרם יתחרט השוטר על וויתורו.

בעודם בנסיעה נזכר החבר שמחמת הבלבול והחרדה שנבהלו מן השוטר הניח את המכשיר הטמא שבידו - זה שבעטייו התגלגלו והידרדרו עד דיוטא תחתונה זו - על גג הרכב, ברצותו לחפש בו את הדרך. ובנסיעתם המהירה ומונסותם ראו השניים את המכשיר כשהוא מתעופף במהירות הנסיעה מעל גג הרכב, נשבר ומתפוצץ לשברי שברים!

באותה עת, כשראה האיש בחוש את גודל הנס שעשה עימו השי"ת ברוב רחמי וחסדיו, במתנת חנינם מן השמים, תכפוהו הרהורי תשובה וחרטה קשה, ומנהמת ליבו זעק בקול גדול: "יבוננו של עולם, הנני מודה לפניך מאוד על גודל הנס שעשית עמדי, ולאות קרבן תודה הריני מקריב לפניך את כל המכשיר היקר הזה! לקיים בו מקרא שכתוב לאמור (דברים ז, כו): "וְאֵלָּה תָּבִיא תֹעֲבָה אֶל בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ תָּרֵם כְּמֹהוּ שִׁקְץ וְתִשָּׁקְצוּ וְנִתְעַבְתֶּם וְנִתְעַבְבוּ כִּי תָּרֵם הוּא!" ומקבל על עצמי לשוב בתשובה שלמה לפניך!"

ואכן הסערה שהתחוללה בקרבו נתנה את אותותיה לטובה, ואת נדר התודה שהבטיח להשי"ת קיים בשלמותו, הוא עבר להשתמש במכשירים כשרים בלבד, עזב את כל ההבלים המשוקצים, והצטרף לכמה שיעורי תורה מתוקים מדבש, והחל להקפיד על קלה כבחמורה, לשמח לב משפחתו החשובה, ובהתעלות תורה ויראת שמים, וקרבת אלקים טוב!

כאשר סיפר זאת לאחר מכן לעורך דינו, הבקי היטב בכל נושאי התעבורה, ונוקשותה של משטרת התנועה, אמר עורך הדין שאין שום אפשרות של מקרה כזה בדרכי הטבע הרגילים, אם לא שאליהו הנביא... נקרה אליהם בדרכם, להצילם מרדת פי שחת, ולהעלותם מבירא עמיקתא לאיגרא רמא!

ומתוך כך הבין האיש עד כמה חייב הוא יותר להלל להשם יתברך, ותמיד זוכר הוא להודות בתפלותיו להשם על אותו נס שנעשה עימו, שבתוצאתו זכה לשוב בתשובה שלמה לפניו יתברך.

(גליון טיב הקהילה)

כָּל הַפּוֹשֵׁט יָד נּוֹתֵיִם לוֹ:

הדמעות שהולידו אימפריה של חסד: הוא עמד בערב שבת חסר אונים, עד שברגע של אמת קיבל על עצמו בלב שלם לדאוג לכל נזקק. סיפור המופת על הנגיד שגילה שצדקה היא ההשקעה הבטוחה ביותר בעולם.

באותו שבוע, כתב פתק קטן על ביתו: "כל מי שצריך עזרה עבור מזון - מוזמן!"

ואכן, לא מעט נקישות החלו להישמע בדלתו. לכולם פתח בחיוך רחב, שמע על צרכי המזון, ורשם מיד צ'ק. הוא לא התעכב ולא חיכה, לא דחה ולא המתין - כל מי שביקש עזרה עבור מזון, יצא עם סכום כסף לקניית מזון, ולא פעם עם מזון מבושל ממש מביתו, מעשה ידי רעייתו...

מאז, הצלחתו עלתה ופרחה, וכיום הוא נחשב לאדם עשיר מאוד, מולטי מיליונר של ממש. השקעותיו מפורזות ברחבי העולם, הרווחים זורמים בכסף משביע רצון, וגם כל ענייני נזקק שצריך מזון - זורם לביתו ומקבל את מלוא מחסורו. "וכי איך לא אעמוד בהבטחתי" - הוא אומר תמיד, "והרי ראיתי כמו עיניי איך ההתחייבות הזו לספק מזון לכל נצרך - הביאה את הברכה בעסקיי וזיכתה אותי בעושר מופלג!"

את הסיפור כולו שמענו מפיו של ר' יעקב בעצמו, המוכר היטב בפלטבוש שכונת מגוריו, והכל יודעים על ההרגל הוותיק שלו לספק מזון או תלושים לקניית מזון, מלאו מחסורו של כל נוקש בדלתו. לא רבים יודעים את הסיבה לכך, אך אנו זכינו לשמוע מפיו את סיפורו האיש, ולפתוח נקודת מבט מחודשת על עוצמתה של מצות הצדקה:

בפעם הראשונה שעמד מול מסך חשבון הבנק, והביט בעיניים נוצצות על סכום העתק שהוכנס אליו - ידע כי הבטחתו נשאה פרי, מצות הצדקה החלה לעבוד עבורו... עוד באותו שבוע יצא לעיסקה נוספת, ואת רווחיו משתי העיסקות שעשה - הכניס לעיסקת רכש ענקית, שגם היא הצליחה מעל ומעבר לציפיות... באותו שבוע, כתב פתק קטן על ביתו: "כל מי שצריך עזרה עבור מזון - מוזמן!"

שלא דואג רק לעצמו אלא מתמסר למען יהודים אחרים - צינורות השפע כלפיו נפתחים ומתרחבים, משמים שולחים לו כוחות ויכולות לעמוד במשימתו ולהצליח לתת ולהעניק ברוח לב וביד נדיבה.

ואת הגילוי הזה חשפו בפנינו חז"ל בבבא בתרא דף ט': "כל הרודף אחרי הצדקה - הקדוש ברוך הוא מומין לו מעות לעשות בהן צדקה", והוא זוכה גם להעניק לעניים הגונים. כלומר, אדם המקבל על עצמו להיות למען הנזקק, אדם הפועל מתוך תחושת שליחות ומסירות למען יהודים אחרים - ה' שולח לו כסף להצליח לעמוד בשאיפותיו, להצליח להעניק לעניים ונוזקים מלאו מחסורם!

הבה בנינו נפנינים את המסר העולה מסיפורו, ובנינו כי הנתינה לעני לא רק שאינה גורעת ממספנו, אלא להיפך - היא מעשירה אותנו ונותנת לנו רווחים גבוהים הרבה יותר! הבה נחפש כל הזדמנות לתמוך בעניי, לסייע לנוזקק, לתמוך בארגון העושה חסד וצדקה עם יהודים נזקקים, ונפתח לנו את שערי השפע, להוריק עלינו שפע טובה וברכה!

(פניני פרשת השבוע)

היה זה לפני כעשרים שנים, ביום ששי בצהריים, ברחוב שקט וצדדי בפאתי שכונת פלטבוש שבברוקלין - ניו יורק. ר' יעקב ישב ברכבו ומולל את עטו בעצבנות, מצחו קמוט בדאגה ומתח גדול מכסה את פניו. זה עתה הגיעה הבשורה המרה, כי גם ההשקעה הנוכחית בה השקיע - כשלה, והצטרפה לקודמותיה שהמיטו עליו אסון כלכלי.

זה לא שר' יעקב היה משקיע לא מחושב או לוקח סיכונים מיותרים. ההיפך, ר' יעקב נודע בזהירותו הרבה, ונכנס לעסקאות שהבטיחו לא פחות מ-90 אחוזי הצלחה. אך מזה תקופה ממושכת, לצערו ולצער בני משפחתו, תמיד עשרת האחוזים הנותרים התגברו על הרוב המוצק, והותירו אותו חסר כל, מבכה בשקט את סכומי העתק שהשקיע בעסקאות הכושלות.

עתה, היתה השעה אחת בצהריים. בעוד כמה שעות תיכנס השבת, וביתו ריקן מכל דברי מאכל לכבד את השבת. הוא יצא אמנם לקניות, אך אין לו מזומנים בכיס, וגם הבנק לא מאפשר לו למשוך מזומן. הוא ממשיך להרהר: אוי, כמה השקיע יכולות ומאמצים, לילות כימים ואף סכומי כסף ניכרים, בניסיון לפרנס את בני משפחתו ברווח. אפס, כי כל מאמציו עולים בתוהו, והוא הפך לדל ואביון שאין לו מזון לשבת!

לפתע, תוך כדי הבכי המצמרר, נפל בו רעיון. הוא עצם את עיניו בחזקה, נשא את ראשו אל על, וקרא ברורות: "יבוננו של עולם הוון ומפרנס את כל ברואי תבל! אני מבטיחך נאמנה, כי אם תוציאני ממצבי הקשה, ואם תזכה אותי לשוב לדרך המלך ולפרנס בכבוד, אני מבטיח לשאת בכוחי ובממוני בעול הציבור, להיות שליח נאמן לתת אוכל ומזון לכל מי שחסר לו, ולהקדיש חלק נכבד מכספי לביצוע שליחותי לדאוג למחסורם של בניך!"

"אבא שבשמים!" - הוסיף בהתרגשות - "אני מודע לחלוטין לכובד המשימה שאני נוטל על כתפי, אך אני מתחייב בפניך בצורה הכי ברורה וחדה, שאם תפתח לי את שערי הפרנסה ואשוב להיות בעל יכולת - כל אחד מבניך שלא יהיה לו אוכל יהיה מוזמן אליי, כל יהודי שיתקשה בהשגת מזון לבני משפחתו יהיה סמוך על שולחני, כל אדם שלא תהיה לו אפשרות לתת מזון לילדיו - אני פותר לו את הבעיה הזו, בהתחייבות!"

הוא פקח את עיניו לרגע, וניגב את הדמעות שזלגו מהן. הוא שב על התחייבותו פעמיים ושלוש, וההתחייבות החזקה הזו נטעה בו כוחות, הטעינה אותו באנרגיות חדשות. הוא השיג הלוואה לקנות מעט מצרכים עבור השבת המתקרבת, ובכל יום השבת היה שרוי בהתרוממות רוח, לנוכח הבטחתו האמיצה והכנה: שכל אדם שיחסר לו מזון - הוא יעמוד איתן לצידו ויעזור לו להביא טרף לבני ביתו!

השבת חלפה בניעימים, וביום ראשון יצא שוב לחפש הזדמנות להתפרנס. מישוה הציע על סקת תיווך, והוא נכנס אליה מלאו העוצמה - בטוח בכוחה של הבטחתו ובוכות מצות הצדקה שקיבל על עצמו, כי העיסקה תצליח ותעלה יפה. כעבור שבועיים היא נחתמה, והניבה רווחים יפים מהמשוער...

בפעם הראשונה שעמד מול מסך חשבון הבנק, והביט בעיניים נוצצות על סכום העתק שהוכנס אליו - ידע כי הבטחתו נשאה פרי, מצות הצדקה החלה לעבוד עבורו... עוד באותו שבוע יצא לעסקה נוספת, ואת רווחיו משתי העסקאות שעשה - הכניס לעסקת רכש ענקית, שגם היא הצליחה מעל ומעבר לציפיות...

פנינים על הפרשה:

ומתן, שהרשות בידי לדבר בעסקי משא ומתן כדי להחיות את נפשו. גמר, הוא ללמד תורה. מצוה, הוא להוכיח לעם ולדבר דברי מוסר וכיוצא. נכרת, אם מדבר לשון הרע ונבלות הפה, ונכרת האיש ההוא. וזהו שאמר תכלת וארגמן, דהינה, תכלית הפה ועקרו הוא לשמר מה שרמזו בארגמן, יזהר מן האסור וישמר לקיים המתר:

גם דברים המותרים צריך לדבר בענוה תולעת שני, בא לרמוז, דאף על פי שהתנו לפה שני ענינים, האחד לשא ולתן, והשני לעסק בדברי תורה, מכל מקום בעיניו שיהיו דבריו בענוה ובשפלות, וזהו תולעת שני, שיהיה נמוך וענו בתולעת. ושני, אל תקרי 'שני' אלא 'שני', לרמוז שיהיה ענו בשני ענינים אלה, במשא ובמתן ובדברי תורה, שאף בדברי תורה צריך ענוה ושפלות, כמו שנאמר (קהלת טו ז) 'דברי חכמים בנחת נשמעים' (רמב"ם דעות פ"ב ה"ה עירובין ג):

יזהר מלפגום בשמות הקודש הרמוזים בפה ושש משור, בא לרמוז, דמצינו הפה נקרא שלשה שמות: פה, לשון, שפה. וכל אחד מהם רמוז שתי פעמים בשמות הקדש, 'פה' גימטריא ס"ג וכ"ב אותיות, עוד, גימטריא 'פה' עם הכולל 'אלהים'. 'לשון' גימטריא 'שכינה' עם הכולל, ועוד, גימטריא 'אלהים' דייוד"ן ו'אלהים' פשוט. וכן 'שפה' גימטריא 'שכינה', ועוד, גימטריא 'אלהים' דייוד"ן ו'אלהים' פשוט. וכשיחשב האדם ששה השמות הקדש הרמוזים, רעדה תאחו אותו ויזהר מלפגם בשמות אלו. וזהו שאמר ושש משור, דהינה, ששה שמות הנזכרים יהיו משוררים וקשורים בלבך, כדי שתשמר את פיך שלא תפגם בהם. וזהו שאמר מעשה חשב, דהינה, הדבר הזה תלוי במחשבתך, שתחשב בשמות האלה שלא תפגם. והנה משור אותיות 'שם ר' ו'שם זר', דהינה, אם שמרת פיך כראוי אשריך וטוב לך, לפי ש'שם ר', הוא סוד הששה שמות הרמוזים. ואם לא שמרת פיך, דע ש'שם זר', הוא סמ"ל לא יצר הרע וקנה שם מקומו, ד'לפתח חטאת רבך' (בראשית ד ז):

ירבה בשתיקה

שתי כתפת חברת יהיה לו אל שני קצותיו וחבר, בא לרמוז דצריך להרבות בשתיקה יותר ויותר, ויחשב כאלו שפתי תפורים ומחברים זה בזה. וזהו שאמר שתי כתפות, אותיות 'תכפות', מלשון תכפה שנקראת בלשון משנה תפירה. דהינה, יחשב שני קצות שפתי כאלו תפורים ומחברים זה בזה:

ישמור את פיו לשם שמים

וחשב אפדתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור. בא לרמוז דכל הקדשה והאזנה שכתבנו שיתנהג בפיו, לא יהיה משפה ולחויץ לשם יהרא כדי לרמות בני אדם, רק הכל יהיה תקוע בלבו ויעשה הכל לשם שמים. וזהו שאמר ויחשב אפדתו אשר עליו, דהינה המחשבה אשר עליה תלוי הפה, צריך שתהיה טהורה וזכה, והיא שתכונת הכוונות שאמרנו בפה. וזהו כמעשהו, דהינה, כמעשה הפה מבחויץ כך תהיה הכוונה מבפנים, וכל עקר תקון הפה שזכרנו במחשבה תלוי, וזהו שאמר ממנו יהיה. וזהו והזכירם זהב תכלת וגו', דהינה, כל הכוונות שזכרנו בכל הם תלויים, וממנו נתקן הפה:

ובא הרמז זה באפוד, אפשר לומר, דסבת זכית אהרן באפוד בשביל שהיה פיו, שהוא גימטריא 'אפד', קדוש, והיה רודף בו שלום ואוהב שלום (אבות דרבי נתן פ"ב מ"ג), וכמו שנאמר (מלאכי ב ז) 'כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו': (פירושו חותם פרשת תצוה)

אין לך מדה מעולה יותר ממידת הענוה

ואתה מצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור להעלת נר תמיד (שמות כו ט). 'שמן זית זך' ראשי תבות גימטריא 'שדי', זך כתיב למאור' סופי תבות 'כתר'. לרמוז מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין ק"א) על פסוק (ישעיה כח ה) 'כיום ההוא יהיה ה' צבאות לעשאר צבי ולצפירת תפארה', יכול לכל, תלמוד לומר (שם) 'לשאר עמו', למי שמשים עצמו כשירים. ודרשו דעתידי הקדוש ברוך הוא להיות כתר ועטרה בראש הצדיקים העניים, דאין לך מדה מעלה יותר ממדת הענוה (ע"ז כ). באמת, צריך לשתף עמה שמירת הברית כראוי:

וזהו הרמז, 'שמן זית זך' ראשי תבות 'שדי', לרמוז על שמירת הברית הרמוז בו 'שדי'. זך כתיב למאור' סופי תבות 'כתר', לרמוז דמי שמשים עצמו כזיתים שהם כחוששים לכל, כך יהיה ענו לכל, שהכל יהיו דשים עליו, לזה עתידי הקדוש ברוך הוא להיות כתר ועטרה, ובכלב שיהיה שומר הברית: (פירושו חותם פרשת תצוה)

שמירת הפה כהלכה

ועשו את האפד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור מעשה חשב. שתי כתפות חברת וגו' וחשב אפדתו אשר עליו וגו' (שמות כו ז-ח). אפשר לרמוז הפסוקים האלה על הפה, דצריך האדם לשמרו שמירה גדולה, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים לו יג-יד) 'מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב, נצר לשונך מרע' וגו', הרי ראייה דחיי האדם תלויים בפיו (ע"ז יט: ויק"ר טו ב). וכן אמר שלמה המלך עליו השלום (קהלת ז ז) 'כל צמל האדם לפיהו'. וכל החכמים, ראשונים ואחרונים, מזהירים ומזכירים על הפה, והתנא אמר (אבות פ"א מ"ד) 'לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, ועוד אמר (שם פ"ג מ"ג) סיג לתקומה שתיקה. ואמר רבותינו זכרונם לברכה (כד הקמח ערך רשות ז) אם דבור כסף, שתיקה זהב. כי לא נכרא האדם כי אם לעסק בתורה (סנהדרין ע"ט), ועל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות טז) השת שיתת חלין עובר בעשה, שנאמר (ברכות י) 'ודברת בם' ולא בדברים בטלים. וכמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה (חולין פט) על פסוק (תהלים נח א) 'האמנם אלם צדק תדברון', לא נכרא האדם אלא להיות אלם, יכול אפלו בדברי תורה כן, תלמוד לומר 'צדק תדברון':

חמשה מיני דיבור

נמצינו למדין, דדברים בטלים אית בהו אסורא. ולשון הרע ונבלות הפה אכא כרת, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים יב ד) 'יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדלות' (ערכין טו). באמת, לשא ולתן הרשות בידי. ולהוכיח את העם ולדבר להם דברי מוסר מצוה בידי. וללמד ולהתפלל זהו עקר ביאת האדם לעולם:

שתיקה שוה זהב

זהו כונת הפסוק, ועשו את האפד, אפד גימטריא 'פה', ובא להזהיר שישמרו את הפה שמירה כראוי. והשמירה היא שירבה בשתיקה, וזהו שנאמר זהב, כמו שאמר רבותינו זכרונם לברכה, אם דבור כסף, שתיקה זהב:

רמז לחמשה מיני דיבור

תכלת וארגמן, לרמוז מה שכתבנו דברים שישתק בהם ודברים שידבר בהם, והם רמוזים בראשי תבות ארגמן, אסור רשות גמר מצוה נכרת. וזה פרושם: אסור, הם דברים בטלים שאסור להתעסק בהם, שהרי כתוב 'ודברת בם' ולא בדברים בטלים, ואכא אסורא. רשות, הם דברי משא

עצות וסגולות:

ענייני ענוה (ד')

הכעס בא ע"י גאוה, שמחשיב עצמו

ידוע מה שכתוב בזהר הקדוש (ח"ב קפ"ב), דאין לך דבר שמטמא האדם מבית ומחוץ כמו הכעס, דמיד פורחת נשמתו ממנו ונכנס במקומו אל זר, ועל זה נאמר (איוב י"ד) 'טרף נפשו באפו', שמחליף 'נפשו' בשביל 'אפו', ואם בא לשוב בתשובה, כמה קדשה וזריות צריך עד שתשוב לו נפשו, ואין בכלל זה הכעס שכוועסים החכמים על דברי תורה ודברי מוסר ותוכחה, דהכעס ההוא כלו לשם שמים, ובכלבד שלא יכעס לכבוד עצמו, רק לשמו יתברך, דאי לאו הכי כעס מקרי. (פירושו חותם פרשת תוריע, ד"ה נגע צרעת)

קפדנות היא מניין הכעס

הקפדנות שהיא ענף הכעס. אבל הכעס הוא ברעש ורגז וקול המלה, והקפדנות היא כלי רעש וכלי רגז, רק הדבר שאינו ישר בעיניו מתעצב עליו. ופעמים מדבר על הדבר שאינו הגון עליו דברים קשים, ועמהם מעט כעס שאינו נכר שהוא כעס. ופעמים אומר דברים של הקפדה בנחת וכלי שום כעס, אבל מדבריו נכר שיש בו הקפדה, רק שומר עצמו מן הכעס, וישא שקד שומר, שסופו, אם תשאר בו ההקפדה, יבוא לידי כעס. (פירושו חותם פרשת תוריע, ד"ה או כבוד)

שורש ההקפדה הוא 'גאוה'

והנה גם ההקפדה, אף על גב שאמרנו שהיא ענף הכעס, מכל מקום השרש העקרי שלה היא הגאוה, דמחמת שהוא גאוה וחושב עצמו לדבר גדול, לפיכך הוא מקפיד תמיד, שאומר לא יאות לו כזה וכיוצא. (פירושו חותם שם)

על ידי כעס מסתלקת נפשו הקדושה

אפשר לרמוז על הכעס דחמור מאד, כמו שהאריך בזהר הקדוש (ח"ב קפ"ב) עליו, דאמר שם דאין לך דבר שמטמא כל גופו של אדם מראשו ועד רגליו כמו הכעס, שעל ידי הכעס מסתלקת ממנו הנשמה הקדושה רחמנא לצלן, ושורה במקומו אל זר. ועליו אמר איוב (מ ה) 'טרף נפשו באפו', שסטרא אחרא טרפת נפשו ממנו, ומחליפתה לו בנפש טמאה. ועל זה אמרה תורה (תהלים פ"א) 'לא יהיה כך אל זר', כך ממש, ואין לך שמגביר סמא"ל וילילית כמו הכעס. ואפשר לזהו כון שלמה המלך עליו השלום שאמר (קהלת ז ט) 'כי כעס בחיק כסילים יגוח', 'כסילים' הם סמא"ל וילילית, והכעס בהם ימצא מנוחתו, שמתגברים בו וחוטפים וטורפים נפשו ממנו, ומחליפים אותה לו בנפש טמאה מצדם, וכמה רעות נמשכים מן הכעס.

(מחשוף הלבן פירשת משפטים, ד"ה ואני קודש)

הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א משגיח ישיבת מיר: נקדים ונתבונן בכך שכפיית הר כגיגית הייתה מאהבת ה', כאהבת אב לבנו. והזכרנו כמה פעמים דוגמאות שהאב לא נותן לבנו לשחק בדברים מסוכנים וכדומה גם אם הוא בוכה ומתחנן שרוצה, ואין זו אכזריות של האבא שלא שם ליבו אל בנו אלא מתוך דאגה לשלומו עושה כך. כן הם הדברים, הקב"ה רוצה שיהיה לנו טוב ולא נפסיד את העתיד על כן כפה הר כדי שנקבל את התורה

ארכיון 'עוז והדר'

שבעל פה מאהבה, ולדברי התוספות קיבלו מאהבה שלא יחזרו בהם לעולם, וזה מצב של נאמנות - יהיה מה שיהיה הם לא יעזבו את התורה.

בעצם דברי הגמ' שאמר הקב"ה "מי גילה רז זה לבני" יש להתבונן מה העומק בסוד זה עד כדי כך שהקב"ה מתפלל מי גילה אותו. אכן לשון זו שמקדימים נעשה לנשמע משמשת את מלאכי השרת וכמו שנאמר "גיבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו" - קודם כל עושי דברו ואחר כך לשמוע. אולם עדיין יש להבין מה מונח בסוד זה.

התהלכנו עמו בתום לב

יסוד הדברים מואר באור יקרות בדברי הגמרא (שב), על תשובתו של רבא לצדוקי פיהם לאוזניהם: 'אנן דסיגין בשלימותא' - אנו מתהלכים עם הקב"ה בתום לב ובאמון מוחלט, כבנים הסומכים על אביהם שלא יטיל עליהם עול שלא יוכלו לעמוד בו. זהו עומק הרז של 'נעשה ונשמע': הידיעה שאם הקב"ה נותן לנו את התורה, ודאי שהוא נותן לנו גם את הכוחות לקיימה.

[במאמר המוסגר: כאן המקום להעיר שפעמים רבות מזדמנים לאדם הצעות שונות של עסקאות, להשקיע ולקנות קרקעות וכדומה. צריך מאוד להיזהר בזה שלא ליפול בפת. ייתכן שאפשר להצליח בדברים אלו אבל דבר ראשון צריך לבדוק, לא לעשות בפזיזות. וגם אחרי הבדיקות צריך רחמי שמים שהעניין יצליח אבל לכל הפחות לבדוק קודם כל במה מדובר. מקסימום אם העסק הצליח ולא השתתפת בו אז לא הרווחת, אבל ללכת ולהשקיע בלי לבדוק - אפשר להפסיד הון רב].

ומה שעדיין צריך לבאר מדוע בני ישראל פחדו לקבל את התורה שבעל פה הרי הם הלכו בתמימות וסמכו על הקב"ה שאם הוא נותן להם את התורה הם יוכלו לקיימה, אולם בכל זאת היה להם פחד שמא לא יצליחו לקיים כראוי ובעזרת השי"ת בהזדמנות נרחיב עוד על העניין הזה.

על כל פנים העבודה שלנו כעת היא קבלת התורה מאהבה. אהבה הכוונה נאמנות. הקב"ה אוהב אותנו ורוצה בטובתנו, אהבת עולם אהבה רבה, ומי שיש לו את האהבה הזאת שום דבר לא יעצור בעדו, תמיד תהיה לו אווירה של התרוממות ושמחה בקבלת התורה.

הבא לטהר מסייעין אותו, ולפי ההכנה של האדם כך תהיה ההצלחה שלו. ה' יעזור שנוכה להיות עבדים נאמנים להקב"ה ולקבל את התורה מאהבה ובשמחה.

(הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א משגיח ישיבת מיר - להשיב נפש)

כפה עליהם הר - לטובתם. וודאי שגם אחרי הכפייה עדיין יש לאדם בחירה, אחרת אין מקום לשכר ועונש, אבל בחירה אין פירושה "אם אתה רוצה תבחר בטוב", אלא האדם חייב לבחור בטוב, וכדברי הפסוק בפרשת ניצבים: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע" (ל טו). ומבאר רש"י: כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלת, ומעמידו על חלק היפה, ואומר לו את זה ברור לך.

וכפי שמצינו בדברי רש"י (האינינו לב, י), שמנה את כפיית ההר יחד עם ענני הכבוד והדגלים, ללמדנו שגם הכפייה לא הייתה אקט של איום אלא ביטוי של חיבה ואהבה כחופת חתן וכלה, שנועדה להבטיח שלא נפסיד את חיי הנצח.

העם ההולכים בחושך ראו אור גדול

ועדיין צריך להבין, אם אמת שהכפייה הייתה מתוך אהבת ה', לשם מה הוצרך הקב"ה לכפות על בני ישראל את קבלת התורה הרי כבר אמרו נעשה ונשמע? ועיין בתוספות שביארו: שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאה נשמתם (שבת פח, א).

ובמדרש תנחומא מובא באופן אחר: ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להם מקבלין אתם את התורה ענו כולם ואמרו נעשה ונשמע, מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, אלא אמר להן על התורה שבעל פה, שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות, והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה וכו'. ובהמשך דברי המדרש אנו מוצאים על תורה שבעל פה וזה לשונו: זו היא תורה שבעל פה, שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהיא משולה לחושך, שנאמר "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול", אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול (נח אות ג).

ולכאורה דברי התוספות והמדרש חד הם, שיסוד הדברים שכלל ישראל רצו לקבל את התורה רק שפחדו - או כדברי התוספות מהאש הגדולה, או כדברי המדרש מהחושך (העמל) שיש בתורה שבעל פה, ומשום חששות אלו שהיו להם היה חשש שמא לא יקבלו את התורה, לכך כפה עליהם הר כדי שלא יהיה מצב שיחזרו בהם.

קיבלו שוב מאהבה מה שכבר כפה עליהם כעת צריך להבין מה התוסף בימי הפורים שקיבלו מאהבה, וכדברי הגמ': אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב "קיימו וקיבלו היהודים" - קיימו מה שקיבלו כבר (שב). ולאחר שביארנו שכפיית ההר הייתה מאהבה, מה שייך שוב שקיבלו מאהבה?

וביאור הדברים הם, שקיבלו מאהבה את מה שבתחילה היה מתוך שכפו עליהם הר. ולדברי התנחומא קיבלו את העמל והגיעה שבתורה

קבלת התורה מאהבה בימי הפורים

עומדים אנו לקראת ימי הפורים, ימים של קבלת התורה מאהבה והיום נעסוק בענייני דיומא - קבלת התורה מאהבה.

הנה המהות של כלל ישראל היא מה שאמרו בשעת מתן תורה "נעשה ונשמע", וידועים דברי הגמ' בשבת: דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וכיוון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום (עי' בתוספות שביארו מדוע כשפרקו הגיעו יותר מלאכים אע"ג שמידה טובה מרובה: הכא נמי גדולה היא שמלאך טוב היה קושר שני כתרים ומלאך חבלה לא היה בו כוח כי אם להסיר אחד). ואמר ריש לקיש עתיד הקב"ה להחזיר לנו שנאמר "ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם" - שמחה שמעולם על ראשם (שבת פח, א). ויהי רצון שנוכה לגאולה השלמה שאנו כל כך מצפים ומייחלים לה ונקבל בחזרה את שני הכתרים הללו.

שני כתרים אלו הם על שאמרו ישראל נעשה ונשמע, וזו דרגה גבוהה ששייכת רק אצל כלל ישראל. נעשה ונשמע הוא נאמנות ותמימות בהשי"ת, זו המדרגה הגבוהה ביותר באהבת ה'.

מי גילה רז זה לבני

אנחנו מרבים לדבר בעניין זה של נעשה ונשמע שעל זה אמר הקב"ה "מי גילה רז זה לבני", ועם כל זאת כתוב בגמ' על הפסוק "ויתייצבו בתחתית ההר": "א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם (שבת סט). והקשו בתוספות שם וכן בדעת זקנים בעלי התוספות בפרשת יתרו מדוע כפה עליהם הר כגיגית הרי אמרו נעשה ונשמע ולמה צריך לכפות, ועיין לקמן מה שביארו בזה.

וראשית כל נקדים ונתבונן בכך שכפיית הר כגיגית הייתה מאהבת ה', כאהבת אב לבנו. והזכרנו כמה פעמים דוגמאות שהאב לא נותן לבנו לשחק בדברים מסוכנים וכדומה גם אם הוא בוכה ומתחנן שרוצה, ואין זו אכזריות של האבא שלא שם ליבו אל בנו אלא מתוך דאגה לשלומו עושה כך. כן הם הדברים, הקב"ה רוצה שיהיה לנו טוב ולא נפסיד את העתיד על כן כפה הר כדי שנקבל את התורה, וכדברי ר' טרפון באבות: "היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק" (פ"ב, טו). אם השכר הרבה מדוע צריך שבעל הבית ידחוק? וידוע מה שמבארים שלא יבא אחד ואומר שלא רוצה לעבוד ולא יקבל שכר, אלא בעל הבית דוחק - אתה חייב לעבוד, בבחינת

צילום: הרב מרדכי זאב שוומנפלד, מתוך ארכיון עוז והדר.

הגאון רבי מנשה ישראל רייזמאן שליט"א: התורה מספרת לנו על הקופיץ, שהוא דבר של מה בכך. אי אפשר לתקן את הקופיץ, עמלק לא קיים ולא יודעים איך למחות אותו. אך לא הקופיץ הוא העיקר, הוא רק התוצאה. התיקון האמיתי הוא בפנימיות הלב - לא להיות נחשל, לא לשאול "היש ה' בקרבנו אם אין", לא להיות עייף ויגע בעבודת ה', אלא לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב. לכן מצוה על כל הציבור לבוא לבית הכנסת כדי לשמוע פרשת זכירת עמלק, ותכלית השמיעה - להתבונן בדברים ולקבל את התוכחה הטמונה בהם.

את בן עירו: "מה שלום בני ביתי? השלום להם? וכיצד מתנהגת חנותי, האם היא מלאה קונים כתמיד?"

חשש האיש לבשר לו על האסונות שפקדו אותו. אך מאידך, חשב בלבו: הלא אין מנוס מלספר לו, כי אם ישוב לעירו ויוכח כי כל עולמו חרב עליו, אשתו מתה וביתו וחנותו עלו באש, הוא יתמוטט וימות משרבון לב. ואז תהא: כיצד אבשר לו על אסונותיו, הרי אם אספר לו הכל בבת אחת, גם בזה הוא לא יחזיק מעמד ויקרוס תחתיו לבלי קום. מזה עשה? בישר לו את הבשורות הקשות קמעה קמעה ובדרך חכמה. פתח ואמר לו: "יש לי דרישת שלום מביתך. שמעתי שהקופיץ בביתך - הסכין הגדול - נשבר."

"איך הוא נשבר?" שאל האיש, ובן העיר סיפר: "רגלו של החמור שבביתך נשברה והחמור מת. המשרת בביתך רצה לפשוט את עורו ולמוכרו, אך תוך כדי הפשטת העור הוא היכה בקופיץ בחוזקה על גוף החמור ונשבר הקופיץ..."

"ואיך נשברה רגל החמור?" שאל האיש. "אשתך חלתה מאד והיה צריך לקרוא לרופא במהירות. המשרת עלה על החמור ודהר לבית הרופא, ותוך כדי דהירה נשברה רגל החמור..."

"ומה שלום אשתי החולה?"

"הואיל והרופא לא הגיע בזמן, לא הצליחו להצילה והיא מתה..."

נאנח האיש על מות אשתו, והוסיף ושאל: "ממה היא חלתה?"

השיב: "פרצה שריפה בבית והאש התפשטה בכל החדרים, האשה נכנסה לחדר שבו הונח ארגז הכסף והזהב כדי להוציאו משם, אך היא נכוותה בכל גופה ונחנקת מהעשן ומהפיח."

"ואיך פרצה השרפה?"

סיפר האיש: "המשרת שהיה בחנות שלכם הצמודה לביתכם ונפלה סגיגה מידו, הסיגריה הציתה את רצפת העץ ועד מהרה כל החנות עלתה בלהבות. משם התפשטו הלהבות ואחזו בביתכם והאש כילתה את הבית. ותחלה האשה ותמת, ותישבר

רגל החמור וימת, וישבר הקופיץ..."

הנמשל: עמלק אינו עיקר האסון, הוא רק ה'קופיץ'...

אומרת התורה: "זכור את אשר עשה לך עמלק... ויזנב בך כל הנחשלים אחריו". ואיך היו בישראל נחשלים? כי ביציאת מצרים וקריעת ים סוף הקב"ה עשה אותות ומופתים לעם ישראל וכולם ראו מראות אלוקים, ועם כל זאת הם העבירו בים את פסל מיכה. הם זכו לענני כבוד, אך בתוך ענני הכבוד הם שאלו "היש ה' בקרבנו אם אין" (שמות יז, ט), והיה הענן פולטם. "ואתה עייף ויגע ולא ירא אלוקים" - הם היו עייפים ויגעים בעבודת ה' ולא היו יראי אלוקים. ואז בא עמלק ויזנב בנחשלים.

זהו סדר השתלשלות הפרשה! ואם היתה הפרשה נכתבת לפי הסדר האמיתי, כך היה נאמר: 'זכור את אשר חטאת ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף ובמדבר, למרות שה' הראה לך את ידו הגדולה ועשה לך ניסים ונפלאות, הוצאת עבודה זרה ממצרים ולא האמנת בה' והיית עייף ויגע בעבודת ה' ולא היית ירא אלוקים'...

ומדוע לא הובאו הדברים בסדר הזה? כי קשה לנו לשמוע את הפרשה בסדר הזה... זו תוכחה קשה מדי ויש חשש גדול שלא נעמוד בה. אך זו האמת, זה הסדר האמיתי!

לכן התורה מספרת לנו על ה'קופיץ', שהוא דבר של מה בכך. אי אפשר לתקן את ה'קופיץ', עמלק לא קיים ולא יודעים איך למחות אותו. אך לא הקופיץ הוא העיקר, הוא רק התוצאה. התיקון האמיתי הוא בפנימיות הלב - לא להיות נחשל, לא לשאול "היש ה' בקרבנו אם אין", לא להיות עייף ויגע בעבודת ה', אלא לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב.

לכן מצוה על כל הציבור לבוא לבית הכנסת כדי לשמוע פרשת זכירת עמלק, ותכלית השמיעה - להתבונן בדברים ולקבל את התוכחה הטמונה בהם.

(הגאון רבי מנשה ישראל רייזמאן שליט"א - נאה דורש)

זכירת מעשה עמלק - כיצד?

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עַמְלֵק (כה, יז).

כולנו היינו רוצים לקיים מצוה זו של מחיית עמלק, אך אין מי שילמדנו כיצד לקיימה. אף בדורות הראשונים לא היו הרבה שקיימו את מצוות מחיית עמלק. יהושע בן נון התחיל להחלישו, דוד המלך וכן יואב המשיכו להכותו, ומרדכי הצדיק ודורו הרגו שבעים וחמישה אלף עמלקים. מאז והלאה לא נודע מיהו עמלק, וממילא איננו יודעים כיצד לקיים את המצוה למחותו.

ה"קרבן העדה" אמר, שהעם הרוסי הוא אדום ועמלק, והגרא גרס בגמרא (מגילה ו ע"ב) "גרממא של אדום" - גרמניה של אדום. ומסופר כי "חתם סופר" הרג גוי אחד, ואמר לו רבו, רבי נתן אדלר זצ"ל, שאותו גוי היה עמלקי. אך מכל מקום הדבר לא ברור ואיננו יודעים כיצד לקיים מצוה זו.

כך גם מצוות תכלת בזמן הזה, אלא שלגבי התכלת אנו מצפים שבביאת משיח צדקנו יתגלה לנו כיצד לקיימה כהלכתה, אך לגבי מצוות מחיית עמלק מובא בזהר הקדוש (פרשת כי תצא), שמכאן ואילך ולעתיד לבוא השי"ת לבדו מוחה וימחה את עמלק, כאומרו (שמות יז, ט): "כי מוחה אמוחה את זכר עמלק".

ואם כן קשה, איך אנו מצווים על מצוה שאין אנו יודעים איך לקיימה? ומדוע אנו עושים קול רעש גדול מקריאת 'פרשת זכור', הרי בפועל המצוה הזו אינה מתקיימת על ידינו כלל - לא בעולם הזה ואף לא לעתיד לבוא!?

ביאר המגיד מדובנא, כדרכו בקודש, על פי משל: פעם נסע סוחר אחד לעיר הגדולה ושהה בה תקופה ארוכה לצורך עסקיו. הוא השאיר בביתו את אשתו וילדיו וגם חנות גדולה שהניבה רווחים נאים. בהיותו במרחקים תכפו עליו צרות צרורות - אשתו שבקה חיים וביתו וחנותו עלו באש. אך בהיותו הרחק מביתו הוא לא ידע על כך מאומה. כעבור זמן נסע אחד מבני עירו לעיר הגדולה לצורך מסחרו ופגש שם את הסוחר. שאל הסוחר

הגאון רבי אהרן טויסיג שליט"א: דורשי רשומות דרשו פסוק זה - וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר... מַה שְׂאֵלְתָּ וַיִּנְתֵּן לָךְ - ש"המלך" הוא מלכו של עולם, והוא יתברך מגלה לנו כאן, כי ביום הפורים כל אשר ישאל האדם - יקבל! ביום זה ניתן לפעול גדולות ונצורות, אם רק יודעים לבקש ולהתפלל.

צילום: הרב מרדכי זאב שוומנפלד, מתוך ארכיון עוז והדר.

לאדמו"ר מאונסדורף, רבי שמואל רוזנברג זצ"ל, היה בן יחיד שנשא את בתו של רבי הלל מקאלאמיי זי"ע לאשה. כעבור ששה חדשים מן הנישואין נפטר לעולמו, והיה האדמו"ר מאונסדורף עצוב מאד ולבו שבור.

כאשר הגיעו ימי הפורים, בא לפניו בחור אחד וְשִׁמְחָה עד אשר היו פניו מחייכות. אמר לו האדמו"ר: "מה תבקש ממני כשכר פעולתך, שעלה בידך לשמחני בפורים?" ענה: "מבקש אני להשתחרר מן הצבא". והבטיחו האדמו"ר שישוחרר מן הצבא.

מן הצבא. בחור זה היה גיבור חיל, ולא האמינו שיקבל פטור מלשכת הגיוס. אך כאשר בא להיבדק אצל הרופא הצבאי, באותה שעה פרחו בו צרעת. התחיל הרופא לצעוק: "הוציאוהו נא מעלי, כי מצורע הוא ויכול הוא להדביק אנשים בריאים במחלתו". מיד שוחרר לביתו, ובאותו רגע נרפא.

(הגאון רבי אהרן טויסיג שליט"א - דורש טוב פורים)

כל אשר תשאל בפורים - יינתן לך!

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר... מַה שְׂאֵלְתָּ וַיִּנְתֵּן לָךְ (ה, י)

דורשי רשומות דרשו פסוק זה, ש"המלך" הוא מלכו של עולם, והוא יתברך מגלה לנו כאן, כי ביום הפורים כל אשר ישאל האדם - יקבל!

ביום זה ניתן לפעול גדולות ונצורות, אם רק יודעים לבקש ולהתפלל.

זקני, כ"ק הגה"צ ממאטרסדורף זצ"ל, בספרו "בית ישראל השלם" (חלק ח עמוד רלח) מביא בענין זה את המעשה הבא:

השבוע במדור:

כלה השולחת לחמותה מתנות בלי דברי מזון, היצאה ידי חובת משלוח מנות | נתן המחאה בשביל מתנות לאביונים ולא נפדה האם יצא ידי חובתו | האם לשלוח לעני משלוח מנות שיאכלנו בביתו או להזמינו לאכול בביתו | קריאת זכור לנשים | נמחק השרטוט מהמגילה | קריאת המגילה לנעזרת במכשיר שמיעה | אכילת בשר בליל פורים | משלוח מנות ע"קטן

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק

דתקנתא דרבנן היא, הוי דבר שבחובה, ונמצא זה פורע חובו ממעשרו, ואין לו בו אלא טובת הנאה.

והקשה על זה בשו"ת כתב סופר (יו"ד סימן קיב) ויש לפקפק על זה, דלפי הנראה היה כוונת השואל דאין חיוב מתנות לאביונים שיתן מממונו ויחסר מכיסו, רק לשמוח נפשות אביונים בפורים, וכיון ששמחה הוא לאביון כשיתן לו, מה לי אם מעות מעשר הוא, עכ"פ כבר יצא הנותן המצוה שעליו, ואין זה דומה לכל דבר שבחובה דאינו באה אלא מן החולין, כיון שהחיוב עליו להביא שתיים, משא"כ כאן קיים המצוה לשמוח האביונים במה שניתן לו ומשמחו ביום השמחה, עכ"פ משמע מדברי הכתב סופר, שלמהרי"ל שכן פסקו הפוסקים, יש ענין בדוקא שיחסר לו מכיסו, וא"כ לא יצא בזה אף מתנות לאביונים.

ארכיון עוז והדר

נתן המחאה בשביל מתנות לאביונים ולא נפדה, האם יצא ידי חובתו

שאלה: מעשה בגדול הדור שנתן צ'ק בסכום של אלף שקלים לגבאי צדקה, כדי לחלקו לעניים, ובא עשיר וקנה את הצ'ק בחמישים אלף שקלים ולא פדאו, אלא הכניסו למסגרת זכוכית, ותלאו על קיר בית העסק שלו, (יעוין חשוקי חמד יומא דף נא ע"ב). ויש להסתפק האם היה יכול לקיים בזה מצות מתנות לאביונים, כי אולי מאחר ולא חסר כלום משלו, לא קיים מצוותו, או שמא כיון שהעניים קיבלו חמישים מונים יותר בגללו, ממילא אין לך מצות מתנות לאביונים גדולה מזו? עוד יש להסתפק בראובן שנתן צ'ק לעני, והעני קנה בזה מצרכים במכולת ושיילם עם צ'ק זה, ובעל המכולת העביר את הצ'ק לאחרים, וכנראה שהצ'ק אבד מכיון שלא נפדה, האם קיים בזה ראובן מצות מתנות לאביונים, או שמא מכיון שסוף סוף לא חסר הכסף לא יצא?

כלה השולחת לחמותה מתנות בלי דברי מזון, היצאה ידי חובת משלוח מנות

שאלה: כלה השולחת לחמותה משלוח מנות גדול של כלים נאים מעוצבים להפליא, אך לא היה בו מאכלים, האם בדיעבד קיימה את המצוה?

תשובה: כתב הבאר היטב (סימן תרצה סק"ז) בשם הלכות קטנות (ח"ב סימן קסג) שהשולח מעות כסות וכלים, אם יוכל למכרם מיד ולקנות לצורך סעודה מהני, ומדברי בעל תרומת הדשן (סימן קיא) משמע קצת דלא יצא.

וכתב בשו"ת בית שערים (סימן שפ) אבל יותר נראה דהא דאמרינן דצריך לשלוח מיני מאכל או משקה דוקא, היינו רק לתרומת הדשן דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהיה לחבירו לקיים מצות שמחת פורים, אבל לטעם מנות הלוי (מגילת אסתר, ט יט) שהוא כדי להראות חיבה וריעות, יוצא גם במיני בגדים ותכשיטין. ולפי זה נ"ל דבר חדש, דהרי אמרינן בפסחים (דף קט ע"א) ששמחת יום טוב אנשים בראוי להם ביין, ונשים בראוי להם, בבבל בבגדי צבעונים, ובא"י בבגדי פשתן מגוהצים, ועיין בתוס' בראש השנה (דף ו ע"ב ד"ה אשה ובקידושין דף לד ע"ב ד"ה אשה) דיש חילוק בין זמן הזה ובין בזמן שבית המקדש היה קיים, דאז אין שמחה אלא בבשר אפילו לאשה, וא"כ שפיר י"ל דאשה חייבת במשלוח מנות כאיש, רק בזמן שבית המקדש היה קיים שגם שמחה שלהם בבשר, אז מחוייבין במיני אוכל כאנשים, אבל בזמן הזה דאנשים בראוי להם ביין, גם נשים בראוי להם בבגדי צבעונים ובגדי פשתן המגוהצים, שזה שמחת פורים שלהם, אפילו לתרומת הדשן שהטעם הוא משום שמחה, איש השולח לאיש, או אשה השולחת לאיש, צריך דוקא מין מאכל ולא בגדים, ואיש השולח לאשה או אשה לאשה בזמן הזה מיני בגדים ותכשיטין עדיפי, אבל בזמן שבית המקדש קיים גם לנשים צריך לשלוח מיני מאכל דוקא דאין שמחה אלא בבשר.

אלא שהמשנ"ב (סימן תרצה סק"ב) כתב שדוקא מיני אוכלים, ולא בגדים ושאר דברים. ונראה שדבריו אמורים אפילו כשבידו של המקבל למכרם ולקנות בהם דברי מזון, משום דאף בשלח בשר חי לא יצא, משום דבעינן משלוח מנות הראוי לאכילה מיד, ואף לחולקים אינו אלא משום שראוי להתבשל מיד, עיין שם.

האם לשלוח לעני משלוח מנות שיאכלנו בביתו או להזמינו לאכול בביתו

שאלה: הרוצה לשלוח משלוח מנות לעני ולשגר לו את כל צרכי סעודתו, ויש לו גם אפשרות להזמינו לביתו, כדי שיאכל אצלו את סעודת פורים, מה יעדיף לעשות?

תשובה: תנן במסכת ערלה (פ"א מ"ה) ספוק הגפנים אף על פי שהבריכן בארץ מותר, ר' מאיר אומר מקום שכחה יפה מותר ומקום שכחה רע אסור. כלומר דרך עובדי אדמה שלוקחים זמורה ארוכה מגפן, ומושכים את הזמורה לגפן שבצדה ומרכיבים הזמורה בגפן, זמורה זו המוציאה פירות, פטורה מערלה, כיון שיונקת מהאילן הראשון. ר' מאיר אומר מקום שכחה יפה מותר, כלומר אם הזמורה שהבריכוה בגפן כחה יפה ויונקת מן הגפן אשר ממנה לוקחה, מותר ופטורה מהערלה, ואם כחה רע ואינה יונקת מהגפן, חייבת בערלה.

ומפרש הירושלמי שאילן בריא שהזמורה חיה מכח הזקינה דברי הכל מותר, ובברייתא שאינו חי מן הזקינה דברי הכל אסור, לא נחלקו רבי מאיר וחכמים אלא בסתם, פ"י כגון גפן שכוחה רע, ר' מאיר אסור וחכמים שרו, ושאלו וכיצד ידוע אם הגפן חי מן הזקינה ואם לאו, והשיב ר' ביבי ב"ר חנינא, אם היו העלין הפוכים כלפי הילדה בריא

תשובה: יעוין בחשוקי חמד יומא (שם) שכתבנו בשם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לגבי השאלה השניה שאם ראובן נדר לתת מעותיו לצדקה, לא קיים את נדרו במה שנתן צ'ק שלא נפדה, מאחר וכל הכסף נשאר ברשותו. וכן לגבי השאלה הראשונה אמר מו"ח זצ"ל שהגבאי צדקה יזכו לגדול הדור אלף שקלים, וא"כ יצא ידי חובת נדרו למרות שהכסף נשאר ברשותו, כיון שאת הכסף שזיכו לו נתנו לעניים. אלא שיתכן שמתנות לאביונים שאני שכיון שעיקרו אינו אלא משום שמחה, כמו שכתב הריטב"א במגילה דף ז ע"א שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא, אלא מדין שמחה. וכן היא משמעות הרמב"ם (פ"ב מהלכות מגילה ה"י). אולם בשו"ת מהרי"ל (סימן נו ה"ד במג"א סימן תרצד סק"א) נשאל אם אדם יוצא מצות מתנות לאביונים במה שנותן להם מעות של מעשר, מי אמרינן כיון דהמעשר בלאו הכי שייכא להם, לא יצא דהא נותן להם משלהם, או דלמא עיקר תקנה כדי לשמחן, אם כן יצא ידי חובת מתנות לאביונים כי אינם מקפידין אם נותן להם מעשר אם לאו, רק שהם שמחים וטובת הנאה של מעשר הוא של בעלים, וכשנותן לזה העני ולא לאחר אז הוי ליה שמחה. והשיב: ענ"ד נוטה דלא נפיק במעות מעשר, כיון

<<<

הוא שחי מכה הזקינה, ואם העלין הפוכין כלפי הזקינה בריא הוא שהוא חי מכה הילדה, א"ר יודן סימנא, דאכיל מן חבריה בהית לאיסתכלא ביה. [האוכל מחבירו מתבייש להסתכל עליו]. לאור זאת נראה דאם העני יתבייש, עדיף ליתן לו סעודתו בביתו, ויש להניח בסתמא שיתבייש, אלא אם כן הוא ותיק במצבו, וכבר לא מרגיש

בבושתו, או שבעל הבית גברא רבא, ויש להניח שהעני מרוצה יותר לאכול על שלחנו. והנה בבנין ציון (סימן מד ה"ד במשנ"ב סימן תרצה ס"ק ה) כתב שמדכתיב 'ומשלוח מנות' ולא כתיב לשון נתינה, משמע דבעינן לתת את המנות על ידי שליחות, ויש להסתפק אם הביא בעצמו המנות ולא על ידי שליח אם יוצא כיון דכתיב ומשלוח,

נימא דבעינן דוקא על ידי שליחות. ולפי מה שכתבנו שיתכן שעדיף לשלוח המנות הביתה לעני, ולא להזמינו לסעודתו, כדי שהעני לא יתבייש, אולי אפשר לומר דלכך כתיב 'ומשלוח מנות', כדי שלתחילה ישלחו את המנות הביתה לעניים, ולא יזמינו אותם, כדי שלא יתביישו. אולם הבנין ציון לא הבין כדברנו.

הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א ראש בית הוראה הכללי ירושלים וגאב"ד מרכז פתח תקוה

ארכיון עוז והדר

שאין יוצאים בשמיעה זו שום דבר שחייבים לשומעם מפי אדם". והרחיב בזה במנחת שלמה (קמא א, ט הערה 4). ולאחר שהתעמק רבות במכשיר שמיעה שהותקן לאמו, היה קורא לפניו בפורים את המגילה כשהיא אומרת אחריו מילה במילה מתוך המגילה הכשרה (עדות בנו הגרא"ד אויערבאך).

ואף האגרות משה (אורח חיים ב. קח) הסיק: "כיון שלא ברור להיתר, והוא ענין חדש בכלל יש למחות כדי למונעם מלדרוך אחרי חדשות אחרות שלהוטים בזה במדינות אלו". הרי שכפי שפשוט שהשומע קריאת מגילה מהקלטה בוודאי לא יוצא ידי חובה, כך לא יוצא מי ששומע במכשיר שמיעה (הרחבתו בזה בציוני הלכה תפילה שכ הערה 10).

אכילת בשר בליל פורים

שאלה: האם יש לחוש למנהג שלא לאכול בשר בליל פורים.

תשובה: רבינו [הגרי"ש אלישיב] זצלה"ה לא חש למנהג זה, והתיר בשופי לאכול בשר בליל פורים.

וכנראה מדברי השער הציון (תרצה, יב) עצמו שהביא מהמגן אברהם שיש שלא אוכלים בשר בליל פורים, כדי שלא יטעו לומר שיוצאים בזה ידי חובת סעודת פורים, אך הוסיף "ענין כזה תלוי לפי מנהג המקום". וכבר באליה זוטא (שם א) הביא מהדרכי משה ומהב"ח שאין נוהגים כן. אמנם כשהסעודה מתקיימת בשילוב שבע ברכות, לכו"ע מותר, כיון שבזה לא יטעו וניכר שהוא לכבוד השבע ברכות.

משלוח מנות ע"י קטן

שאלה: האם ניתן לקיים מצות משלוח מנות באמצעות קטן או נכרי.

תשובה: כן. וכפי הנראה בדברי החת"ס (גיטין כ"ב, ב) לחלק בין שליחות בה השליח עושה מעשה, שמחמתו צריך שיהא בר דעת ומחויב כדיני המשלח לבין שליחות שאין שום תוקף במעשה השליחות, אלא רק שליחת החפץ לאחר שכששלחם ע"י קטן ונכרי או אף ע"י קוף, סוף כל סוף נשלחו המנות ומועיל.

החסרים, כנראה מדברי הרעק"א (שו"ת ג) שהשרטוט נצרך לא רק לשעת הכתיבה "בעי שיהיה השרטוט מתקיים, ואינו תלוי בשעת הכתיבה דווקא". אכן אם נמנע מלשרטט מגילה ישנה מחשש שמה תיקרע, אין לקרוא בה לתחילה.

קריאת המגילה לנעזרת במכשיר שמיעה

שאלה: אינה שומעת אלא רק בעזרת מכשיר שמיעה, כיצד תנהג בקריאת מגילה.

תשובה: צריכה לקרוא לעצמה, ואם חוששת שתטעה בהגיית מילים ותשתנה משמעותן, יקרא לידה אחר היודע לקרוא, ותשמע ממנו, ושוב תקרא לעצמה.

ביאור הדברים: מכשיר שמיעה אינו מגביר של גלי הקול כלל, אלא קרני חשמל הנוצרים מהקול, המכשיר קולטם ומייצר מהם קול אחר, כעין רמקול. וממילא אינה שומעת את קולו של הקורא, אלא קול חדש המיוצר על ידי המכשיר. והוא כקריאת מגילה ממסך המקרין בשידור חי צילום של מגילה כשרה שאין זה כקריאה מתוך הכתב, כך בדיוק הוא הרמקול, שבשניהם קרני חשמל היוצאים מהקול או התמונה נקלטים במכשיר המייצר מהם תמונה או קול חדשים.

ואמנם יכולה להוציא עצמה בקריאה, כמבואר בשער הציון (תרפט, טו) "אם אין לה מי שיקרא לפניו, בוודאי תוכל לקרוא בעצמה". ואף שאינה שומעת תקרא לעצמה, כפי שאיש שאינו שומע קורא לעצמו (ביאור הלכה שם ד"ה חרש).

אמנם נראה שלא תברך, מחשש לדעת הבה"ג (הובא בפרי מגדים שם בסוף הסימן) שאישה אינה חייבת בקריאה אלא רק בשמיעה. ולדבריו אשה שאינה יכולה לשמוע (למרות שיכולה לדבר) פטורה לגמרי משמיעת מגילה, וכחרש המדבר ואינו שומע שפטור ממצות שופר, מפני שעיקר המצוה היא השמיעה.

ובעיקר דין 'מכשירי שמיעה' יוצא מגדר הרגיל הוא אריכות מכתבו הברור של הגאון הגרש"ז אויערבאך (הובא בהליכות שלמה תפילה רסד) "אם כי אין אני רגיל כלל להתעקש ולומר קבלו דעתי, בכל זאת בנדון דידן הדבר הוא פשוט וברור אצלי כביעתא כותחא, והחולק על זה איננו יודע כלל מה טיבו של כלי זה. ומצטער אני שאין אני ממלא בזה את חובתי לפרסם איסור זה בשער בת רבים

קריאת זכור לנשים

שאלה: מהי הדרך היותר מהודרת לקריאת 'זכור' לנשים.

תשובה: בירושלים נהגו נשים לשמוע זכור כדברי החפץ חיים (ספר המצוות הקצר עשה עו), ואמנם רוב נשים לא נהגו בהסתמך על דברי החינוך (תרג) "נוהגת מצוה זו בזכרים כי עליהם מוטל לעשות המלחמה ולא בנשים".

ואם רוצים לארגן קריאה מיוחדת עבורן, חשש רבינו [הגרי"ש אלישיב] זצלה"ה לדברי התורת רפאל (ג) שבכל קריאה בציבור למרות שאינה קריאה מחויבת, חובה לברך ברכות התורה קודם הקריאה משום כבוד התורה, ואף יש הסוברים שהוא מדאורייתא, ומסיים "ולפי זה מה שנהגו בשעת סיום כתיבת ספר תורה לקרוא בקול בלא ברכה, לא יפה הם עושים". וכיון שאין מי שסובר כמותו לברך על קריאה שלא מחויבת, לכן חשש מרן הגרי"ש להימנע מקריאה זו כדי שלא להיכנס בספק ביטול מצות עשה דאורייתא, ואף נמנע מקריאת 'משנה תורה' בליל הושענא רבה מחמת כן.

וכשמוציאים ספר תורה לקריאת זכור לנשים ונמצאים שם עשרה גברים בכדי שיהא לזה חשיבות 'קריאה בציבור' נכנסים בחשש זה, ולכן אין להוציא ספר במיוחד עבור קריאה זו.

ואם בכל אופן חפצים הגבאים לערוך קריאה מיוחדת לנשים, יש לדאוג למניין אנשים שלא ישמעו 'זכור' קודם לכן, ובקריאה זו יעלה א' מהם לתורה ויברך לפניו ולאחריה.

אפשרות נוספת: בקריאה במנחה של שבת לאחר קריאת העולה השלישי, יגלו לפרשת זכור וימשיכו לקרוא שם קודם הברכה שלאחריה, וכך יברך על קריאה זו. ואין לחשוש לאיסור (אורח חיים קמד, א) שאין לדלג בקריאה ממקום למקום, משום שאינה קריאה של חובה (שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ברכות רטו).

יש לקרוא דווקא באותו הספר ולגלול לפרשת כי תצא, ואין לפתוח ספר שני קודם הברכה ולקרוא בו משום חשש שיצא לעז על כשרות הספר הראשון כמבואר ברמב"ם (עבודת יום הכיפורים ג. ע) "אין אחד קורא בשני ס"ת משום פגמו של ראשון".

נמחק השרטוט מהמגילה

שאלה: מגילה ישנה שנמחק בה השרטוט בכמה שורות, האם כשרה.

תשובה: לכתחילה ישרטט בה שוב במקומות

מילין יקירין ויהושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מילה תא

חזרתא

חזרתא דאורייתא
יסוד חדש ונפלא על הפרשה

ביום הפורים - השפעת הצדקה באה ממקום גבוה ביותר

ידו של בעל הבית - העני חייב, ולכאורה קשה, מדוע פותחת המשנה בחיוב העני, וכי אין די בכל הצער שהיה מנת חלקו עד שהוצרך לפשוט ידו לצדקה. אלא כיון שהקדים העני לפשוט ידו תחילה הרי הוא מעורר צירוף השם שלא כסדרו, ומתעוררים עליו דינים ח"ו ולכן העני חייב.

אמנם **ביום הפורים** תקנו בו חז"ל (ירושלמי מגילה פ"א ה"ג) 'כל הפושט יד נותנים לו', אף אם המקבל פושט ידו בראשונה, עם זאת 'נותנים לו', כיון שהשפעת הצדקה ביום זה באה ממקום גבוה ביותר, לפיכך אין מדקדקים אחרי העני הפושט ידו (שער הכוונות פורים א), ולכן גם הסדר אינו מעכב, ואפילו אם הקדים העני לפשוט ידו אין מדקדקים אחריו, אלא נותנים לו בכל אופן אף שאינו כסדרו.

את תרומתי, שכן כתוב ידבנו ליבו, כלומר, שליבו של הנודב הוא הגורם לנתינת הצדקה ללא שנדרש לבקשת העני.

וכמו שפירש הבעל שם טוב ע"ה את הפסוק (דברים טו ח) 'כי פתוח תפתח את ידך לו', כלומר שיפתח הנותן את ידו קודם שיבקש ממנו העני, וזהו 'כי פתוח תפתח את ידך לו' שתפתח בידך 'לו', היינו ליד העני המקבל, וכן יש לפרש 'את ידך' 'את יודך', עם היו"ד שלך, היינו הפרוטה הנקרא יו"ד. ובזה יוכל לעורר צירוף שם הוי"ה כסדרו, כי אם יפשוט המקבל את ידו קודם שיושיט לו הנותן נמצא שם הוי"ה שלא כסדרו.

בזה יובנו גם דברי המשנה (שבת ב.) שאם פשט העני את ידו לפניו ונתן או נטל מתוך

ביום הפורים תקנו בו חז"ל 'כל הפושט יד נותנים לו' (ירושלמי מגילה פ"א ה"ג).

הנה מדברי רבינו האר"י ז"ל שפירש שאצבעות הנותן מכוונות כנגד ה' ראשונה ואצבעות המקבל כנגד ה' אחרונה, יש ללמוד להיזהר שהעשיר יקדים לתת לעני קודם שיבקש העני ממנו, וכך יהיה צירוף שם הוי"ה כסדרו, ה' ראשונה קודם לה' אחרונה, כי אם יתעכב העשיר מלתת עד שיבקש העני תחילה, הרי תקדים ה' אחרונה לה' ראשונה, ואין צירוף השם עולה כסדרו.

ובזה פירשו צדיקים את הפסוק 'מאת כל איש אשר ידבנו לבו', היינו שמתנדב לתת מעצמו קודם שיבקש העני, ובכך הוא מעורר צירוף שם הוי"ה כסדרו, ממנו 'תקחו

מילתא דפליאה

ציותה תורה קרבן מיוחד לפגם הדיבור לפי שפוגם את נפשו

אך בדברים התלויים בפה האדם, שזה עיקר כח האדם כמאמר הכתוב (בראשית ב ז) 'ויהי האדם לנפש חיה' וכתרגומו 'לרוח ממללא'. נמצא החוטא בדיבורו פוגם בעצמות הנפש, ולא בנפש הבהמית תלוי החטא, רק בנפש אביו שבראו, שהרי נפשו נוצרה מנפיחת פיו של הבורא כביכול כמו שכתוב (שם) 'ויפח באפיו נשמת חיים' ומכך 'ויהי האדם לנפש חיה'. אם כן תכלית הקרבן אינה ככל הקרבנות לתיקון נפש הבהמית, רק לתקן נפשו, ולכן כפרת חטאי הדיבור אינו בבהמה. מה גם, שכיון שחטא זה הינו חמור כל כך שפוגם בנפשו, לא רצה הבורא שתתעכב תשובתו עדי תשיג ידו לקרבן בהמה.

ולזה ברוב חסדי הבורא אשר הפליא עמנו, ציוונו להביא רק פטופטי עופות נגד הקול, או מנחה שהוא קריבת הנפש, כמאמר חז"ל (מנחות קד:) במנחת עני 'כאילו הקריב נפשו', ולזה ציווה הקב"ה בחטאים אלו קרבן דלול דלול כי זו תכלית קרבנות אלו לכפר על נפשו, וכדי למהר טהרת הנפש הישראלית אפילו אם אינו בהישג יד בשונה משאר קרבנות.

שָׁפָה יְהִיָּה לְפִיו סְבִיב וּגו' (כח, לב).

משום שכוח הדיבור גדול כל כך עד שאם פוגם בו נפגמת כל קדושתו, נתן הקב"ה כפרה מיוחדת לפוגם דיבורו, וכך ביאר **דברי חיים** (החדוש ד"ה במדרש), מצינו (כריתות י) שהתורה הקדושה ציוותה להביא קרבן דלות של שני ציפורים ואם אין ידו משגת מביא קרבן דלי דלות של מנחה, רק בשלושה מקרים, בטומאת מקדש, בשבועת העדות, ובשבועת ביטוי שפתים. וקשה, מדוע לא נתנה תורה אפשרות זו גם בשאר חטאות, ומי שאין ידו משגת יביא קרבן כפי השגת ידו ויתכפר אף בציפורים או במנחה.

מתרץ הדברי חיים, כי ענין הקרבן הוא להקריב נפשו הבהמית לפני ה', ויתחרט על מה שעבר, והקב"ה עוזרו לכפר עליו ויפדה נפשו מרדת שחת, ולכן גזרה חכמתו יתברך על כל חטא מהו מין קרבנו, שעל ידו יתכפר האדם. ואפילו אם אין ידו משגת לקרבן זה, ימתין עד שיהיה בידו להביאו, כי הרי זו תכלית הקרבן, שכנגד קרבן הבהמה יקריב את נפשו הבהמית, ואילו ציפורים או מנחה, אינם מורות על נפשו הבהמית.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

כדי לזכות להידבק בה' יש להתקדש במעשי הרשות

החלק שמקדש משפיע על כלל מעשיו שיהיו קדושים

הדבר דומה לתרומת הכרי, שבתחילה היו הפירות טבל והיו אסורים באכילה, אך לאחר שהרימו ממנו תרומה לה' השפיעה הקדושה על השיריים והתירתם באכילה, כך אותו הדבר בקדושה שבאדם, כשבבניית המשכן תרמו בני ישראל תרומת המשכן, היא השפיעה על כל הנשאר שאף הוא יהיה בקדושה. כן גם בכל דבר טוב שעושה האדם בממונו או בגופו, הרי שהוא מרומם ומטהר את כל מה שנשאר לעצמו. ומכך ניתן ללמוד בדרך אפשר, במה שאמרו חז"ל 'קדש עצמך במותר לך' שכשאר מקדש את המותרים גורם שיחשבו כלל מעשיו כקודש, מאחר שהפריש מהם לקדושה, נמצא שעל ידי הנהגתך יחזרו להיות קודש כמו כל דבר חולין הגשמי שמשפיעה הקדושה שהרימו ממנו קדושה על הכל [כן כתב בשפת אמת (פר' תרומה תרל"ז ד"ה במדרש): ופשוט 'מאת כל' שצריך האדם לרומם הראשית מכל דבר קטן וגדול לה' יתברך וע"י זה מתרוממים כל המעשים לה' יתברך. וזה יכול להיות נמצא בכל איש ישראל לזכור בה' יתברך בכל מעשה על כל פנים איזהו משהו לתת להבורא יתברך. ועל זה אמרו חכמים חיטה אחת פוטרת הכרי].

ראיה לכך מוצאים אנו באכילת קדשים, בפרשתנו שאמרה תורה (שמות כט לג) 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' ונתנה מצות אכילת קדשים, שיהיו הקרבנות נאכלים בקדושה לשם שמים, ועל ידי זה מתעלים גם שאר האכילות למדרגה רוחנית, כמו שנרמז בלשון חז"ל (יבמות ז). כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים [בגמרא: 'ואכלו אותם אשר כפר בהם', מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים], שאכילת הכהנים רוממה וקידשה את בני ישראל, שיזכו גם הם לקדש את אכילתם הגשמית, וזהו שנרמז בלשון הגמרא (שבת לא). 'חכמת' זה סדר קדשים, כי אכילת הקדשים מסייעת לאדם להגביר את החכמה והדעת על החומריות ולקדש את אכילתו הגשמית. ומזה נלמד שכשאר מקדש עצמו משפיע קדושה לכלל מעשיו שאף בהם תהיה הקדושה.

וכך הזהיר המהרש"ל ע"ה את תלמידו השל"ה הקדוש קודם נישואיו (שער האותיות אות ק"ף קדושה): קדש עצמך בשני עניינים אלו, בקדושת מאכל ובקדושת הזיווג, והוי זהיר במאד להרחיק אלף אמה ממה שנוגע לאיסור, והתקדש במאד בקדושתם, כי שאר מצוות התורה אינם עושים רושם גופני, אבל אלו שני הדברים, האכילה מקיים הגוף והזיווג מהווה הגוף, והרושם הזה עומד תמיד.

ועל פי זה פירש בישמח ישראל (ליקוטים ברכות ד"ה קדוש) את דברי הגמרא (ברכות י): קדוש הוא, מנא ידעה, רב ושמואל, חד אמר שלא ראתה זבוב על שולחני, וחד אמר, סדין של פשתן הציעה על מיטתו ולא ראתה קרי עליו. ובדברי השל"ה האמורים מפרש הישמח ישראל, כי הא בהא תליא, ושניהם נקראים אכילה, כמא דאת אמר 'כי אם הלחם אשר הוא אוכל', 'אכלה ומחתה פיה' (משלי ל ט), ואם הוא קדוש באכילה הוא ממילא מקודש בזה, ולהיפך ההיפוך, כמאמרם ז"ל (קידושין ב): דדרכא דמיכלא יתירא ודמישתא יתירא לאתויי לידי זיבה, וכיון שנשמר אדם בשני הדברים האלו הוא קדוש.

ה' מתאוה לקדושת אנשים גשמיים

הרה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק ע"ה היה אומר 'אנשי קודש תהיון לי', ואמר כדרכו בקוצר אמרים, היו אנשים - אך יחד עם זה היו קדושים, שתהיה הקדושה במעשי אנוש ותחבולותיו, שעל ידי ההתנהגות בקדושה בדברי היתר משרישים הקדושה בתוככי הגשמיות שבאדם, וביאר השפת אמת (פר' משפטים תרל"ב ד"ה בשם) דבריו: שאין מחסור לה' יתברך מלאכי עליון שרפים וחיות הקודש, רק שמתאוה לקדושת אנשים. ולכן המשיך נוצרי קדושה גם בעולם הזה במידה וצמצום וכו', וצריכין לשמור הגשמיות שלא לצאת מגבול הקדושה, עד כאן לשון קדשו.

ועוד הוסיף: גם פירוש 'תהיון לי' הוא הבטחה שיהיו בני ישראל בסוף קודש לה', לכן צריכין לשמור עצמינו עתה להיות מוכנים להינתן בראשו של מלך, כדאיתא במדרש (ויקרא ב ה) המשל מה שאתה יכול לקבוע אבנים ומרגליות קבע שהיא עתידה להיות בראשו של מלך.

וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם וּגו' (כט, לג).

הנה עיקר הקדושה הוא לקדש מעשי הרשות שלא להימשך אחריהם. ועל כן מצינו הרבה נביאים שנתנבאו בסגנון אחד, ומכולם עולה חשיבותם וערכם של העושים מעשי הרשות בקדושה. ולכך נתייחדה לעניין זה מצוה בתורה (ויקרא יט ב) 'קדושים תהיו כי קדוש אני ה' כמו שפירש הרמב"ן (שם) ענין מצוה זו לקדש עצמו במותר לו, ולא יהיה נבל ברשות התורה להימשך אחרי התאוות המותרות לו, אלא יהיה נקי ופרוש מן ההמון המלכלכים עצמם במותרות המכוערים, ורק באופן זה יזכה לבוא לדביקות בה'. וכפי מה שמקדש האדם עצמו זוכה להתדבק בה', כי הקדוש ברוך הוא לרוב קדושתו אי אפשר להתקרב אליו מבלעדי הקדושה, ולפי שהוא חפץ לקרב אליו את בני ישראל, לכן ציוה את בני ישראל להתקדש בתוספת קדושה שיהיו ראויים להידבק בה', וזהו שנאמר (שם כ טו) 'והייתם לי קדושים כי קדוש אני', כפי ההתנהגות בקדושה כך זוכים להיות 'לי' לקדוש ברוך הוא.

עיקר הקדושה במקום סעודה ודברי היתר

ורמוז ירמזו זאת במה שאמרו בגמרא (פסחים קא) 'אין קידוש אלא במקום סעודה', דהיינו, היכן ניכרת היא הקדושה בדברי היתר - 'במקום סעודה' בשעת האכילה, וכן ב'לחם אשר הוא אוכל' כדברי יתרו (שמות כ ב) 'קראן לו ויאכל לחם' וברש"י 'שמא ישא אחת מכם', כאן ניכרת הקדושה [דברי ישראל ממודז"ץ ע"ה (כללי אוריתא א). וראה בתפארת שלמה (שב"ק ד"ה אמר ר' ענו) המדבר בקדושת האכילה שבשבת קודש: ומה שבאים הצדיקים מעולם העליון לעולם הזה, הוא משום דאין קידוש אלא במקום סעודה, דכתיב (ויקרא כב לב) 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' ולא בתוך המלאכים אף שהם עומדים ומספרים תמיד כבוד אל וקדושתו, משום שלמעלה אין יצר הרע כמבואר בכל הספרים. וזה פירוש 'אין קידוש אלא במקום סעודה' היינו אצל בני אדם שהם אוכלים לשם קדושת שבת. ועבודה זו יותר גבוה מעבודת המלאכים].

גמילות חסד מתקיימת גם כשעושה לשם עצמו

חיים ע"ה חלם שאחיו מתהלך בעולם האמת ללא מנעלים לרגליו, ופנה בבהלה לאביו וסיפר לו את דבר החלום, אמר לו אביו סיבת הדבר היא הואיל ונפטר בדמי ימיו וכיון שהיה צעיר לא הספיק לכתת רגליו לאסוף צדקה, לכן הוא חסר מנעלים. עוד מצינו שאמר הרה"ק בעל נועם אלימלך ע"ה כי ההולך לקבץ צדקה בארבע כנפות העיר ניצול מארבע מיתות בית דין. ועוד אמרו כי האוסף צדקה מאחרים מציל ע"י זה את דורותיו מלחזר על הפתחים.

עמוד גמילות חסדים ניתן לקיימו בכל דור

מכיון שניתן לקיימה גם אם לא נעשית לשם שמים היא המצוה החשובה ביותר בדורות אלו. כפי ששמעתי ממור"ר אבי ע"ה, פעם שאל מור"ר זקני היש"א ברכה ע"ה את אחיו מרן עטרת ראשנו ע"ה, הלא הינך מקפיד על כל דקה מזמנך שיהיה כולו לתורה ולעבודת ה' יתברך, אם כן למה אתה עצמך מתעסק בנתינת צדקה לתמידי חכמים ולצרכי בני ישראל המרובים.

ענה לו עטרת ראשנו, אחי, הלא ידעת ש'על שלשה דברים העולם עומד', 'על התורה' הוא העמוד המרכזי והחשוב, אך יש לנו חסרון בקיומו, שכן יש לנו הנאה בתלמוד תורה וזה פוגם באיכות הלימוד. ואף על פי שהגמרא בפסחים (ג.) אומרת, לעולם ילמוד תורה אפילו שלא לשמה וכו', בכל זאת לכתחילה טוב שילמד לשמה, וכבר אמרו חז"ל (להלן פ"ד מ"ה) שאסור להנות מדברי תורה ומאד קשה לקיים זאת. העמוד השני - עבודה, קשה לקיימו שכן כל תפילות האדם על עצמו וידוע כי התפילה נחשבת לשלימה כאשר היא לשמה כמו שאמרו (אבודרהם תפילת שמונה עשרה) 'תפלה' גימטריא 'כוונת הלב', ובפרט כשאר היא שגורה בפיו והפה רץ בלי לשים לב ולכוון. אם כן נשאר העמוד של גמילות חסדים שרק אותו ניתן לקיים בשלימות גם בדורנו, כי עצם הנתינה היא רגע כמימריה, ועוד, שכן חז"ל אמרו שהעיקר בזה שהמקבל נהנה מהנתינה, ואפילו שהנותן כיוון לשם עצמו. נמצא כי זו היא העבודה הגדולה ששייך לקיימה בזמנינו.

גם אם כיון וגם אם לא בכל מקרה נהנה העני.

ביאור נפלא מובא בספרים על פי מה שנאמר (דברים לג יח) 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך', וכתב החיד"א ע"ה (ראש דוד פר' וזאת הברכה) כי השמחה של זבולון - ה'תומך תורה' היא כי יקבל שכרו גם אם היששכר לא ילמד את התורה לשמה, כי סוף כל סוף עשה מצידו את הפעולה הנותנת ליששכר לעמול בתורה ללא מפריעים, אך לעומתו ה'יששכר' יקבל שכרו רק אם יעסוק בתורה לשמה, כי בלא זה יתכן ויפסיד שכרו. ובזה מבואר מה שנאמר בפרשתנו 'ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור', ודרשו בגמרא 'כתית למאור' ולא כתיבת למנחות, ובפשטות הכונה שלמנחות אין צורך בשמן כתית, אך ניתן להעמיס בזה כי 'מנחות' רומז לתמכין דאורייתא המספקים אוכל לפי הטף ללומדי התורה ושם אין צורך ב'כתית' שיהיה לשמה בתכלית, אך למאור המנורה הרומזת לאור התורה, נצרך דוקא 'כתית' לשם שמים. ועל פי זה ביאור משנתנו שלכך נכתב 'ועל גמילות חסדים' ללא ה' הידיעה ללמד כי התומך בממונו ומחזיק תורה ודלים אינו דוקא אם עושה זאת לשם שמים.

השפעות הצדקה גם כשאינו עושה צדקה לשם שמים בתכלית

כך מסופר על הרה"ק בעל דברי חיים ע"ה שהיה מרבה בצדקה באופן שאינו ניתן לתיאור ועסק בכך שעות על גבי שעות וחילק סכומים גדולים ועצומים. אמר לו בנו הרב אהרן ע"ה, אתה אדמו"ר ראש ישיבה אב"ד וקדוש לשם מה אתה צריך גם להרבות צדקה בכמויות גדולות שכאלו. ענה לו הדברי חיים, לעצמי יתכן כי כבר יצאתי ידי חובה של צדקה אך מה שאני מרבה הוא בשביל ילדי ונכדי, בשביל כל העולם כדי לעורר על עם ישראל רחמים גדולים. שמע זאת בנו ומאז עזר לו בפעולותיו הקדושות.

בהקשר זה מסופר כי בנו של הדברי

ויקחו אליך שמן זית זך פתית למאור (כה). (ל.)

ראיתי בספר אלופי יהודה (ואתחנן ד"ה ואהבת) שהקשה לדקדק בדברי התנא בריש מסכת אבות (פ"א, מ"ב) על שלושה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, מדוע בחר התנא להשתמש בה' הידיעה ('התורה', 'העבודה') בשני העמודים הראשונים, המצביעים על יסודות מוגדרים וקבועים, אך השמיט את ה' הידיעה במילה "גמילות חסדים".

וביאר הדברים על פי משל. שהיה המנהג בעיר אחת, שכאשר הכינו סעודת מצוה לבני העיר היו מסתובבים במהלך הימים שקדמו לסעודה בבתי העיר, וכל אחד השתתף במזיגת יין לתוך חבית גדולה כדי שיוכלו לעשות את הסעודה ולכבדה ביין. באחת הפעמים אמר לעצמו אחד מתושבי העיר, לשם מה יש לי למזוג יין יקר ומשובח, אשפוך לחבית מים והדבר לא יורגש שכן כולם מלבדי נותנים יין. אך כפי מחשבתו חשבו כמה וכמה תושבים, ומשהגיע עת הסעודה ופתחו את ברז היין ראו כי יין אין בו אבל מים יש בשפע רב.

כדבר הזה הוא בגמילות חסדים ומצות צדקה. אין לו לאדם לחשבן חשבונות שישנם עוד רבים שיתנו צדקה וכי מתנת ידי תעכב את כולם מלתרום. אך יש לו לדעת שבדוקא כתב התנא על גמילות חסדים ולא על 'הגמילות חסדים' שבגמילות חסדים צריך לדעת כאילו רק הוא נמצא ושבליעדיו לא יתן איש מתת ידו, ולכן נכתב בלא ה' הידיעה שאיננה מצוה גדולה שרבים שותפים לה, רק אם אני כאן הכל כאן - אם אני לא אושיע אין מי שיושיע, ואם אין אני לי מי לי.

עוד יש לפרש, כי ידוע שכל תורה ועבודת ה' יש לעשותם לשם שמים ולא לצורך עצמו וטובתו ורק כך הם נעשים בשלימות. אך בגמילות חסדים ובצדקה שונה הדבר ואם עושה המצוה שלא לשמה עולה לו המצוה, כמו שאמרו בגמרא (פסחים ט.) האומר הרי סלע זו לצדקה בעבור שיחיה בני או שאחיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור, שהרי

ובהרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק רביעי: שנות בראשית סוערות מולאי חפיד מושל בפאס אל-ג'דיד

אם לא די היה במסים שהטילו עליהם המלך מולאי איסמאעיל ובנו מולאי חפיד עד עתה, הוכפלה הצרה באותם ימים, עת מסר מולאי איסמעאיל את פאס לשלטונו של בנו זה.

ויהי היום יום ה' ח"י לכסליו הנז' באה שמועה אלינו כי המלך נתן למולאי חפיד הנז' פאס ז'דיד למשול בו, וביום ב' ז"ך לכסליו הנז' ויבוא מולאי חפיד עם אנשי ביתו ויצאו לקראתו הקהל והנגידים במנחה טובה והקביל אותם בספי"י, וישלחם שמחים וטובי לב ויצו עליהם סריס א' ושמו עבדלא ו' קאסם ויאמרו לו כשירצה א' מהנגידים לבוא אצלי הנח לו. והיה הדבר בערמה. למחר ומחרתו בעוה"ר והנה עבדיו ומשרתיו באו להאלמלא'ח זה רודה וזה מרדה וזה עושה בעברת זדון. וכל אחד עושה כחפצו ורצונו, ומכחישים ומשקרים בשם אדוניהם ואין אומר השב. א' שואל יין וא' מים שרופים וא' טאבא וא' ליבזאר וא' כסו'א וא' כנזאר וא' תהליל. וימררו את חיינו במסים וארנונות ביום הא' שנכנסו להאלמלא'ח, עד שקצו בחייהם ולא היה יוצא שום אחד מהם מפתח ביתו לטוק כלל ואפי' בביתם לא היו יכולים להתעכב אלא כל אחד נוטל כליו ואת בניו ובורחים מגג לגג ונחבאים בהאלווארי והאלסוואט'נוס והיו נכנסין לבתיהם אלמסכרין ושוברים הדלתות והארונות ולוקחים מכל אשר ימצא ונותן לנגידים ולגובי המס, וכל מה שהיו גובים ביום ובלילה מהמס הלואי ואולי היה מספיק לעופות וביצים ובני יונה ותורים שהיו צריכים לתת בכל יום. ויהי היום וישלח אלינו א' משריו שמו ס' רחאל פאנג'א לגבות ממנו ד' אלפים אוקיות ונתנו אותם הקהל בלילה אחת מרוב הפחד. אח"כ בשבוע זה בעצמו קאם סניו'ת על יהודי א' כשיצא מחופתו ועדיין לא השלים חדש א' עם כלתו והוא גבור מאד מר ונאנח. ושמו מימון צאבת. הוליכו אותו למולאי חפיד ושרף אותו בכבשן האש הי"ן. ולמחרת בהשכמה שלח לנו א' מעבדיו לתת לו כופר ס' יהודי אשר שרף ככר מזוקק מעות כ"ט וגבו אותו בלילה א'. ושם העבד שבא ס' רמדאן..."

מאז והלאה לא השיב מולאי חפיד ידו והיה מוצא עילות שונות ומשונות לשוב ולגבות ממון, ולגנוש בקהילה, שהלכה והתרששה עוד קודם עלותו לשלטון.

"... עוד למחר שלח א' מהמשרתים ובידו מכאחיל ד' לעשות להם טבעות זהב ויעשו את הטבעות ונתנו בהם זהב שזה ששים משקלים ונתנו ס' כופר לגוי הנז' ששמו אשראייבי חמשים אוקיות מכ"ט ממס"ירה.

עוד זה מדבר וזה בא ויאמר כולו מר. הדבר נחוץ קום רוץ. ומכור דגן ותירוש וקנה לבן אדוני המלך ד' כ'ואמי של משי ותכף ומיד שלחו אחריהם לפאס לבאלי וקנו אותם באלפיים ושש מאות אוקיות קדומים ונתנו סוכרא מאה אוקיות. בו ביום והנה ס' רמדאן הנז"ל בא ויאמר תנו לי מאה וחמשים אוקיות קדומים ומיד נתנו לו מאה וחמשים אוקיות. בו ביום שלח אלינו שופט א' קטן איש עיור ובידו מקל רוכב על כתף גוי א' לתת לו כסות ותכף ומיד קנו לו כסות וילבש קללה כמדו, באותו שבוע שלח אחר ד' כ'ואמי אחרים ותכף קנו לו באלפים ות"ק אוקיות. בו ביום שלח אחר קפטא'ן סכרנא'ט באס יקימוה יקאמת למכז'ן וזאתהום ליקאמ'א מאה וחמשים. עוד זה מדבר והנה משרת א' כולו מלא קצף ושמו ס' גדיף לתת לו כסות א' לאחד מחתניו של מולאי חפיד וקנו אותה במאה ועשרים אוקיות קדומים ונתנו סוכרא על האלכסו'א הנז' שלש מאות וחמשה ושבעים אוקיות..."

המשך בשבוע הבא

פניני אור החיים

תורה זכה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: (כ"ב)

שמן - תרמו אל התורה. כמו ששמן מאיר, כך התורה מאירה את העולם. תורה אור.

אבל יש כאן תנאי. על השמן להיות שמן זית, זך - ללא שמרים.

אומר האור החיים הקדוש: התורה מלמדת אותנו, שלימוד התורה צריך להיות זך. ללא שמרים. מה הם השמרים?

אדם הלומד כדי לקנות את השני, זה גרוע מאוד. חז"ל אומרים על כך דברים חמורים מאוד. צריך להסיר את השמרים מלימוד התורה. הלימוד גם לא יאה כדי להתגדל וכדומה.

לימוד התורה יאה בלי שמרים. שמן זית זך.

משה רבינו מתלווה ללומדי התורה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: (כ"ב)

ואתה תצוה את בני ישראל.

מפרש האור החיים הקדוש: 'תצוה' הוא גם מלשון 'צוואה'. חיבור.

אומר הקב"ה למשה רבינו, ואתה, תצוה את בני ישראל, כלומר תתחבר עם בני ישראל.

לא רק בדורו של משה - אלא בכל דור ודור מתחבר משה רבינו אל תלמידי החכמים.

כל תלמיד חכם יש לו ניצוץ מנשמת משה רבינו ע"ה!

איך תתחבר אליהם, ויקחו אליך שמן.

באמצעות התורה הנקראת 'שמן ומביאה אור לעולם.

הגאולה העתידה בזכות משה רבינו

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: (כ"ב)

את המילה 'תצוה' המופיעה בתחילת הפרשה ניתן לפרש בכמה דרכים.

צו' הוא לשון מלכות, נגיד ומצוה. 'תצוה' הוא גם לשון חיבור וליווי.

ארבע גלויות גלו ישראל. בראשונה נגאלו בזכות אברהם אבינו, בשניה נגאלו בזכות יצחק אבינו, בשלישית בזכות יעקב אבינו.

אומר הקב"ה: 'ואתה' - משה רבינו, 'תצוה' תתלווה לעם ישראל, תהיה עליהם למלך ולגואל, לגאול אותם מהגלות הרביעית.

זכות משה רבינו ניגאל מהגלות הרביעית! מה יש לנו לעשות כדי למחר את הגאולה העתידה שתבוא בזכות משה רבינו?

ויקחו אליך שמן. ללמוד תורה המשוּלה לשמן. מה שמן מאיר, כך התורה מאירה לעולם.

מסיים האור החיים הקדוש במילים מעוררות ומדהדות: **כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות, אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה.**

אחכה לו בכל יום שיבוא.

יגיעת התורה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: (כ"ב)

לפעמים ניגש האדם ללימוד התורה, ויש לו חשק, יש לו כח, המזון פועל, הראש נקי, המצב רוח בסדר. נפלא.

אך קורה שהלימוד קשה, אדם עייף אחרי יום עבודה, או ססתם אין חשק, התנאים הסביבתיים אינם תומכים.

דווקא כעת הוא האתגר הגדול!

ללימוד תורה מתוך יגיעה יש משמעות מיוחדת וחשיבות גדולה.

אומר האור החיים הקדוש: ויקחו אליך שמן, לימוד התורה.

ואיזו מעלה מיוחדת יש?

כתית. כאשר אדם מתייגע וכותת עצמו על דברי תורה.

'את התורה אדם כי ימות באהל', דורשים חז"ל 'אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה!'

אשרי מי שעמלו בתורה!

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

הגאולה העתידה בזכות משה רבינו

וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֶן זֵית זָךְ פְּתִית לְמֵאֹרֶה לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד (שמות כז ט).

את המילה 'תצוה' ניתן לפרש בכמה דרכים. 'צו' הוא לשון מלכות, נגיד ומצוה. 'תצוה' הוא גם לשון חיבור וליווי.

ארבע גלויות גלו ישראל. בראשונה נגאלו בזכות אברהם אבינו, בשניה נגאלו בזכות יצחק אבינו, בשלישית בזכות יעקב אבינו.

אומר הקב"ה: 'ואתה' - משה רבינו, 'תצוה' תתלווה לעם ישראל, תהיה עליהם למלך ולגואל, לגאול אותם מהגלות הרביעית. בזכות משה רבינו נגאל מהגלות הרביעית! וזאת על ידי 'כוח התורה' שניתנה לנו על ידו.

והדברים מבוארים בזהר הקדוש (ח"א הקדמה ב:), שם מובא שהתנא הקדוש רבי יוסי בן חלפתא ישב לפני התנא הקדוש רבי יצחק, שאל רבי יוסי את רבי יצחק שמה שמעת הסבר מדוע מתארכת כל כך תקופת המשיח בגלות זו.

אמר לו רבי יצחק כך שמעתי מהתנא הקדוש רבי המנונא סבא, שלוש גלויות גלו ישראל ונגאלו מהן בזכות שלושת האבות, אבל מהגלות הרביעית יגאלו ישראל בזכות משה.

ממשיך רבי יצחק ואומר, מאחר שהגלות האחרונה שהחלה בחורבן בית שני, הייתה מחמת עוון ביטול תורה, כמו שנאמר (ירמיה ט ב): 'ויאמר ה' על עזוב את תורת'. לכן אומר הקב"ה, בגלויות הראשונות חזרו בזכות אברהם, יצחק ויעקב, עכשיו הם חטאו בתורה שנתתי למשה, ורק אם ישבו ויתעסקו בתורת, אזי בזכות משה אני גואלם.

לפי זה אומר רבינו האור החיים הקדוש, מובן מדוע מתארכת הגלות כל כך, כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה.

וזהו הנרמז בפסוק 'ואתה תצוה' - אתה משה רבינו עתיד להתחבר עם בני ישראל בגאולה העתידה. אך תנאי יש בדבר, ויקחו אליך שמן זית זך' - הגאולה העתידה יכולה להתקיים רק אם יקחו שמן זית זך, עסק התורה הנמשל לשמן המאיר לעולם. ובלבד שיהיה זך - ללא שמרים.

מה הם השמרים?

אדם הלומד כדי לקנטר את השני, זה גרוע מאוד. חז"ל אומרים על כך דברים חמורים מאוד. צריך להסיר את השמרים מלימוד התורה, שהלימוד יהיה טהור ללא תוספות. תורה שהיא לשמה, לא לשם כבוד ולא לשם מעמד או לצורך תפקיד. תורה נקיה מכל רבב.

הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א, מלבד היותו אדמו"ר ומנהיג, כיהן גם כרבה

של העיר ברדיטשוב. ומתוקף תפקידו זה היה נוהג לבוא בזמנים קבועים לבית הכנסת העירוני, לדרוש בגמרא ובהלכה. פעם נקלע לברדיטשוב איש אחד ממדינת ליטא, אשר היה גאון מופלג בנגלה ובנסתר, האיש איוה למושב לו את העיר ברדיטשוב ונשאר בה, הוא לא חפץ להתאכסן בשום מקום מלבד בבית המדרש, שם למד והתפלל, וגם אכל וישן. אחינו בני ישראל, רחמנים בני רחמנים, היו מביאים לו ארוחות לבית הכנסת.

פעם אחת כשבא הרה"ק מברדיטשוב לבית הכנסת לדרוש כמנהגו, וכל הלמדנים המופלגים שבעיר באו לשמוע את דרשתו, בא גם היהודי ההוא ביניהם. והנה בתוך הדרשה שדרש בפלפול גדול, קם היהודי והקשה קושיא גדולה. הרבי השתתק לרגע, ואחר כך נתן שלום למקשן ושאל אותו: מאין אתה, השיב לו היהודי: אני איש מעיר פלונית בליטא, אמר לו הרבי מברדיטשוב: הואל נא ובוא לביתי ונעיין בזה.

כל הקהל הבין, שהיהודי גרם עגמת נפש לרבי בזה ששאל את קושייתו בפומבי באמצע הדרשה, שלא כמידת דרך ארץ. לא זו בלבד, אלא שאותו יהודי שחש כי הוא עולה בלמדנותו על רב העיר, גם לא מילא את בקשתו ולא בא לביתו. אבל הרבי לא הגיב על כך, וכאילו שכח מכל הענין.

לא עברו ימים מועטים ושוב דרש הרבי בבית הכנסת, ואז שוב בא היהודי הליטאי ברוב חוצפתו, והקשה עליו באמצע הדרשה קושיא חזקה, שנראה היה שאין לרבי עליה מענה.

אחר הדברים האלה נסעו חסידים מברדיטשוב למעזיבוז אל הרה"ק רבי ברוך זיע"א. כשבאו לפניו שאל אותם על החדשות שנעשו בברדיטשוב, וסיפרו לו שבא יהודי אחד מליטא לברדיטשוב, והוא מצער מאד את רבי לוי יצחק בקושייתו באמצע הדרשה. שאל אותם רבי ברוך: האם הלה בר אוריין הוא? והשיבו לו, שהוא גאון גדול. אמר להם רבי ברוך: אם יבוא אלי אראהו שאינו יודע מה דקאמר רבנן.

כששבו החסידים לביתם, סיפרו ליהודי מליטא שיש במעזיבוז צדיק אחד, רבי ברוך, שאינו למדן כמו הרבי מברדיטשוב, והוא אמר שאם תבוא אליו יוכיח לך שאינך יודע כלום. אמר להם היהודי: אם אינו למדן, למה קוראים לו רבי? השיבו לו, שהוא בקי בזהר הקדוש. מה עשה הלה, שהיה בקי בכל התורה וגם בזהר, בחר לו מאמר קשה מאד בזהר, ונסע למעזיבוז לשאול פירוש המאמר הזה מאת רבי ברוך.

כשבא למעזיבוז הודיעו זאת לרבי ברוך, וצויה להכניסו אליו. כשכנס לפניו, נתן לו שלום, והיה לפניו פתוח זהוהר במקום שנמצא המאמר שהיהודי התכוון לשאול את פירושו. הוא ראה זאת וחשב בלבו, אולי מקרה הוא, שאלו רבי ברוך: האם מר לומד

תורה הרבה? השיבו: הן. שאלו רבי ברוך: מה למדת? השיב: ש"ס בבלי וירושלמי, תוספתא ספרא וספרי, האלפסי הרמב"ם, טורים, שאל אותו רבי ברוך: וגם גמרא למדת? חשב אותו אחד שרבי ברוך לא שמע את דבריו, והשיב לו: הן.

אמר לו רבי ברוך: עד שתשאלו פירושו של מאמר זה בזהר, אשאלך פירושו של מאמר אחד בגמרא, שהוא תמוה מאד: הנה מובא במסכת נדה (ל:): **כשהתינוק במעי אמו נר דלוק לו על ראשו ומלמדין אותו כל התורה כולה, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסותרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה.** והנה תמוה הדבר, למה צריך ללמד את התינוק כל התורה כולה, ואחר כך לסתור אותו שישכח את תלמודו? או שלא ילמדהו כלל, או ילמדהו ולא יסתרו אותו אחר זה על פיו שישכח את תלמודו. שתק הלה.

אמר לו הרבי: אני אתרץ לך, כי הנה לכאורה קשה למה היה לו להקב"ה לברוא מדות רעות, הנה למשל, השכחה מדה רעה הוא, למה בראה הקב"ה? אולם מפני שני טעמים ברא הקב"ה את השכחה:

א. מפני שהתורה הקדושה היא כל כך עמוקה וחריפה וכולה רוחניות, שאי אפשר להבין אותה במוח גשמי, ואילו לא ילמדהו את האדם קודם לידתו, לא היה משיגה כלל. אבל כשהגיע זמנו של אדם לצאת לאויר העולם, סוטרים אותו על פיו שישכח את תלמודו, כדי שתייגע ויעמול בתורה, ולא יהיה כאוכל נהמא דכיסופא ויבוא על שכרו בעולם הבא.

ב. מובא בספרים הקדושים, שאם לא היתה מדת השכחה בעולם היה העולם חרב, כי תמיד היה עולה בזכרונו של אדם שימות, ולא היה בונה בית ועוסק במלאכה ובמשות, ובמתן, לפיכך נטע הקב"ה מדת השכחה באדם. נמצא שיש שני מלאכים: האחד ממונה ללמד את האדם תורה באופן שלא ישכח אותה, והשני ממונה לסטור אותו על פיו כדי שתהא בו מדת השכחה.

והנה המלאך הממונה על מדת השכחה הוא כולו שכחה, ויתכן שהוא שכח לסתור על פיו, אבל אם הוא שכח יכול אני לסתור לך. ואתה קרא נא את המאמר בזהר, תתחיל קורא 'תא חזי' ושכח שאמר 'תא', ויצא משם ושכח את כל תלמודו, ונעשה עם הארץ גדול, והיה שמש בבית כנסת (קובץ 'שפתי צדיקים' גליון ט).

ויתור מרה

וְאַתָּה הִקְרַב אֵלֶיךָ אֶת אֶהֲרֹן אַחֶיךָ וְאַתָּה בָּנִי אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנֵנוּ לִי (כח א).

הקב"ה מצווה את משה רבינו להכתיר את אהרן אחיו לכהן גדול, ובכך למעשה מורה לו לוותר על הזכות השמורה לו מקדם, כמובא בחז"ל (זבחים קא:): "משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים היה".

ושמח בליבו

ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהן לי: (כה"א)

הקב"ה מצווה על משה רבינו שיעשו בגדים מיוחדים לאהרן הכהן, הכהן הגדול, בגדי קודש לכבוד ולתפארת.

משה רבינו העניו מכל אדם, עשה זאת מכל הלב. לא עלתה על לבו מחשבה 'למה אני לא נבחרתי לשמש בפני המלך'...

אמר לו הקב"ה: 'אתה תדבר אל כל חכמי לב - - - ועשו את בגדי אהרן'.

לא כתוב לדבר אל חכמי הלב, אלא אל 'כל חכמי לב'. לכולם יחד.

אדם שעושה דבר בלי חשק, עם צער בלב ודאבון נפש, עושה זאת בחשאי, בטח לא בפומביות, מדבר אל האמן הזה בארבע עיניים, אחר כך מוצא את ההזדמנות לדבר עם השני, עם כל אחד בנפרד.

כשמדברים אל חכמי הלב יחד ובפרסום, זו הוכחה שהדבר מגיע מרצון הלב.

אמר לו הקב"ה תדבר אל 'כל חכמי לב, כדי שיוודע לעיני כל שאתה עושה זאת בנפש חפה ובלב שלם.

דעו כי ה' הוא האלוקים, ולו אנחנו

וידעו כי אני ה' אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני ה' אלהיהם: (כ"ט טו)

פרשיות משכן וכליו ובגדי הכהונה, כה מרנינות את הלב, רואים את החביבות של עם ישראל שהשם משרה שכניתו בתוכנו.

ומה איתנו היום, כשאין לנו בית המקדש ולא עבודת בית המקדש ולא כהן גדול.

אומר האור החיים הקדוש: זה הכפילות בפסוק, לקראת סוף הפרשה: 'וידעו כי אני ה' אלוהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם', ומסיים הפסוק 'אני ה' אלוהיהם'.

אני ה' אלוהיהם, לא רק כשיש את כל הדברים האמורים, כלי המשכן ובגדי כהן גדול וכו'.

וכלשון האור החיים הקדוש: 'אפילו בזמן שאין שכניתו בתוכנו, הוא ה' אלוהיהם ולו אנחנו'.

שנדב ואביהוא נעשו על שנכנסו חסרי מעיל, ונשאר דבוקים בשכינה הקדושה, ודפח"ח.

והנה כתב רבינו 'האור החיים' הקדוש זיע"א על הפסוק 'בקרבתם לפני ה' ימותו' (ויקרא ט"ז א), שעל ידי שנתקרבו ונתדבקו כל כך בהקב"ה על ידי זה יצאה נשמתם מרוב דביקות. וזה כוונת המדרש, שלא מתו כי אם בשביל שלא לבשו המעיל, היינו דאם היו לובשים המעיל שהיו בו פעמוני זהב אז היו מתעוררים על ידי זה ולא היתה נשמתם יוצאת.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

והולכת.

בתוך דקות ספורות מצאו השניים את עצמם בשערי בית הכנסת המדובר, וברגעים הבאים הוכיח ר' אליהו במעשיו מדוע נחקק שמו בישראל לדורות לא רק כגאון בתורה, אלא כגאון המוסר וענק הרוח.

כשזרעו שלובה בורוע הרב וינגרטן, ללא שיאפשר לו להתנגד כהוא זה, הוליכו ר' אליהו אל כותל המזרח, שם הושיב אותו אחר כבוד בכיסא המיועד לרב בית הכנסת.

לאחר מכן ניגש ר' אליהו אל הבימה, עלה ודפק עליה, ובכך הפנה אליו את תשומת לב המתפללים וחברי בית הכנסת.

כאן החל ר' אליהו לפרט את מעלות הרב החדש שלכם' אותו הנחית להם ללא אומר ודברים, תיאר בצבעים חיים את רום מעלתו בתורה ואת יראתו הקודמת לחכמתו, הרחיב בפרוטרוט אודות יכולת ההנהגה יוצאת הדופן שלו וחתם בכך שהוא שמח עבורם - שזכו בכזה רב חשוב, המתאים יותר מכל אחד אחר לתפקיד.

ירד ר' אליהו מן הבמה, סב על עקבותיו ויצא מבית הכנסת. מותר אחריו ציבור וגם רב המומים ומשתאים, אשר למדו את אחד הלקחים החשובים ביותר בחיים - יש ויתור, ויש ויתור. גם לוותר צריך לדעת לעשות במאור פנים, ברצון ובהתלהבות.

הפעמונים שלא יבוא להתפשטות הגשמיות

'פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון על שולי המעיל סביב. והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות' (שמות כח לד-לה).

סיפר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זיע"א על הרה"ק הייטמח משה זיע"א, שפעם אחת הרגיש נכדו הרה"ק הייטב לב' זיע"א שזמן רב כבר שורר שקט בחדרו באמצע תפילתו, משום כך פתח את הדלת ונבהל למראה עיניו, כי שכב על הארץ כמתעלף וכמעט שהתפליץ של ראש נפל על הארץ, הוא דפק על לבו והנה הלב דומם, אף רץ לקרוא לרופא והתחיל למשמש על לבו. אז פתאום הקיץ הייטמח משה וקרא בקול - 'אחד'. אז ראו עד היכן כח התפשטות הגשמיות מגיע (פניני ישימת משה' עמוד נו).

בספר 'זכור לאברהם אליעזר' (עמוד כד) הביא: הנה שמעתי מאדמו"ר הקדוש [רבי פנחס] מאוסטילא זיע"א, שאמר בשם חותנו הסבא קדישא הרה"ק ר' ישכר דוב מבעלו זיע"א, לפרש מה דאמרו חז"ל על נדב ואביהוא שנענשו משום שנכנסו חסרי מעיל למקדש. ואמר הוא ז"ל, דהטעם של הפעמונים שעל המעיל, שאמר הכתוב 'ונשמע קולו בבואו אל הקדש ולא ימות', הוא שמחמת דביקות הכהן גדול שנכנס לפני ולפנים יכול היה הכהן לבא להתפשטות הגשמיות לגמרי, להתפשט מגופו ולהשאר כבר דבוק בה', לזה שימשו הפעמונים להעירו ולהקיצו ולהשיב על ידי זה נשמתו נפשו וגופו, וזה שאמר הכתוב 'ונשמע קולו בבואו אל הקדש ולא ימות'. וזהו כוונת חז"ל

אין צורך ללמדנו שאכן עשה משה רבינו את המוטל עליו והגדרש ממנו, שהרי נצטווה על כך ישירות מפי הגבורה. אולם רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א מוסיף נקודת מבט ייחודית שיש בה כדי ללמדנו - כי גם במעלת הוויתור ישנן דרגות נעלות מאין כמותן. וכך הוא מבאר את מעשה ההקרבה הגדול והמיוחד שנתבקש משה רבינו לעשות:

כי הנה לכאורה יש לתמוה מדוע כתוב לשון 'ואתה' לנוכח, הלא הקב"ה מדבר עם משה, ובוודאי כשאומר לו 'הקרב' הכוונה שהוא יקרבו. גם תמוה מהו הלשון 'הקרב אליך', אם רצונו להודיע לו שהוא יהיה מעתה כהן גדול, מספיק שיאמר לו זאת. גם יש לדקדק מה רצה לומר במילה 'אליך'.

אלא מבאר האור החיים הקדוש, על פי המדרש (שמו"ד ג יז) שהכוונה היתה מיועדת מתחילה למשה, אלא שבגלל שהוא מאן ללכת בדבר ה' וסירב לתפקיד שביקש ממנו, חרה אף ה' בו והסירו מהכהונה באומרו 'הלא אהרן אחיך הלוי' (לעיל ד יד), פירוש שהיה לוי ועכשיו נעשה כהן. לכן אמר הקב"ה למשה רבינו 'ואתה' מצד עצמך, מרצונך, הקרב את אהרן. כלומר, לא רק משום שאני מצוך לעשות כן, אלא גם אתה מצד עצמך תקרב אותו במקומך, ותעשה את הדבר כאילו אתה חפץ בו.

וזאת משום שלמעשה צריך אתה כפרה על אשר העזת פניך לפני ה' ומיאנת ליטול את התפקיד שהוטל עליך, ובוזה שאתה בעצמך תקרב אותו ותתן לו את הגדולה של הכהונה. הרי אין לך קרבן גדול מזה, וזה הכוונה 'אליך' - לכפרתך.

מסופר על הגאון ר' יצחק וינגרטן זצ"ל - הרב מליעז', אשר בצוק העתים במלחמת העולם השניה נמלט על נפשו והועיד את פניו ללונדון. בבואו ללונדון, תר אחר משרת-רבנות שתתאים עבורו ותאפשר לו להתקיים בדרך של כבוד, וכך שמע אודות בית מדרש מסוים המחפש אחר רב ומורה דרך.

פנה אפוא הרב לכמה ממקורביו, בעלי קשרים אשר יד ורגל היתה להם בקהילה היהודית בלונדון, והפציר בהם כי יאותו להמליץ עליו כרב לאותה קהילה.

הללו עשו כבקשתו ואכן ניגשו על אתר לפרנסי ומנהיגי אותה קהילה והמליצו להם בחום ובכל פה כי יקבלו עליהם את הרב וינגרטן לרב. דא עקא, התברר להם כי בני הקהילה כבר נתנו עיניהם במאן-דהוא - לא אחר מאשר הגאון הצדיק ר' אליהו לופיאן זצ"ל, אשר שהה באותם שנים בלונדון ועשה נפשות לתורה ויראה.

באו מקורבי הרב וינגרטן במבוכה, ואף הרב עצמו לא ידע את נפשו. פשוט היה לו כי אין מקומו להתמודד מול מועמדותו של ר' אליהו, ולצד העובדה שנבצר ממנו להשיג משרה זו, הוא בא במבוכה רבה ובאי-נעימות עקב ניסיונו זה.

חלפו אך כמה ימים, והנה דפיקה בדלת.

על הסף עומד לא אחר מאשר ר' אליהו, במבע פנים חמים ועיניים מאירות, אינו מאריך בדברים אלא מושיט יד לרב וינגרטן ואומר לו 'הבה נלך'. הוא מצידו נשרך אחריו באי-נעימות גוברת

מתיבתא אור החיים

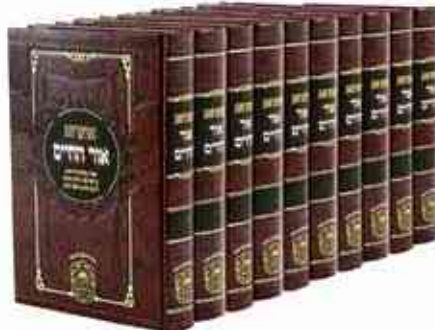
לה'. ולכן רצה ה' שמצוה זו תהיה באופן שיבא מישראל עצמם ולא באופן של קיום ציווי ה', ואז הם מכבדים לפני ה' בשלימות. ולכן נשתנתה מצוה זו מכל המצוות. וזו כוונת חז"ל (שמו"ד לו ב) שתמהו ישראל 'אתה אומר שנאיר לפניך', והשיב להם ה' 'בשבילי להעלות אתכם', כי בכך שעולה העבודה מן התחתונים בכל אות נפשם, מתעלה ומתכבד ה'.

וכע"ז הביא בסגנון אחר בפניני יחזקאל (מנדל) כתב: נראה לומר הכוונה בזה, דהנה נאמר (דניאל שם פסוק כא) 'יהיב חכמתא לחכימין', כי כשיש אתערותא דלתתא אזי מוסיפים עליו מן השמים השפעות וברכות, וכענין שמצינו (מלכים ב' ד א-ז) בפח השמן באלישע, וכמו כן רצה הקב"ה שענין הדלקת הנרות תיעשה ע"י אתערותא דלתתא, לכן צוה למשה שהוא עצמו יצוה כאילו מעצמו.

וראה עוד מה שכתב בייטב לב: ידוע הא דכתיב (במדבר יב ג) 'והאיש משה עניו כו', ובודאי ממנו למדו בני ישראל מדה זו שהם ממעיטים עצמם ונבזים בעיניהם. אך אולי על ידי זה ירפו ידיהם מהתורה ויתירו לעצמם מה שאינו ראוי לפי חשיבותם, לזה צוה ה' למשה ללמדם לאחוז גם בבחינת גאות, להעלות נפשם להסתכל במעלתן, וכי ממקום קדוש יהלכו ממקור מחצב קודש. וזהו שנאמר 'אתה' דייקא שאתה עניו מאוד, 'תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך', רומז לחכמה ושכל, 'להעלות נר תמיד', ר"ל להעלות נר ה' נשמת אדם (שכך נ"ר ראשי תיבות נשמה ריח, כמו שאמר הסבא (זוהר) משפטים דף צ"ט ע"ב) מעלה מעלה אל מקור מחצבתו תמיד, כדי שעל ידי זה יתאמץ ללכת ולגשת אל הקודש לדבק עצמו במקור החיים.

ומכל שכן שיהיו רואין להיות נכנס ויוצא, ולמה לן נרות המנורה. אך יש לומר דזהו באמת מעשה ניסים ואסור ליהנות, על כן צוה ה' ליקח שמן למאור לראות להיכן יוצא ויכנס, והו' ויקחו אליך' בשבילך ודעתך, ואף על גב דשמן המנורה הקדש הוא וקיי"ל (פסחים כו) דאף על גב שקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, מכל מקום אסור ליהנות, יש לומר שעל תנאי זה הוקדש ליהנות מכניסה ויציאה והוי כמו תנאי ב"ד והבן. ומעתה שפיר חדא מתורץ בחברתה דלענין שלא יהנה מהקדש של שמן המנורה על זה מאיר אור השכינה, ולענין שלא יהנה ממעשה ניסים על זה בא האור של המנורה, ומשניהם יחד יכול ליהנות בהיתר, והבן.

ובמאורי החיים נתבאר באופן נוסף: כי ה' 'הורא עמיה שרא' (דניאל ב כב), ואינו נוקק כלל שיאירו לפניו ישראל. אבל עשה כן לצרכם ולהנאתם של ישראל, כדי שיקבלו שכר רב חלף נתינתם כבוד

כתב רבינו (שמות כו כ): ואתה תצוה. צריך לדעת למה הוצרך לומר 'אתה' אחר שעמו היה מדבר, עוד למה אמר 'תצוה' ולא צו, עוד למה אמר לשון ציווי. ורבותינו ז"ל אמרו בזה דרשות מהם אמרו (תו"כ ס"פ אמור) אין צו אלא זירוז לצד שיש חסרון כיס. ואולי כי לצד שהדבר אינו מן המוסר לצוות ה' שידליקו נרות בבית ה' אשר ממנו תצא אורה, אשר על כן אמר למשה כי מצוה זו לא יאמרנה לישראל על פי ה', אלא הוא יצוה, פירוש מפי עצמו, שינהגו כבוד זה להביא שמן להדליק, ולזה אמר 'אתה', פירוש מלבד מה שצויתך הוסף אתה לצוותם על זה.

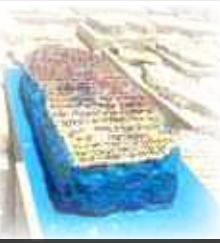
הנה בטעם הדבר שצוה ה' שיהיה הדבר דוקא על ידי משה ולא כשאר המצוות, תמה בקרן לדוד (גרינואלד), וכתב שהוא מילתא דתמיאה לומר שנשתנתה מצוה זו מכל המצוות, ותי' על פי דרכו עיי"ש.

ובזקן אהרן (קורץ) תירץ בב' אופנים, וז"ל: וי"ל על פי דברי רבינו עצמם שמצוה זו באה לרמוז על התורה, וקיי"ל (ב"מ נט): תורה לא בשמים היא ואין משגיחין בבת קול, שהתורה ניתנה לדון אותה על פי שכל האנושי, והתורה נקראת על שם משה רבינו כנאמר (מלאכי ג כב) 'זכרו תורת משה עבדי', ועל כן שפיר נצטוו מצוה זו שהוא כנגד התורה רק מפי משה רבינו בלבד כאילו הוא היה המצוה להורות, דעצם התורה ניתנה למשה מתנה והבן.

עוד כתב שם בזקן אהרן: או יתפרש על פי דברי המדרש תנחומא (ס"ד) 'ויקחו אליך' בשבילך, שתהא רואה להיכן אתה נכנס ויוצא, ע"כ. ולכאורה תיקשי הא מקום השכינה היה מאיר כל כך שרואים בכלים שעומדים בחזרי חדרים כל מה שבתוכם,

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו
למייל המערכת m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

רפואה מעל לדרך הטבע

בהיות הרבנית הלב רשטאם ע"ה, בתו של הגה"צ רבי הלל שלעזינגער זצ"ל, כבת תשע, פרצה בעיר הקודש ירושלים מגפה קשה - מחלת הדיפתריה. מחלה זו הפילה חללים רבים, ובין היתר, נפטרו שלוש מחברותיה של הילדה בתוך זמן קצר.

יום אחד, כשהילדה חשה ברע, לקח אותה אביה לרופא אשר סבר תחילה שמדובר בהצטננות קלה. אך לאחר בדיקה מעמיקה, זיהה הרופא סימנים ברורים למחלת הדיפתריה, והבין שמדובר בסכנת חיים ממשית. ללא שהות, החליט להכניס את הילדה באופן מיידי לחדר הניתוח, מתוך ניסיון להצילה מהמגפה שקטלה רבים כל כך.

רבי הלל, שחש את גודל הסכנה, רץ במהירות לשיבתו של המהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל וביקש ממנו להזכיר את בתו לברכה ולרפואה. באותו רגע, למרות שהיה בעיצומו של שיעור בפני תלמידיו, עצר המהרי"ץ את השיעור - דבר שלא קרה מעולם - וקרא יחד עם תלמידיו פרקי תהילים מעומק הלב. בנוסף, קיבל רבי הלל על עצמו נדר: אם תקום בתו ממיטת חוליה, יביא אותה להדליק נר בבית הכנסת של האור החיים הקדוש בירושלים העתיקה, הידוע כמקום סגולה לישועות. כמו כן, התחייב להדליק בעצמו נר בכל ערב שבת לעילוי נשמת האור החיים הקדוש.

בחסדי שמים, הניתוח עבר בהצלחה, והילדה שבה לבריאותה המלאה, עד שהיתה מסוגלת ללכת בכוחות עצמה ללא כל תמיכה. כפי שהתחייב, הביא רבי הלל את בתו לבית הכנסת, ושם קיימו את הבטחתם.

סיפור זה מדגים את כח התפילה לצד כוחו של האור החיים הקדוש, ובזכות כחו של הצדיק ניצלה הילדה ממוות בטוח וחזרה לחיים טובים ולשלום.

מחוברים לחיים

לשמיעת שיעורים ודרשות

חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(רעוא דרעוין)
פרשת תצוה - זכור תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון ב'
תצוה-זכור
תשפ"ה

משלי אפר

זכרונכם משלי אפר לנבי המר נביכם ♦ ונשא אהרן את שמונת בני ישראל בהטין המשפט על לבו

פרשת זכור ופרשת פרה

עומדים אנו בפרשת תצוה, וכמידי שנה בשנה מקדימין זכירה לעשייה, ומצרפים אל הפרשה את פרשת זכור - השניה מארבע הפרשיות, כתקנת חז"ל להזכיר את מצות מחיית עמלק קודם ימי הפורים (ראה מגילת ל). והזמן גרמא לבאר את הקשר בין פרשה זו עם הפרשה השלישית - פרשת פרה.

שתי זכירות

נקדים את דברי חז"ל במדרש תנחומא פרשת כי תצא (אות ה), היא הפרשה שבה נכתב בתורה (דברים כה יז) "זכור את אשר עשה לך עמלק".

וכך אמרו שם: 'רבי תנחומא בר חנילאי פתח, 'זכרונכם משלי אפר לגבי חמר גביכם' (איוב יג יב), אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אותן שתי זכירות שכתבתי לכם בתורה, הן זכירותי בהן, (דברים כה יט) 'תמחה את זכר עמלק', [שמות יז יד] 'מחה אמחה את זכר עמלק'. 'משלי אפר' - משולי אפר, אם זכיתם אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו כאפר, שנאמר (בראשית יח כז) 'אנכי עפר ואפר', ואם לאו, 'לגבי חומר גביכם' - התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, שנאמר (שמות א יד) 'זימרו את חייהם בעבודה קשה'.

שלוש פרשיות

אם נרצה להוסיף גם את דרך הרמז, נוכל לפרש כך; 'זכרונכם' רומז לפרשת זכור, ו'משלי' רומז לפורים, אשר בו נהגו ישראל להתחפש, בדרך משל ונמשל. 'אפר' הוא אפר פרה אדומה, ולגבי חומר גביכם היינו שיש להתרומם מן 'חומר' והלבנים של מצרים, כדי לזכות להגיע ללבנת הספיר' (ראה שמות כד יובר"ש שם) ולזכות להשגות מופלגות. ולפי זה רמז הפסוק על שלוש מתוך ארבע הפרשיות.

ובספר העיקרים (מאמר ג פרק לב) כתב: "כשתזכרו שאתם משולים לאפר ושאתם בעלי חומר, יש לכם לירא מהשם".

אם כן, בעומדנו בין פרשת זכור ופרשת פרה, ראוי לנו לעסוק בענין 'משלי אפר' - בטהרתן של ישראל. אולם מאחר את ראש הפסוק דרשו חז"ל על ענין פרשת זכור, מוטב לנו לפתוח בהתבוננות בעניניה, ועל ידי זה נכין עצמנו לטהרת הפרה, אשר היא הכנה לפסח ולגאולה.

תמיהות בדברי המדרש

נתבונן מעט בדברי חז"ל ונראה אור גדול. הנה אמרו חז"ל, כי אם יזהרו ישראל בשתי זכירות אלו - יהיו בניו של אברהם אבינו שהמשיל עצמו בעפר ואפר, ואם לאו - עליהם להכין עצמם לשעבוד בחומר ובלבנים. על דברי המדרש מקשה בספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ג - מלחמה לה' דרוש ג) כמה

יסוד גדול וחשוב מאוד, אשר ראוי להביאו כאן עוד קודם דברי הבני יששכר, כי על ידו יהיו הדברים מאירים ושמים.

בדבריו מציין רבינו לדברי הגמרא הנודעים במסכת יומא (דף טו), אשר הרבה אנו עוסקים בהם, וז"ל: "מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים וכו'. אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות, עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים".

והכל עומדים ומבקשים ביאור בדברים הללו, וכי אפשר להשוות בין חמורות שבחמורות ובין שנאת חנם. ודאי עבירה חמורה היא השנאה, אך מכל מקום על זה לא נאמר 'יהרג ואל יעבור'.

חרפה וכלימה

ומבאר רבינו הבית הלוי כך.

תחילה מביא את דברי המדרש (איכה רבה פתיחתא ט): "רבי יצחק פתח (ירמיה נא נא) 'בושנו כי שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית ה' וכו', דבר אחר, 'בושנו כי שמענו חרפה' אלו שבעה עשר בתמוז, 'כסתה כלמה פנינו' אלו תשעה באב, 'כי באו זרים על מקדשי בית ה'' חורבן ראשון וחורבן שני, שני שחטאו גלו, וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה".

ויש להבין את השייכות בין שני הענינים, שבעה עשר בתמוז ותשעה באב שדרשו חז"ל יחד, ומפני מה שבו וחילקו ביניהם לדורשם משני חלקי הפסוק.

חטא העגל וחטאי המרגלים

אך יתבאר הדבר, כי הנה החטא הראשון שחטאו ישראל בשבעה עשר בתמוז היה מעשה העגל אשר מחמתו נשתברו הלוחות (ראה תענית כו), ואילו בתשעה באב היה תחילת החטא בדיבת המרגלים, אשר בכו ישראל בכייה של חנים ונגזרה עליהם בכייה לדורות (ראה סנהדרין קד); ומחמת בכי זה נגזר על ישראל חורבן שני בתי המקדש.

אך הנה בזהר הקדוש (ח"ב דף קצא). איתא כי עיקרו של חטא העגל נעשה על ידי הערב רב ולא ביד בני ישראל, והם אלו שאמרו 'אלה אלהיך ישראל', ועיקר התביעה על ישראל היתה בזה שלא מיחו בידם על דברי הבלע ששמעו מפייהם. לכן דרשו חז"ל על זה את הפסוק 'בושנו כי שמענו חרפה' - זה שבעה עשר בתמוז, היינו שזה היה העוון, במה ששמעו דברי חירופין מן הערב רב ולא מחו בהם. אולם על תשעה באב דרשו את המשך הכתוב, 'כסתה כלמה פנינו', כי אז חטאו ישראל עצמם בכייה של חנים, וכשם שזלגו עיניהם אז דמעו של כלמיה, כך בכל שנה ושנה יספדו מספד חדש על הקודש ועל המקדש בתשעה

קושיות.

א. ראשית, פתח המדרש בפסוק 'זכור את אשר עשה לך עמלק', ואמרו חז"ל כי זהו שאמר הכתוב 'זכרונכם משלי אפר' וגו'. ויש להבין מה הוקשה להם בפסוק עד שהוצרכו להביא ממרחק לחמם ולבארו.

ב. עוד יש להבין מה הן שתי הזכירות שזכרו כאן, הלא זכירה אחת היא, לזכור את אשר עשה עמלק, ולמחות את זכרו מתחת השמים. ומה שאמר הקדוש ברוך הוא 'מחה אמחה', לכאורה אינו ענין לזכירתן של ישראל, אלא הבטחה היא להם מאיתו יתברך שיעמוד הוא לאבד את זכר עמלק.

ג. עוד הקשה רבינו, מפני מה נקטו חז"ל במדרש לשון של זהורית, 'אותן שתי זכירות וכו' הן זכירותי בהן'. הרי בדרך כלל באה לשון 'אזהרה' על מצות לא תעשה, להיזהר שלא לעבור עבירה, ואילו כאן מצות עשה היא לזכור.

ד. מהו שתלו חז"ל את היות ישראל בניו של אברהם בקיום זכירות אלו, הלא לכאורה בין כך ובין כך זרעו של אברהם המה. אלא, ודאי אין הכוונה כאן לבנים ממש, אלא למשמעות עמוקה, ויש לעמוד על אותה המשמעות.

ה. הן אברהם אבינו - עמוד האמונה היה, ופרסם אמונת אומן בכל העולם כולו, עד כי כל אדם הנכנס לביתו היה מלמדו לברך למי שאמר והיה העולם (ראה סוטה י); ומפני מה רמזו הכתוב דווקא במה שהמשיל עצמו באפר. ומדוע לא אמרו חז"ל שיהיו ישראל בניו של אברהם שהכניס אורחים, או שגילה כי יש מנהיג לבירה.

ו. הכיצד זה הזהירו חז"ל כי אם ישכחו ישראל את זכר עמלק אשר קירר אותם במדבר וצינון את האמבטי הרותחת, יש להם להכין עצמם לשעבודה של מצרים. הלא כבר הבטיחנו הבורא יתברך לאחר יציאת מצרים (שמות יד יג) "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראותם עוד עד עולם", ולא זו בלבד שהבטיחם, אלא שגם איסור נאמר בדבר. והיכן מצינו ששבו ישראל למצרים, אמנם יצאו בגלות לבבל ולרומי, אך למצרים לא נשתעבדו מעולם.

אלו הם קושיותיו של רבינו הבני יששכר, אשר באמת אי אפשר לו ליהודי להיכנס לחג הפורים בלא שיתבונן וילמד את דבריו הקדושים. אלו הם הדברים הנפלאים ביותר, הכתובים על גבי ספר נפלא ביותר. וכל הרוצה לטעום טעמו של חג, ועם של אור רוחני, וטעם של חסידות - יעסוק בספה"ק בני יששכר וירוה את צמאונו.

שני חורבנות

קודם שנביא את תירוצו של רבינו, אשר גם בו יש להאריך ולפרש - נקדים ונאמר כי גם רבה של בריסק, הגאון רבי יוסף דב סולוביצ'יק זצ"ל, עוסק בדברי המדרש הללו בספרו בית הלוי (על התורה, שמות פרשת בא פרק יב), והאריך בהם במאמר נפלא. ובתוך דבריו

ומצאו בענייני הפרה רמז לארבע מלכויות, ובכך המטהר רמז לקדוש ברוך הוא העתיד לגאול את ישראל ולטהרה.

חוקת התורה שבעל פה

ומה מאוד יתבררו הדברים הללו על פי דברי הרמב"ן (במדבר יט ב), שכתב: "זאת חוקת התורה, כלומר הנחלקת מן התורה, והיא תורה שבעל פה, על כן היא פרה והיא אדומה, ממדת הדין". וכן איתא בזוהר הקדוש פרשת בחוקותי (ח"ג דף ק"ג), שם דרשו על הפסוק (ויקרא כו א) "אם חֲקֻקְתִּי תִלְכּוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם", כי תורה שבעל פה היא חוקה, ואילו תורה שבכתב בבחינת משפט. ואף כי אין אנו מבינים את הדברים לעומקם, וכל ענינה של מצות הפרה נעלם מאיתנו, ועליה נאמר (קהלת כג) "אֲמַרְתִּי אֲחַקְמָהּ וְהִיא חֲחֻקָה מִמֶּנִּי", מכל מקום מפורש יוצא כי חוקת הפרה היא חוקת התורה, ובפרט התורה שבעל פה.

כינוס הנלוויות – בזכות המשניות

והנה ידוע כי הגאולה העתידה תבוא בזכות לימוד התורה שבעל פה, כמו שדרשו חז"ל (ילקוט שמעוני הושע רמז תקכה) על הפסוק (הושע ח"ג) "גַם כִּי יִתְּנוּ בְּגוֹלִים עֵתָה אֶקְבָּצֶם", ופירשו תיבת 'תנו' מלשון 'מתניתין', וכלשונם: "ר' חנינא אמר, אין הגליות מתכנסות אלא בזכות משניות, שנאמר 'גם כי יתנו בגוים'".

וטעם הדבר מתבאר היטב על פי היסודות הנחמדים האמורים מעלה. כי אמנם בית ראשון חרב מחמת שעבדו ישראל לאל אחר, אולם שורש חורבן בית שני היה במה שכתבו בדברי חכמי ישראל ולא האמינו בתורה שבעל פה המסורה להם, ועל ידי זה נתפרדו הלבבות ורבתה המחלוקת ונגרם החורבן. אם כן, כדי לזכות לגאולה צריכים ישראל לתקן חטא זה שגרם לחורבן, ולהרבות בעסק התורה שבעל פה, ועל ידי זה יהיו מאוחדים למטרה קדושה אחת.

כך בדומה לזה יהיה בגאולה העתידה לבוא, אשר קודם לה יעסקו ישראל בתורה שבעל פה ויאמינו בדברי חז"ל באמונה שלימה, ויקנו את התורה בחבורה, אשר זהו אחד מתנאי לימוד התורה (ראה ברכות סג).

נאולת מצרים והגאולה השלימה

הנה כי כן, כפי שבגאולה הראשונה יצאו ישראל ממצרים בזכות מצות הפסח, כך בזכות מצות פרה אדומה וכל הנמזם בה יזכו ישראל לגאולה השלימה בקרוב, ויבוא מלך המשיח לגאלנו. וזהו הקשר שעמדו עליו חז"ל במדרש לקשר בין שתי מצוות אלו, אשר שתיהן נקראו 'חוקה'.

שתי גאולות אלו כרוכות ודבוקות זו בזו. וכפי שאומרים אנו בהגדה של פסח: "וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הָרִי אֲנִי וּבְנֵינוּ וּבָנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעַבְדֵי הַיִּינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם".

נאולה משעבוד מלבויות – עיקר

מעתה מבאר הבית הלוי את דברי המדרש אשר דימה את מצוות פסח ופרה לשתי שורות המהלכות זו בצד זו, ואין אדם יודע מי גדולה ממי.

כי הנה בגמרא (ברכות יב:) מבואר כי הגאולה האחרונה היא העיקר, וגאולת מצרים אינה אלא טפלה לה, ולצורכה היא באה, כמצות פרה החשובה ממצות הפסח.

והטעם, כי כל מה שנגאלו ישראל ממצרים, היה בעבור שיהיה את מי לגאול בגאולה העתידה, ולכן הקדים ה' את גאולת מצרים וזכו לכל הנפלאות שהיו. עיקר אכילת הפסח ושאר מצוותיו שבהן מזכירים יציאת מצרים – בזכות הגאולה העתידה הן, הנחמדות במצות הפרה. ומי שאין לו חלק בגאולה העתידה, כי כופר בעיקר הוא ולא תיקן את שורש הגלות – ודאי אין לו חלק גם ביציאת מצרים, והוציא עצמו מן הכלל.

העולה מכל זה, כי מצות אפר פרה וטהרתה רומזים למשיח צדקו ולקץ הגלות, כי אז כל מי שישאר חזק

היה בשני מיני חטאים אלו. על חורבן בית ראשון אמרו חז"ל כי נכשלו ישראל בג' חמורות, ובראשן חטא עבודה זרה, אשר שורשה בחטא העגל שנעשה בשבעה עשר בתמוז. אך בבית השני בטל יצרא דעבודה זרה, אמנם אז קמו כיתות המכחישים באמונה, צדוקים ובייתוסים וחבריהם, אשר כפרו בקבלת חז"ל ופירשו את התורה שבכתב לפי רמות רוחם. וכן עמדו אז כת המתפלספים אשר לא האמינו כי אם במוחש.

ומה שאמרו בגמרא שנחרב הבית על שנתת חינוך, כוונתם למה שנחלקו הכופרים על החכמים בשנתם אותם, ולא אבו שמוע לדבריהם, להיות מחוברים אל הטהור – לחכמי התורה שבעל פה המוסרים קבלתם עד למשה מסיני. ולבסוף פקדו הללו לגמרי ועזבו את אמונת ישראל.

דבר זה, יסודו בחטא המרגלים, אשר גם בו אמרו ישראל (דברים א כז) "בְּשִׁנְאָת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם", וזה ענין חוסר אמונה.

כפירה המורה מעבודה זרה

אלו הם דברי המדרש שהזכרנו, שדרשו חז"ל תחילה את הפסוק על שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, ואת סופו על חורבן שני בתי המקדש.

והנה בבחינת מה, היה החטא השני קשה מן הראשון. וראיה לדבר, כי אחר חטא העגל נהרגו שלושת אלפי איש מישראל (ראה שמות לב כח), ולאחר מכן סלח להם ה' יתברך והשרה שכירתו במשכן, ואילו אחר חטא המרגלים נגזרה מיתה על כל ישראל, ונתעכבו במדבר ארבעים שנה, עד תום כל הדור אנשי המלחמה מקרב העם, מבני עשרים ועד ששים, ורק בניהם אחריהם נחלו את הארץ.

רבינו הבני יששכר, אשר באמת אי אפשר לו ליהודי להיכנס לחג הפורים בלא שיתבונן וילמד את דבריו הקדושים. אלו הם הדברים הנפלאים ביותר, הכתובים על גבי ספר נפלא ביותר

הרי מבואר, כי חוסר אמונה גרוע אף יותר מעבודה זרה.

פסח ופרה, מי גדול ממי

על פי דבריו אלו ממשיך הבית הלוי לבאר מדרש מופלא (שמות רבה יב א): "משל לשתי מטרונות דומות שהיו מהלכות שתיהן כאחת נראות שוות, מי גדולה מזו, אותה שחברתה מלוא אותה עד ביתה והולכת אחריה. כך בפסח נאמר בו 'חקה' ובפרה נאמר בה 'חקה', ומי גדולה – הפרה, שאוכלי פסח צריכים לה, שנאמר (שם פסוק יז) 'ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת', הוי (שמות טו) 'כל בן נכר לא יאכל בו'".

על דברי המדרש מכביר רבינו כמה קושיות, ועיקרן להבין מה ענין פסח אצל פרה להשוותם זה לזה, והרוצה יקחן משם, אולם אנו נביא מיד את ביאורו.

נאולה כטהרה

הנה, כל ענינה של פרה אדומה הוא לטהרתן של ישראל, על כן לוקחים פרה ושורפים אותה לאפר, אשר בזה נעשית היא מיצור בעל חיים לאפר אשר לא תתכן ממנו מציאות חיים.

ודבר זה בא לרמזו על גאולת ישראל, הגאולה השלימה שתהא קץ לכל השעבודים, חירות מן המלכויות ומיצר הרע, באשר יעביר ה' את רוח הטומאה מן הארץ. ומפורש הדבר בנבואה (יחזקאל לו כה) "וְזִרְקֹתַי עֲלֵיכֶם מִים טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם מִכָּל טְמָאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גְּלוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם", וזהו ממש ענין מי חטאת שמזה הטהור על הטמא לטהרתו.

כך יש ללמוד גם ממה שדרשו חז"ל (ילקוט שמעוני פרשת חקת רמז תשנ) פרשה זו על הגאולה האחרונה,

באב. והמשך הכתוב 'כי באו זרים אל מקדשי ה' שייך לשני החטאים, כי חורבן הבית החל ב"ז בתמוז ונשלם בתשעה באב.

שורש כל המצוות – בשתי דברות ראשונות

על כך כותב הבית הלוי, כי נאמנים עלינו דברי חז"ל שעשרת הדברות כוללות את כל התורה כולה. ויתירה מכך, נכללו כל מצוות עשה ולא תעשה בשתי הדברות הראשונות אשר שמענום מפי הגבורה – 'אנכי ולא יהיה לך'. כי אלו הם יסודות סור מרע ועשה טוב, ומהם השתלשלו כל המצוות לפרטים ופרטי פרטים עד אין סוף. כי בריחוק מן הרע, ראשית כל יש להתרחק מעבודה זרה, ולאחר מכן מכל שאר חלקי המציאות שבהם משתמש היצר הרע לפתות את האדם.

יצרא דעבודה זרה

בימי קדם העמיד היצר לבני האדם פסלים וצלמים לעבוד עבודה זרה, ועל כך הזהירה התורה במקומות הרבה. ואכן נסיון גדול היה בדבר. וכפי המסופר בגמרא במסכת יומא (דף טו): כי בראשית ימי הבית השני עמדו אנשי כנסת הגדולה וביטלו את יצרא דעבודה זרה, כי ראו שאינם יכולים לעמוד בנסיון זה, ואין טעם לשוב ולבנות את בית המקדש אם שוב יכשלו ישראל בעבודה זרה ויחרב הבית מחמתם.

ברם יש לדעת מה שכתבו הראשונים, כי לא היה זה יצר סתם, אלא רצון לאמצעי שיעמוד בין ה' וביניהם, ואשר רצון זה הוא שעמד כבר בזמן העגל להחטיא את ישראל. לא היה בזה משום ביטול האמונה חלילה, אלא טעות בהנהגת הקדוש ברוך הוא את עולמו, כביכול העניק ה' חלילה כוחות לצבא השמים ושאר מיני צומחים ודוממים.

כפירה בעיקר

אכן כאמור, כאשר מנסה היצר הרע להפיל את האדם ברשתו ואינו מצליח, כי האדם חזק בשכלו ודרכו ברורה לפניו – אזי מבקש לו היצר דרך אחרת. אם האדם חזק באמונתו ואינו מוכל לקבל על עצמו שום כח שבעולם מלבדו יתברך, אז בא אליו היצר בדרך המנוגדת, כי אם אינו מאמין בשמש ובירח ובכוכבים, יכניס לבבו ספקות שלא להאמין כלל ולהיות כופר בכל. ואם גם בזאת לא עלתה בידו, כי משוכנע האדם בידעיה ובסברא כי יש בורא לעולם ולא נברא לבדו, עדיין מבקש היצר לפתותו לסבור כי עזב אלקים את הארץ חלילה, ושוב אינו משגיח על בריותיו.

עבודה זרה וכפירה – שני קצוות הם המנוגדים לזה, אך היצר אוחד בחבל משני צידיו ולא חש לסתירה שבזה.

עול ומרגלים – עבודה זרה וכפירה

מעתה מבאר הבית הלוי, כי גם חטאי העגל והמרגלים היו בשני הקצוות המרוחקים הללו. כי בעל ביקשו להם ישראל דמות להיאחז בה, אחר שחלפו ארבעים יום ומשה איננו, לכן ביקשו לפעול דרך דמות השור שבמרכבה והגשימוהו במזל שור. ודאי, עברו בזה על איסור 'לא יהיה לך', מי בכל חומרנו ומי בדקות, הן הערב רב שעבדו בפועל והן ישראל שלא מיחו, אך עיקר חטאם היה במה שביקשו להאמין.

לעומת זאת בחטא המרגלים הפכו קערה על פיה ונכשלו בהפך הגמור, בחוסר אמונה עד כדי כפירה, במה שאמרו (במדבר יג לא) "כִּי תִזְקֶה הוּא מִמֶּנּוּ", כלפי מעלה אמרו (יש"ע), כביכול, אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם (ראה סוטה לה). אם כן, בחטא זה לא עסקו ישראל באמונה זרה, אלא רופפו את האמונה בקדוש ברוך הוא, אחר שראו ערים בצורות גבוהות ובני ענק, והכירו בקושי הטבעי לכבוש את ארץ ישראל, ונחלשה אמונתם בה' יתברך.

כתות הכופרים בכית שני

על כך כותב הבית הלוי, כי שורש שני החורבנות

ושלם באמונתו צדיק יקרא לו, ויחיה.

סכיב רשעים יתהלכו

על פי הדברים האלה, מבאר רבינו הבית הלוי את היטב את קישור פרשת זכור עם פרשת פרה.

נהג, שרו של עמלק הוא שרו של עשו - הס"מ בעצמו, וכל כוחו אינו אלא ממה שיונק מחטאיהם של ישראל, אשר בזה הם מחלישים כח הקדושה ונותנים מקום לטומאה לגזול את חלקם.

זהו שאמר חז"ל (מגילה ו): "קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתייהן - אל תאמן, ישבו שתייהן - אל תאמן. חרבה קסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קסרי - תאמן. שנאמר (יחזקאל כו ב) 'אלמלא החרבה', אם מליאה זו - חרבה זו, אם מליאה זו - חרבה זו. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא, (בראשית כה ג) 'ולאם מלאם יאמץ'."

ויש להבין, מפני מה דווקא אדם מתמלאת מחורבן של ישראל, הרי שבעים אומות בעולם. אלא, כפי שנתבאר הרי אין כח לקליפה אם לא מעבירות שעושים ישראל, ושר של אדם הוא הסטרא אחרא עצמו, ומשום כך אם ישבה ירושלים ודאי תיקנו ישראל מעשיהם ובודאי נפלה אדם, וכן להיפך חלילה, כי זהו שורש כל הרע.

סומאת עמלק - ספקות וכפירה

והנה עינו של עמלק הוא לאבד את האמונה לגמרי. כי כמה מלכויות עמדו להצטרף לישראל, אך כולן באו להחטיאם לעשות כמעשיהם הרעים, ותמיד עמדו צדיקי ישראל כנגדם ומסרו נפשם על קדושת השם. אולם עמלק אינו מבקש להחטיא את ישראל בעבודה זרה, אלא מעורר ספקות בליבם ומחליש את אמונתם, להביאם לידי כפירה גמורה חלילה.

את מהות זו של עמלק ציווה הקדוש ברוך הוא לישראל למחות מעל פני האדמה, וצד השני למטבע זו הוא חיזוק האמונה, לזכור את ה' יתברך. ואומר להם הקדוש ברוך הוא, כי אם יזכרו 'כי מחה אמחה', יסייע הוא יתברך בידם למחות את זכר עמלק.

אני אעשה את שלי

בציווי לישראל נאמר למחות את זכר העבודה זרה, משורש מצות 'לא יהיה לך אלהים אחרים'. אולם מלבד זה צריכים למחות את זכר המינות שמבקש עמלק להחזיר בכרם בית ישראל, ועבודה זו לא לישראל היא - אלא לה' לבדו, כי שאני מינות דמשכא ואין להתווכח עם הכופרים כלל. אלא שאם ישרשו ישראל את העבודה זרה מקרבם, יסייע להם ה' יתברך להכרית את המינות והכפירה מתוכם, אשר היא הקשה ביותר.

זהו שאמר הכתוב 'זכרוכם משלי אפר', כי על ידי שיקיימו ישראל שני זכרונות אלו, שישירו את שיקוצי העבודה זרה מאיתם וישתדלו בכל עוז שלא להילכד ברשת המינות והאפיקורסות, יעזור ה' להם להימלט משתי רעות חולות אלו. וממילא יהיו שייכים לאפר הפרה ולגאולה העתידה, 'כי מחה אמחה את זכר עמלק'.

אם יעשו ישראל כן, יהיו בניו של אברהם אבינו, שאמר על עצמו 'ואנכי עפר ואפר'.

משל האפר - רמז לאפר הפרה

והנה בפסוק נזכר רק 'משלי אפר', ולא נזכר מה שקרא אברהם את עצמו 'עפר'. אך הנה בגמרא (חולין פב:) איתא: "אמר רבא, בשכר שאמר אברהם אבינו (בראשית יח כז) 'ואנכי עפר ואפר' - זכו בניו לשתי מצות, אפר פרה ועפר סוטה". משום כך עוסק הכתוב במה שזכה אברהם על כך שהמשיל עצמו באפר - באפר פרה שעל ידו יזכו ישראל לגאולה העתידה. על כן, אם יזהרו ישראל בשתי הזכירות, למשוך ידם מעבודה זרה ומינות - תגן עליהם מצות פרה לבל ימשול בהם כל רע. אך אם לאו - לגבי חומר גביכם, יהיו כמשועבדים בגלות האחרונה כפי שנשבעו בגלות מצרים, כי אין צריכים לשוב בפועל למצרים כדי להתייטר ביסוריה, שכן כל זמן שלא נתקן שורש

הגלות אי אפשר לזכות לגאולה.

אלו הם דבריו הנפלאים של רבינו הבית הלוי בפרשת בא.

עפר ואפר - צורה להכא ולשעבר

אכן, תוספת לדברים הללו נוכל להביא ממה שכתב רבינו בפרשת וירא, בענינו של פסוק זה שאמר אברהם אבינו, 'ואנכי עפר ואפר'. ושם ביאר, כי חלוקים הם שני יסודות אלו; כי עפר אין לו כל צורה כלל, ולא זו בלבד שאין לו צורה עתה, אלא שמאז ומעולם לא היתה בו צורה. אולם אם יבקש אדם לזרוע בו - יצמיח גידולים טובים כפי מה שנזרע. לעומת זאת האפר היה בעל צורה קודם לכן, בין אם היה חי או צומח או דומם, אלא שנתבער ונשרף, ומעתה לא יצלח לכלום ואינו מגדל מאומה. וזהו שאמר אברהם על עצמו, כי מעולם לא היה דבר חשוב, וגם אינו עומד להיות יוצא ממנו דבר חשוב.

והנה כאמור, בזכות שהמשיל אברהם אבינו עצמו לשני אלו, זכה לאפר פרה ועפר סוטה. ועל פי האמור הדברים נפלאים, ובאו במידה כנגד מידה. והענין, כי אפר הפרה בא לטהר את הטמא, ואילו עפר הסוטה בא לברר את הטהור מן הטמא. שהרי עפר הסוטה היה נלקח מקרקע המשכן וניתן אל המים הבאים במערה של האשה הנחשדת, ובמצות פרה נוטלים את אפר הפרה האדומה ונותנים אל המים אשר מהם מזים על הטמאים. ומשום כך בעפר סוטה נוטלים את העפר שלא היתה בו צורה מששת ימי בראשית, כדי לברר שהאשה היתה טהורה עד עתה ולא נטמאה. ואילו באפר פרה נוטלים דבר שהיתה בו צורה אך בטלה עולמית, כדי להביא את הטמא לידי טהרה מכאן ולהבא.

מצות אפר פרה וטהרתה רומזים למשיח צדקו ולקץ הגלות, כי אז כל מי שישאר חזק ושלם באמונתו צדיק יקרא לו, ויחיה

שני ביטולים

ומכאן נבוא להוסיף דברים אלו גם לענינו. שכן כאמור עפר ואפר - שניהם מענין הביטול, אלא שבסוטה בא העפר לבטא את הביטול שהיה עד עתה, ואשר ממנו תוכל לצמוח בריאה חדשה. ובחינה זו של הביטול משמעה שיעבוד הרע אל הטוב. ובחינה בא האפר לסלק את הטומאה ולבטלה לשעבר, ובחינה זו מסלקים את הרע לגמרי ושורפים אותו עד שלא יצלח למאומה.

בדומה לזה, גם בפסח מצינו שני חלקים אלו. כי מחד גיסא תקנו חכמים לבטל את החמץ כעפרא דארעא, ומאידך ציוו לשורפו לאפר. כי החמץ כידוע סמל הוא ליצר הרע (ראה ברכות יז). ובזוהר הקדוש ח"א דף רכז, ומשום כך נאסר החמץ בפסח אפילו במשהו.

אם כן, מה שהוצרכו ישראל לעשות את החמץ לעפר ואפר, נעשה בכדי לתקן את שני שורשי הרע האמורים שהיו במצרים, הן יצרא דעבודה זרה והן את יצר המינות. ומלבד זה יש לתקן את יצרא דעריות והתאוה, בדומה למה שמתקן העפר את הסוטה. ושני ביטולים נאמרו כאן; סילוק האמונות הטפלות והמוטעות, בבחינת אפר הנשאר מדבר שהיה. וביטול בבחינת עפר, לסלק את הכפירה והמינות. על ידי העפר תצמח האמונה האמיתית כנגה זרועיה תצמיח. והאפר יש גם בו כוח שמורה על שיירי הדבר, לסימן הגאולה העתידה, ולהורות כי על ידי ביטולים אלו - נזכה לגאולה.

עד כאן המהלך המופלא של הבית הלוי.

דעת דקדושה ושכנגדה

עתה נמלא אחר דברינו, ונביא את המהלך המופלא שכותב הרה"ק הבני יששכר זיע"א בענין זה.

תחילה מבאר רבינו את לשון הפסוק (במדבר כד פ) "ראשית גוים עמלק ואתחיתו עני אבד". כי הנה ראשית כל המידות כאהבה ויראה חסד וגבורה וכו' הוא בדעת, כי האדם בדעתו נמשך אחר מידה מן המידות ואחר כך מוציאה לפועל. וכפי שישינה דעת בקדושה, כך עשה אלקים לעומתה כי גם הסטרא אחרא יש בה כח להמשיך את האדם אחר דעות כוזבות, והוא דעת דסטרא אחרא.

העומד מצד דעת הטומאה הוא עמלק, הממשיך מתוך שורשיו וצנינותו את האהבה הרעה והיראה הרעה וכן שאר כל המידות הרעות.

והנה הדעת דקדושה היא האמונה, כי אמונה היא המשכה, וככל שייגבר האדם בקרבו את כח האמונה, כך יזכה להמשיך על עצמו אהבת ה' ויראתו ושאר כל ההשפעות הרוחניות המביאות אותו לתיקונו ולקשרו איתן עם קודשא בריך הוא. ואילו הדעת של עמלק היא כפירה, היינו שאין דעת כלל, שמביא את האדם לידי חוסר דעת מוחלט בכל דעה שבעולם, לבטל את המציאות האמיתית כביכול אינה קיימת.

אחד היה אברהם אשר פרסם את האמונה בעולם, "כי ידעיתו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וישמרו דרכי ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח ט). כי אברהם היה עומד בפרשת דרכים של הדעת שבעולם, כי ממנו החלה האמונה שהיא יסוד הדעת.

גלות הדעת

והנה בני ישראל בהיותם בגלות מצרים היו שרויים בגלות הדעת, והלכו אחר דעות כוזבות. ועל כן נצטוו ביציאתם משם לזבוח את הטלה - ראש אלילי מצרים, כדי להורות ולהראות שאין שום כח בעולם מבלעדי ה' יתברך. והנה ענין השעבוד שישנו בעולם נובע מחסרון בדעת, והאדם משעבד את הבהמה לצרכיו משום שהוא בר דעת, לכן ראויה היא שתשמשונו, כי אין בה דעת לעמוד כנגדו. ואילו שורש החירות הוא מן הדעת, ומי שיש בו דעת הוא הבן חורין האמיתי, כי לא יוכל אדם אחר להעבירו על דעתו ולשלוט במחשבתו.

חטאי המדבר - מחסרון בדעת

לעומת זאת, עמלק הוא שורש הדעות הכוזבות וחכמות חיצוניות, אשר מחמת טומאתו נכנסו ישראל לספקות, 'ה'יש ה' בקרבנו אם אין' (שמות יז ז). ועד היום הזה, שורש כל הדעות הרעות והכפירה הוא מקליפת עמלק, אשר נכנסה לישראל על ידי הערב רב, אשר שמם עולה בגימטריא 'דעת' (474), משורש הדעת דסטרא אחרא, הפך דעת דקדושה. ומכיון שאינם יכולים לקבל את המציאות האמיתית שברא הקדוש ברוך הוא את העולם ומנהיגו ברצונו, מבקשים לומר כביכול עזב אלקים את הארץ חלילה.

זה היה שורש חטא העגל, שאמרו (שמות לב א) "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים" - היינו הדעת דקדושה - "לא ידענו מה ה'יה לך", היינו שנפלו לחוסר דעת, אלא שאז לא העיזו לתלות את חוסר דעתם בעצם האמונה, אלא אמרו כן כלפי משה רבינו. אולם לאחר זמן נבחשים השרפים, כאשר כבר נכשלו בחטא המרגלים וירדו מדרגתם העליונה, אז "יידבר העם באלקים ובמשה" (במדבר כא ה), והעיזו פניהם לדבר כלפי מעלה.

זכירת הדעת - בכח אמונת אברהם

והנה כאשר מקיימים אנו את מצות עשה 'זכור אשר עשה לך עמלק', וגם את מצות לא תעשה שנאמר בצידה 'לא תשכח', זוכרים אנו כי יש בורא לעולם, אשר הוא מקור הדעת דקדושה. ומשום כך נאמר 'זכרוכם משלי אפר' בלשון רבים, דהיינו שאם נקיים אנו את המוטל עלינו, אז יעשה הקדוש ברוך הוא את שלו - 'כי מחה אמחה את זכר עמלק'. על ידי שאנו מקיימים 'לא תשכח', מתקיים 'מחה אמחה'. ובה נוטלים ישראל שכר הן על מה שזכרו בעצמם, והן על מה שמתייחס על שמם גם מה שעושה הקדוש ברוך הוא בחלקו.

ומשום כך תלה הכתוב זכרון זה באברהם אבינו,

וטבעת החותם היא סמל לכך שכן השלטון נתון ביד הנושא אותה. אולם לאחר שניצחו ישראל את המן בכח האיחוד שביניהם - נמסרה הטבעת למרדכי.

המן ביקש לטעון כי עם ישראל מפוזר ומפורד, וממילא טבעת האחדות אינה שייכת להם. ואכן היתה זו תקופה של הסתר פנים, והוצרכו ישראל לפעול כדי לזכות שוב לכח זה.

משום כך כאשר מבקשים אנו לזכור את אשר עשה לנו עמלק שבכל דור דור, מתחברים אנו יחד לזכור ולא לשכוח, וזוהו מוחים את זכר עמלק, ומבטלים את הפירוד שבעולם. והקדוש ברוך הוא מסייע בידיו ומוחה בעצמו את זכר עמלק, להשיבנו אל האחדות להיות כאחד. בזה אנו נעשים בניו של אברהם אבינו, שפעל למען האחדות והאמונה, ועשה עצמו כעפר ואפר, תכלית החורבן - אך גם ראשית הצמיחה.

אכן, אם אין ישראל נזהרים במחייית זכר עמלק, שבים הם לשעבוד מצרים בחומר ובלבנים, שם לא הניחו להם המצרים להתאחד.

אחדות - קנין התורה

עיקר רעתו של עמלק היא במה שמטיל ספק בלב האדם היש ה' בקרבנו אם אין, ואף אם בזה אינו מצליח - מבקש להביא לכלל שכחה. ואם לא די בזה, מביא עמלק לפירוד בין היהודים, אשר מחמת כך נחרב בית המקדש השני, ועדיין הוא מרקד בינינו, דור שלא נבנה הבית בימיו.

אם נשכיל בזה, נשתדל להביא לידי אחדות, אשר בכוחה נזכה להבין את התורה כראוי (ראה ברכות סג). ומה טעם, מפני שהאחדות היא יסוד עסק התורה שבעל פה.

טהרה - בהכנעה

והנה נתבאר כי האפר המשווה קטן וגדול, רומז לאפר פרה. ואמרו חז"ל (ירושלמי מגילה פג הלכה ה): "רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינה, בדין הוא שתקדים החודש לפרה, שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, ולמה פרה קודמת, שהיא טהרתן של כל ישראל".

והענין בזה כפי האמור, כי האפר מרמז על ההכנעה והביטול לרצון ה'. תחילה עמדה כאן פרה, ועתה נעשית אפר, שהוא צורה אחת מאוחדת לכל הנשרפים. בזה יזכרו ישראל את כח האחדות, ועל ידי זה נזכה לקבל פני משיח צדקנו, כמאמר הנביא (מכה ז טו) "כימי צאתך מארץ מצרים ארצנו נפלאות".

להכנס אל החצר הפנימית

בספה"ק אמרי אמת (שמות, פורים תרס"ו) מביא את דין הגמרא (פסחים ו) לשאול ולדרוש בהלכות הפסח שלושים יום קודם לו, ויום זה הוא יום הפורים, ובוודאי לא על חנינה סמוך, אלא בא ללמדנו על הקשר בין פורים לפסח. כי הנה סמוך הכתוב שתי מצוות זו לזו ואמר (שמות לד ז-ח) "אלהי מסכה לא תעשה לך: את חג המצות תשמור" וגו'. כי חמץ רומז ליצר הרע, אל זר שבתוך לבו של אדם, וכדברי המדרש המובאים כאן, שאם אין ישראל מוחים את זכר עמלק כראוי הרי הם חוזרים לשעבוד מצרים. ופורים הוא זמן של זכרון, ובו יכולים ישראל להיכנס לפני ולפנים גם כאשר מצד מדרגתם אינם ראויים, כמו שנאמר במגילה (סאתר ד טז) "ובכן אבות אל המלך אשר לא כדת", היינו אל חצר הפנימית.

זהו הזמן המיוחד שבו אנו עומדים, זמן בו נוכל להתחיל בעבודת הימים הקדושים, ימי שמחה שעמדו להם לישראל פורים ופסח, עד שנזכה לגאולה השלימה - היא גאולת הדעת.

מקווים אנו כי נזכה במהרה לראות נפלאות כימי צאתנו מארץ מצרים, ונצל את הזמנים הטובים העומדים לפנינו כדי להחיש זמן גאולתנו, ונזכה לראות בביאת משיח צדקנו ולהקביל פניו בבית הבחירה שיבנה במהרה בימינו.

משום כך לימדונו חז"ל במדרש, כי הזכרון והדעת הם המפתח לכל המידות הטובות, לאהבת ה' ויראתו, ומשום כך עומד עמלק שהוא הדעת דסטרא אחרא כנגד זה, להשכיח את הדעת דקדושה.

יבקש נפרד

אחר הדברים האלה, נשלים את הדברים במהלך נוסף, לחבר את האוהל להיות אחד עם ימי הפורים הבאים עלינו לטובה.

הנה כפי שביאר הבני יששכר, עמלק עומד מצד דעת הסטרא אחרא, והוא שורש השכחה המפריעה לכל איש ישראל בעבודת ה'. וכפי ששמענו מדברי הבית הלוי, עיקר העבודה בימינו היא כנגד האפיקורסות והכפירה בכל דבר שבקדושה, שלא כפי שהיה בימי קדם שהיתה עיקר המלחמה כנגד יצרא דעבודה זרה. ושורש המינות, הוא בפירוד שבין בני ישראל, משורש חטא שנאת חנים המביא לידי חוסר אמונה בדברי חכמי התורה.

מעתה יש לומר, כי הדרך שבה מבקש עמלק להחדיר את כפירתו בעולם, היא על ידי שמפריד בין הדבקים, והוא כח הפירוד הגדול בעולם. וכפי שמבקש להפריד בין ישראל לאביהם שבשמים, לגזול מהם את האמונה ואת השפע האלקי הצפון להם - כך הוא מבקש להפריד בין בני ישראל עצמם, ולגרום מחלוקת ומריבה בכל מקום.

ואכן, אברהם אבינו אשר פרסם את האמונה

בני ישראל בהיותם בנלות מצרים היו שרויים בנלות הדעת, והלכו אחר דעות כוזבות. ועל כן נצטוו ביציאתם משם ליבוש את הטלה - ראש אלילי מצרים, כדי להזרות ולהראות שאין שום כח בעולם מבלעדי ה' יתברך

בעולם, נקרא (בראשית יז ה) "אב המון גוים", ודרכו בהפצת אור החכמה היתה על ידי שקירב בין הבריות ופתח בפניהם את דלתות אהלו מארבע רוחות, ימה וקדמה צפונה ונגבה.

אחדות האפר

זהו שדרשו חז"ל בפסוק "זכרוכם משלי אפר". אפר ענינו חומר שעברה צורתו ונותר חומר ללא צורה. ואילו המשך הפסוק הוא 'לגבי חומר גביכם', חומר הוא טיט, שהשרייתו במים מביאתו לידי חיבור, אולם האפר אינו נדבק. ומכל מקום תכונת האפר יש בה מן האחדות, כי כל החומרים שבעולם, בין מן החי ובין מן הצומח והדומם, כאשר ישרפו באש - יהיה אפרם אחד, וצורה אחת תהיה לאפר הנעשה מכל דבר כאשר יתפורר ויפוזר על פני ארץ. אלא שאחדות זו באה אחר הכליון.

פעמים שדווקא אחר שכלה הכל באפר הכבשן, יוכל האדם לראות את הכל צומח מתחילה באופן אחר, כי בשורש הכל אחד ומאוחד.

מפוזר ומפוזר - שורש הקטרוג

זה דרכו כסל למו של המן הרשע, אשר קטרג על ישראל לאמור (סאתר ג ט) "ישנו עם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּזָר בֵּין הָעַמִּים", כי אכן במקום שבו ישנו פירוד - ישנו קטרוג, והוא שורש אסונם של ישראל.

ואלו הם דברי הבית הלוי, כי חוסר האמונה מגיע מן הפירוד, ואלמלא השנאה - לא היתה כפירה. ואילו החיבור לתורה שבעל פה מביא את הגאולה.

כנגד זה בא אחשוורוש ומסיר את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן, כי גם הטבעת העגולה שאין לה ראש וסוף היא סמל לאחדות, ובה נתונה החותמת - סמל השלטון, כפי שנתבאר כי הפירוד הוא שורש השעבוד,

ואמר "זכרוכם משלי אפר", שיהיו בניו של אברהם אבינו שדימה עצמו לעפר ועפר; כי אברהם אבינו היה כאמור אבי האמונה, הראשון שנלחם בקליפת עמלק והפיץ את הדעת דקדושה, וזאת עשה על ידי שביטל עצמו לגמרי כעפר ואפר.

אמנם אם חלילה לא יעשו ישראל כן - 'לגבי חומר גביכם', יש להם להכין עצמם לשעבוד מצרים, אשר הוא שעבוד החומר הנובע מחסרון הדעת.

הן אמנם, עיקר מחייית עמלק אינה אלא לה' לבדו, אולם האדם צריך לעשות את שלו, כאברהם אבינו שנצטווה מפי ה' 'לך לך', והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. וכך גם אנו צריכים לפעול ולעשות את חלקנו, והוא יתברך כבר יעשה את שלו, וימחה את זכר עמלק, ובוזה תימלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

עד כאן מדברי הבני יששכר.

זכור ואל תשכח

על פי מה שייסד הבני יששכר לחדד את ההבדל בין הדעת דקדושה שבה יש לדבוק ובין דעת הסטרא אחרא שרו של עשו שאותה יש למחות, נוכל לפרש כי זהו מה שהזכיר הכתוב שני ענינים, 'זכור' ו'אל תשכח'.

כי הנה, יסוד מחייית עמלק עומד על הזכרון, ואילו עמלק שהוא הדעת דסטרא אחרא - פועל להשכיח את הדעת דקדושה, את הידיעה האמיתית על מציאות ה'. והנה מצינו בעוד מקום בתורה שהזכרון שלא לשכוח (דברים ח יא), "השִׁמְרֵם לֶךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֵיךְ", לבל נשכח את תכלית ביאתנו לעולם.

יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, וכפי שביאר הבית הלוי, אם רואה עמלק את ישראל מתרחקים מעבודה זרה, מיד הוא פונה להשכיח מהם את הזכרונות הפשוטים. ואפילו אם אינו יכול להביאם לידי כפירה גמורה, לכל הפחות מנסה הוא להשכיח מן האדם את ה' אלוקיו, להטרידו בעניניו לבל יזכור את ה', ואפילו בשעת התפילה לפני ה' משיאו היצר לדברים אחרים להשכיחו לפני מי הוא עומד.

דע לפני מי אתה עומד

מעתה, אם מבקשים אנו לקחת את הדברים עמנו ולשוב אל ה' בעבודתנו שבכל יום ויום, עלינו להשתדל בכל עוז להדבק בזכרון ולהמלט מן השכחה.

כאשר אין עמלק מצליח לשכנע את בני ישראל לסור מן הדביקות - אזי הוא גורם לשכחה. ועל זה אמרו במדרש, כי בכח הזכרון ימנעו ישראל עצמם מעול הגלות ושעבוד מצרים שבדורנו. וזהו 'זכרוכם' - שתי זכרונות, כי על ידי שהאדם יתאמץ לזכור, יעורנו ה' לבל ישכח. אכן, אדם לעמל יולד, ויוצא לעבודתו עדי ערב, על כן עלול הוא לשכחה. אולם עיקרו לעמל תורה נברא, ואם יזכה לעמול בתורה, יעזור לו ה' יתברך שלא ישכח את מה שראוי לזכור.

זהירות זריזות

משום כך נדרשת כאן זהירות, כמאמר רבי מאיר (תגינה טו), "דברי תורה, קשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית". אם ישמרו ישראל את הזכרון כראוי, יהיו בניו של אברהם אבינו, שהיה סמל הזכרון בעולם, במה שפרסם את האמונה ולא שכל לרגע אחד מיהו בעל הבירה. וכן בשעה שהכניס אורחים לביתו, לימדם לברך למי שאכלנו משלו. והאפר הנזכר בפסוק, סמל הוא לכח הזכרון, שכן כפי שנתבאר בעוד שהעפר לא היה ולא כלום מעולם, האפר היה חשוב קודם לכן, אלא ששינה צורתו. משום כך נזכר בכתוב כאן דווקא מה שנמשל אברהם אבינו לאפר, בכח הזכרון שהיה בו.

אולם אם לא יעשו ישראל כן, ישובו לשעבוד מצרים, סמל השכחה, אשר מחמתה נשתעבדו שם ישראל בפרך, כבהמה זו המשתעבדת לאדם מחוסר דעתה.

לעולמות העליונים - מקור מחצבתם, 'תמיד' - בכל לילה.

בחיר תלמידי האר"י הקדוש, רבי חיים ויטאל זיע"א מספר (פרי עץ חיים) שער ק"ש פ"א מעשה נורא שאירע עם רבו הקדוש, ממנו אפשר ללמוד משהו על דמות הפלאים לשעה ולדורות - רבינו האר"י הקדוש.

היה זה בשעת אחר הצהריים של שבת קודש, אחד בתלמידי האר"י הקדוש בשם רבי אברהם הלוי, נכנס לחדרו ומצאו כשהוא ישן, הוא נרתע לאחוריו וביקש לסגור את הדלת לבל יופרע רבו הקדוש מדביקהו, אלא שאז שם לב למשהו משונה, שפתי של האר"י נעו כל העת והוא ריחש ללא הרף בשפתותיו, הניח והוא התלמיד כי אין זה דבר פשוט כלל ועיקר והוא החליט לנסות ולקלוט משהו מהדברים. בעודו פוסע עקב לצד אגודל ניגור לפתע האר"י הקדוש משנתו וראה את תלמידו עומד לצידו.

התנבל רבי אברהם ואמר: "סלח לי רבי שהקצתי אותו משנתו, ובהזדמנות זו ביקש לדעת מה הרבי ריחש בשפתיו.

ענה לו האר"י: "הייתי בביאה של מעלה, שם התגלו לי סודות נפלאים בפרשת בלק ובלעם". התלמיד השתוקק עד למאוד לדעת ולו חלק מאותם סודות שמיריכם וביקש מאת רבו לגלות משהו מהם. אמר לו האר"י: "האמן לי שאין לי כל אפשרות לגלות את הדברים, גם אם הייתי דורש שמונים שנה ברציפות את מה ששמעתי כעת, לא הייתי יכול לגלות זאת!

מוסיף רבי חיים ויטאל ומתאר במילים נוראות את סדר השינה של רבינו האר"י, מהם יש לנו לקלוט ולו במעט את גדלותו הבלתי נתפסת של רבינו האר"י ז"ל:

וכן היה מנהגו ז"ל כשהיה ישן, היה במיאים אותו לפני סוריאל שר הפנים, והיה שואלו באיזה ישיבה הוא רוצה לילך, והיה מוליכין אותו. ופעם היה בישיבת רבי עקיבא, ולפעמים בישיבת משה רבינו, ולפעמים בישיבת רבי מאיר. וכן על דרך זה בכל מקום שהיה רוצה'.

מעשה ביהודי שבא אל הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זיע"א, תינה לפניו את צרתו וביקש ממנו ברכה לישועה. אמר לו רבי מאיר: 'בקאסוב יושב הצדיק רבי חיים ונהריים, סייע לו שבילי הרקיע כרחובות עיריתו, סייע אליו ואמור לו כי אני שלחתי אותך אליו, ועוד אמור לו כי ראיתי אותו בשמים עם מכסני לבן'. נסע היהודי לקוסוב ושח לפני הרב הקדוש רבי חיים מקאסוב זיע"א את כל אשר אמר לו רבי מאיר. כאשר שמע זאת רבי חיים, מיהר לבטל את הדברים:

'בשמים לא הייתי, וגם רבי מאיר'ל לא. במכנסים לבנים אני אכן הולך, ברם ישועה תהיה לך!'. ואמנם לאחר זמן לא רב נושע אותו יהודי מצרתו ונפקד דבר ישועה ורחמים.

סיפור מעין זה סיפר החסיד ר' נפתלי ערן מקאסוב, שבהיותו פעם בפרמישלאן פקד עליו רבי מאיר שיאמר לרבי חיים, כי הוא מתראה עמו בשמים מדי לילה בלילה כשהוא לבוש

עצום והחלל היה מורגש בכל פינה. לאחר כלות ימי השבעה החל אחי הרה"ק הישמה ישראל זיע"א להנהיג את העדה.

'אולם אני שהייתי קשור לאבי בכל נימי נשמותי חשתי כי קשה לי מאוד לקבל על עצמי את ההנהגה החדשה'. 'לאחר זמן מה נכחתי בסעודה שהתקיימה בראשותו, והתכבדתי בברכת המזון. ידעתי את אשר עלי לעשות, התיישבתי בדעתי ואמרת: 'ברשות אחי מורנו ורבינו'. יתכן שמחמת כך זכיתי בנשיאות והנהגת העדה.

סיפר רבי שלום שברדון זצ"ל: הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל התגורר בימי מלחמת העולם השנייה בלונדון. במהלך המלחמה הגיעו לעיר מעט פליטי חרב שהצליחו להימלט בדרך לא דרך מגיא הריגה.

יהודי המדינה התגייס לעזרתם ודאג למלא את כל מחסורם הרוחני והגשמי כאחד. בימים אלו התגלתה במלוא יפעתה הערבות היהודית והחוט המקשר בין כל יהודי בכל מקום בעולם. רבי אליהו היה מראשי השאלה העוסקים במלאכה, במסירות מעוררת השתאות הקדיש שעות רבות מזמנו לטובת אחיו היהודים ודאג לכל מחסורם גם כאשר הדבר היה על חשבונם האישי.

אחד מהפליטים שהצליח להגיע לאנגליה היה רבי יצחק וינגרטן זצ"ל שגורע בכינויו 'הרב מלינו'. כיתר הפליטים הגיע אף הוא לאנגליה ללא מכר וגואל וללא אמצעי פרנסה. אחד ממכריו הוותיקים שהכירו משכבר הימים שמח לארח את הרב בביתו, ודאג לו לכל מחסורו. לאחר כמה ימים פנה המארח לרב ואמר לו:

שמעתי כי מתפללי בית הכנסת פלוני שבלונדון תרים אחר רב בעל שיעור קומה שימלא את מקום רבם שנפטר לאחרונה, כדאי שתציע את מועמדותך לכן, שתוכל להתפרנס בכבוד. שמע הרב וקיבל, והידיד החל לערב אנשים שונים בכדי להוציא את הדבר מהכח אל הפועל, אלא שטרם הספיקו לעשות משהו, שמעו כי המתפללים כבר החליטו להכתיר את רבי אליהו לופיאן לרב בית הכנסת.

משכו האנשים את ידיהם מהעניין וראו אותו כמבובל. אלא שהגיעו הדברים לאזניו של רבי אליהו. הוא ידע בבירור את אשר עליו לעשות. ביום שיש לפנות ערב, זמן מועט לפני כניסת השבת, הגיע רבי אליהו לאכסנייתו של הרב וינגרטן, ניגש אליו, שילב זרועו בזרועו וביקש ממנו:

'תלוה נא מר אלי לתפילת מנחה וקבלת שבת בבית כנסת פלוני'. הרב וינגרטן נעתר לבקשתו וצעד יחד עימו לבית הכנסת המדובר. בבואם לבית הכנסת, הוליקו רבי אליהו אצל כותל המזרח והושיבו ליד ארון הקודש. בעוד הוא עצמו ממחה לעלות אל הבימה וקורא לעבר הקהל:

'רבתי, הבאתי אליכם רב מצוין בתורה ובריאה!'. לא נחה דעתו עד שהוסיף לברך את הרב והקהילה לרגל המינוי החדש, תוך שהוא מתעלם כליל מהעובדה הפשוטה שהוא זה שהיה אמור להתמנות כראש כנ"כ. רק לאחר שסיים את מסכת הברכות והאיחולים שנבעו מעומק ליבו הטהור, נפנה וירד מהבימה.

השבת עוטה על גופו בגדי מלכות נאים ומהודרים, היות שביום השבת מתעלית מהותו של האדם ומזדככת בקדושת הבורא. וסיפר הרב פינקוס על ימי ילדותו בויליאמסבורג: "שכן היה לנו, שמלאכתו היתה פשוטה שבפשוטות, אולם בהגיע שבת קדש, ראיתי שהוא חובש על ראשו שטריימל הדור ומתעטף במעיל עם פרחים מרהיבים, ועם זקנו המגודל ניתן היה לחשוב שהוא רבי קדוש היות ששינה את צורתו לגמרי".

אמנם כך היא המציאות: בשבת נחשב האדם יהודי קדוש ומורם מעם, שכן יום השבת מקודש לעבודת הבורא בקדושה ובטהרה, וביום זה גם זקנו המגודל אינו מתעניין בשום דבר אחר; אינו עוסק בשיחות טלפוניות, אינו עוסק בעניני פרנסה ואינו עושה מלאכה, אלא תורתו אמנותו, וכל זמנו מקודש לעבודת הבורא כאחד הצדיקים.

בשורת הבאות רצוננו להתחיל לאותם אנשים מבני ישראל, להם זימנה ההשגחה לדור בקרבת בני נכר מקרב אומות העולם, ואצלם עניין לבישת בגדי יהודי בלבוש מסירות מיוחדת מדי שבת בשבתו.

לכאורה, לב מי לא יגיל וישמח ללבוש ערב שבת בגדיים חגיגיים ומהודרים ולצאת עמם לתפילה בבית הכנסת ברב עם, כשהכל לבושים במיטב המחלצות והאזריה שמחה ומעונגת מקודשתה של השבת... שונה הדבר אצל אלו הדברים בין הגוים. כי בזמן שבערי היהודים מתקבל שינוי הבגדים לכבוד השבת בכבוד ויקר, המתהלך ברחובות הגוים כשטריימל פרוותי לראשו וקפוטת שחורה לגופו נראה מוזר ותמוה מאד, ועלול אף לגרום לזלזול ולצחוק בעיני העוברים ושבים. בנוסף, פעמים שבגדי השבת לצנינים הם בעיני האומות הכואבות על מנהגם של בני ישראל לנוהג בגאון את מנהגי דתם, ומביאים מורד בלבבות היהודים החפצים לשמור בקפידה על מסורת דרכם מימים ימימה, ללא כל פחד מפני התנכלות כל שהיא מצד הנכרים.

במקומות אלו, עמדו לפני ישראל בכל הדורות צדיקים וקדושי עולם, כשנועם פיהם הרעיפו טללי תקוה על תלמידיהם, ונתנו להם עוז ותעצומות רוח לקיים את מנהג ישירות ללבוב בגדי שבת למרות החשש שבדבר ואי הענימות השלכות בכך, ומיותר לציין שילפום צערא אגרא! (אבות פ"ה מ"א), ואותם אנשים האוחזים במנהג

אבותיהם למרות הקושי הכרוך בכך, ודאי שכרם גדול מן השמים לאין ערוך.

אבותיהם למרות הקושי הכרוך בכך, ודאי שכרם גדול מן השמים לאין ערוך.

הזכיר אתכם היו צדיקים שחידדו כי דוקא לבישת בגדי השבת בחדר ובגאון וההליכה בהם ברחוב בראש מורם, הן המסייעות להתבדל מארחותיהם הנלוות של הגוים ולזכור את השוני המהותי בהקיים בין כלל האומות לאומה הנבחרת, עם ישראל.

וכפי שהיה מעשה באחד מחסידיו הרב הקדוש רבי יואל מסאטמר זיע"א, ר' ליפא יאקאבאוויטש ז"ל, שהתגורר בשכונת איסט-סייד שבמנטון, ומידי שבת היה צועד רגלית לוויליאמסבורג כדי להשתתף בסעודה שלישית במחיצת רבו הקדוש, שהיתה נערכת מתוך התעוררות מיוחדת כשבמרכזה עמדה השלש-סעודות-תורה של הרבי שעורר ביהודי כל לב יהודי לעבודת הבורא.

כדי להבין את אורח החיים באמריקה באותם ימי בראשית, עלינו לדעת שאף שכבר נוסדו כמה בתי מדרשות חסידיים על אדמת אמריקה, היה זה מחוזה נדיר למדי לראות יהודי בלבוש שבת קדש בציבות ניו יורק, אף מי שלא זנח את מסורת אבותיו, היה מגיע אל בית המדרש בשבת כשכובעו לראשו, ובהכנסו אל כתלי בית המדרש היה לובש את השטריימל השבתי, אותו היה מסיר מיד עם סיום התפילה וטומן באחת מפיות הקלוז, עד הפעם הבאה שיבוא בשעריו. איש לא העלה בדעתו ללכת ברחוב העיר בלבוש יהודי.

את המהפך בנושא חולל הרבי מסאטמר, הוא הגבר שהקים עולה של תורה ויראה בארצות הברית, ולא חת מפני מלעיגים ומקנטרים למיניהם שלא חסרו באותם הימים, שאף התכסו באצטלה צדקנית וטענו שיש במלבושים החסידיים משום חילול השם חלילה.

בתקיפותו הידועה ובעזות דקדושה בה נחן מאן הרבי לכפוף ראש למנהגי אמריקה, והיה מן הראשונים שהלכו ברחוב בשבת קדש כאשר נור השטריימל עגודו על ראשו בגאון.

פעם שאלוהו, על שום מה ראה לשנות את מה שהיה נוהג מקדמת דנא, כאשר גם באירופה טרם מלחמת העולם היו נמנעים מללכת ברחובות העיר חבושים בשטריימל. השיב הרבי בברות: "אין להשוות כלל את מה שהיה נוהג בעיירות היהודיות באירופה למצבנו כעת בגלות אמריקה. באירופה גם לגוים, להבדיל, היו אי אלו הגבלות

תפילה

פנינים וזרעוליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

איזה הוא הדרך לשינאואו?

הקשה רבנו האור החיים' הקדוש ז"ע על הפסוק (שמות כה 1) 'אבני שהם ואבני מלאים לאפד ולחשן, מדוע הזכיר הכתוב את האבנים הטובות בסוף למרות שהם יקרות וחשובות יותר מהקודמים להם? ומן הראוי היה לו לסדרם קדם זהב וכסף כי הם מעולים מהם!

ותירץ הרב הקדוש רבי פינחס מנחם מפילץ ז"ע בספרו 'שפתי צדיק' (תרומה אות יג), שהמינים שהחזרו קודם, לא היתה קיצצה בהבאתם, ולכן הביאום רבים, ואילו אבני השוהם והמילואים היו נצרכות רק לאפוד ולחושן, וממילא לא יכלו לזכות בנדבתם אלא אנשים בודדים.

לפיכך חשיבותם פחותה מהמינים הקודמים שאותם הביאו אנשים רבים, כי אין דומה מרובים העושים את המצוה למועטים העושים את המצוה.

ומתוך כך מפליג הרב הקדוש מפילץ בתוכחת מוסר אודות מעלת התפילה במנין שיש בה כח הרבים, וכנגד הטעות שהתפשטה בין החסידים, שמתפללים ביחידות.

הוסיף הרב הקדוש מפילץ שאין ראיה מקדושי עליון רבותינו זכרונם לברכה ואף מחסידים בעלי מדרגה שהיו נוהגים להתפלל ביחידות, כי אין לנו השגה בהם ובעבודתם בקדוש, הם היו דבוקים ונכללים בתמידות בכלל ישראל, אבל פשוטים כערכנו צריכים להכליל עצמנו בפועל ממש עם הצבור.

כדברים האלו כתב בצואתו: "אבשק שתראו בכל ענין להתפלל בצבור ולשמעו קריאת התורה בכל לב שלא לזלזל בעניתי ברכו.

ומה שהתפללו רבותינו ז"ל ביחידות אני יודע כמה היה יקר בעיניהם דברי חז"ל עד נפש. על זה נאמר (משלי כה 1) 'במקום גדולים אל תעמוד'. בלי ספק היה להם טעמים עצומים ואין להדמות".

מספר פעם נכנס הרב הקדוש רבי שמחה ישכר בעל מצעשינוב ז"ע לבית המדרש, לאחר שעת התפילה, ומצא שם אברך בן עליה עומד ומתחטא לפני קונו בדבקות יתרה בתפילה.

"היחנך הדבר", תמה הרבי ופנה אליו בערה, "להתפלל ביחידות וללא מנין?".

האברך לא נותר ללא מענה. "גם רבי חנה מקאלשיץ, שאר בשרו של הרבי, מתפלל לעתים ביחידות", טען מנגד.

נגעה הרבי בקפידה, נשא משלו ויאמר: "הדרך המובילה לשינאואו, אל אבי הגדול הרב הקדוש משינאואו ז"ע, לא היתה סוגה בשושנים.

אדרבה, על החסידים המכתמים רגליהם להסתופף בצל הרבי היה לעבור כמה וכמה תחנות, זו יותר מאתגרת מרעותה, על מנת להגיע לשינאואו מסופו של דבר.

ראשית היו עולים על הרכבת המובילה לעיר טרענטש, שם הועידו פניהם אל הנהר הגדול הסמוך לעיר והצטופפו בתת-הנהר על ספינה שתעביר אותם לגדה שמאל. לאחר ציינת הנהר, נדרש מהם לשכור עגלה מקרטעת ועלובה - בהתאם לתקציב הדל אותו נשאו בקלונם ובצרוף כמה וכמה חסידים על מנת לחסוך בהוצאות, להמלטל בה עד שינאואו הרחוקה כבדת דרך מהנהר. המצב היה שונה בתכלית, המשיך הרבי, "כשהיה מופיע על גדות הנהר גביר אדיר נגיד חשוב כמו רבי משה וקסלר מטורנא.

הלה ידוע היה כאוהב ותומך רבנו, בעל ממון אשר עסקיו חובקים עולם ויכולותיו הכספיות עולות על כל דמיון.

רבי משה יכול היה לשכור לבדו כרכרה רחבת ידים ונעימה לשיבה, לנסוע בה בשלוה עד שינאואו מבלי להזדקק לחברתם של אחרים או לנשיאתם בנטל השלום.

הרבי מקאלשיץ, הטעים הרבי, 'הינו כאותו גביר, אשר אינו זקוק לחברתם של אחרים על מנת להגיע למחוז חפצו.

אך עבור פשוטי עם ערכנו, אין די בכך. אנו מוכרחים להתמקד על שינאואו יהודים נגופים, לצרף אותם למסע התפילה ורק כך נוכל להשיג את המטרה הנעלית!"

יום יום יהודי

לא רק דברות הקדש שיצאו מפיהם, הפליאו גדולי ישראל במעלת התפילה בצבור, אלא מעשיהם והנהגותיהם העידו בהם, עד כמה נשגב ענין זה בעיניהם. שומה עלינו להתבונן בדרכיהם וללכת בעקבי הצאן בדרך שרועי ישראל כבשו לפנינו במסילה העולה בית אל.

נביא כמה מן המעשים שהיו, הטומנים בחובם מוסר ולקח טוב של התעוררות לכל אחד מאתנו:

פעם חזר הרב הקדוש רבי שלמה מזווילה ז"ע, מתפלה באתרא קדישא מירון, קרוב לשעת חצות לילה.

מיד כשהגיע לביתו בירושלים עלה על משכבו, כי חש ברע עד שאפילו הנשימה קשתה עליו.

ידוע חולי היה רבי שלמה ומסובל במכאובים, והנה חזר מנסיעה מתישה בת שעות רבות, אבל למרות הכל על תפלה במנין לא ויתר.

בשעה מאוחרת בלילה התגבר כארי, קם ממיטתו וטיפס ברגל במאמץ רב עד לשכונת מאה שערים, הוא המתין בשיבילאך המקומי עד שהתאסף מנין לתפלה ערבית, ושמו שמחה מרובה עד מאד על כך שזכה להתפלל במנין.

והרי תאור מעורר התפעלות על מסירות נפשו של אחד מגדולי גאוני ירושלים בדור שעבר, הגאון הצדיק רבי יצחק שלמה בלוי זצ"ל, לתפילה בצבור:

אז קביעותו להתפלל בבית הכנסת תפילה בצבור שלש פעמים ביום, שמר במסירות נפש ממש.

עד שלשה ימים לפני פטירתו, לא החסיר אף פעם תפילה בצבור! גם בחורף האחרון לחייו, בימות הקרה והשלג, לא שינה את הרגלו ביחס להליכה לבית הכנסת, וגם כשגברה עליו חולשתו, היה הולך בשעה הקבועה וחזר בשעה הקבועה.

כל מאמצי בני ביתו שיוותר פעם אחת, רק ביום השלג, על תפילה בצבור, לא הועילו.

גם אזהרת הרופאים שעליה במדרגות לבית הכנסת מזיקה לו, לא הועילה מאומה. הוא לא הסכים אפילו לשנות את קביעת המקום לתפלתו, ובכל בוקר טיפס במסירות נפש לבית הכנסת כשידיו אוחזות במעקה המדרגות ואצבעותיו נוולות דם מחמת הקור הצורב.

בשנתו האחרונה, החלו התגלות סימני המחלה הקשה אשר קיננה בגופו, מחלת שיתוק העצבים.

פעמיים אחדות בעת המצאו בבית הכנסת, נפל באין אונים ובאבדן חושים, כתוצאה מסתמית דם באחד מעורקי המוח, ואז הורידו אותו כמה מהמתפללים מבית

הכנסת לביתו, מחוסר אפשרות ללכת בעצמו, אולם, תמיד הלך כבר באותו היום לתפלות מנחה וערבית במנין, וגם למחרת בבוקר טיפס בשאירת כחותיו לתפילת שחרית בבית הכנסת כהרגלו!

סיפר בנו הגאון רבי משה בלוי ז"ל: באחד המקרים, הלכתי למחרת ההתעלפות לביתו של אבי הגדול באשמורת הבקר, כדי למנוע בכל תוקף מהליכתו לבית הכנסת, אך ללא הועיל.

רצונו העני ניצח את התנגדותי, ושלא ברצוני סיעתי בעצמי להליכות לבית הכנסת. כשברנו על ענין זה, היה רגיל להזכיר לי את מאמר רבותינו זכרונם לברכה (ברכות ה), שכששמרו לרבי יוחנן שיש זקנים מופלגי ימים בבבל, תמה ואמר: הלא נאמר (דברים יא כא) 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם', הרי שההבטחה לאריכות ימים היא רק בארץ ישראל.

כיון שנודע לו שזקנים אלו מקדימים לבוא לבית הכנסת בבוקר לשחרית ומאריכין לשהות בו בלילה בערבית, סרה תמיהתו. גם הוא תלה את אריכות ימיו במנהגו הקבוע להקדים ולהשכיף לבית הכנסת.

כשבועים קודם פטירתו, תקפה עליו מחלתו והדיבור נעשה קשה לו, לפי דעת הרופאים היה לו אז שיתוק בחצי הפנים והגרון.

גם בימים אלה לא החסיר מללכת לבית הכנסת שחרית מנחה וערבית! וביום תענית אסתר, המשה ימים לפני פטירתו, קרא בתורה 'יחל' בבית הכנסת.

בליל שבת האחרונה לחייו, כבר לא היה ביכולתו ללכת, והסכים שנארגן תפילה בצבור בביתו. ואכן, את תפלות שחרית ומוסף של שבת התפללנו במנין בביתו, והוא התאמץ לעמוד על רגליו כל שעת התפילות כשהוא נשען על שתי ידיו הרועדות מחולשה.

בתפילתו זו האחרונה, עלה לתורה במפטיר לפרשת 'זכור', כשהוא מתחנך להשמיע את קולו בברכות התורה וההפטרות. וכאן היו כל הקהל עדים לדבר פלא: גרונו היה משותק, וכבר מאתמול לא היה ניתן להבין מה שניסה לדבר, אך כעת הגבירה את קולו בברכת ההפטרות, עד שלאט לאט שבה אליו מתקיות וערבות קולו בניגון המסורתי של ברכות ההפטרות. אלה היו דבריו האחרונים לפני שנקרא למרומים, מלבד מילים אחדות שהתאמץ להשיב לרופאים ביום שלמחרת.

איך בניה צלמות

והרי עדותו המרטיטה של הרב הקדוש רבי יקותיאל יהודה מצאנז-קלויזנבורג ז"ע: בהיותי בשנות הזעם במחנות המות באושוויץ, כאשר היינו מעונים ומושפלים עד זכא, מורעבים ומוכים, ומוכרחים לעבוד בפרך עד כלות כל הכוחות, עם כל זאת בכל עת שנמצא דין יחידים כמה יהודים בני תורה ויודעי ספר, היו משקיעים רעיונותיהם ודבריהם בתורה והיו משננים אלו עם אלו, כל אחד את מה שזכר וידע בעל פה, עד שהיה שנמפתח דין ודברים על הענין הנלמד בין יהודי הקבוצה, ומוזה שאבו כולם חיות וכוחות נפשיים לעמוד בסבל הקשה.

וכן היו מארגנים מנינים לתפלות ככל שיוכלו ואפילו באושוויץ נחת עינם הפקוחה של הקלגסים היו משתדלים להתפלל בצבור, וכן היה במחנה העבודה בורשה, ובכל מקום שהייתי. וכל זה נתן לנו כח להזחיק מעמד

בתנאים הנוראיים ששררו שם, שלא לאבד צלם אלקים ולהדמות לבהמה חלילה. על הרב הקדוש רבי יחזקאל שרגא ליפשיץ-הלברשטאם מסטרופקוב ז"ע, סופר כי בימי מלחמת העולם השנייה גזרו הרוצחים במדינת הונגריה פקודת גרוש.

רבי יחזקאל שרגא, היה יליד גליציה ולא אזרח הונגריה. למעשה היה זה גזר דין מות עבור כל משפחתו, מאחר שכל היהודים שגורשו מהונגריה הובאו לאוקראינה ושם הטבעו למות בנהר הדנייסטר, ה' יקום דמם. בדרך לא דרך נודע לרב כי כבר נשלחו שוטרים לביתו ועליו להמלט מיד. הוא הזדווד ונסע עם כל משפחתו לכפר הסמוך לעיר אונגוואר, להסתתר שם מחמת המצוק, וכך נצלו ברגע האחרון, כי מיד לאחר צאתם באו השוטרים להלפוש.

כיון שהיה רבי יחזקאל שוהה בלתי חוקי, הוכרח לשנות את שם משפחתו מליפשיץ' ל'הלברשטאם', כשם משפחת אמו, כדי שלא ימצאו אותו ברישומיהם.

באחת הפעמים שהלך ברחוב העיר, עצרו אותו שוטרים ושאלוהו: "האם יודע הנך היכן מסתתר הרב יחזקאל ליפשיץ'?" לרגע קט אחזה בו רעה, אך מיד התעשת וענה בבטחה: "הוא נמלט לפולין לעיר ורשה".

למרות הסכנה הגדולה, לא החסיר תפילה בצבור, ומדי יום צעד ברגליו כשלשה קילומטרים, כדי להתפלל בבית מדרשו של אביו בעיר אונגוואר.

נעלה שיערי הרזנים

על הקפתו הגדולה של הרב הקדוש רבי אברהם יצחק מתולדות אהרן ז"ע בעל 'דברי אמונה' על תפלה במנין, סיפרו שכאשר היה נוסע לנופש בהרים, וכן בהיותו בחוץ לארץ לצורך איסוף כסף לשיבה שבראשה עמד, היה מוזיל מכיסו ממון רב כדי לנסוע למקום שיש בו מקוה טהרה ובית כנסת שבו יוכל להתפלל במנין.

בראשית ימי הנהגתו עבר נתוח קשה ומסוכן, והיה מאושפז במשך שבועים בבית החולים, וכל ימיו הצטער על אותם הימים שבהם לא היה יכול להתפלל במנין כרצונו. כיצא בזה מספר על הגאון הצדיק רבי משה אריה פריינד ז"ע, רבה של ירושלים, שנסע לחוץ לארץ, והגיע לעירה קטנה בשעות אחר הצהריים.

למרות עייפותו הרבה מטורח הדרך ועמלה, ביקש רבי משה אריה להתפלל מיד תפילת מנחה, אך בעל האכסניה הציע שקודם יעלה על משכבו וינוח מעט, ואחר כך הוא יארגן מנין אנשים לתפלה.

סבר רבי משה אריה וקיבל ופנה לתנומה קצרה, אך כשנעור משנתו נודע לו כי מנין אחד מרכזי יש בעירה, ושם כבר התפללו כל הצבור תפלת המנחה, ומנין נוסף לא יהיה יותר...

רבי משה אריה לא ידע את נפשו, אחוז בחבלי צערו החל להסתובב בחדרו אנה ואנה, ולפתע נעמד על מקומו ופרץ בבכי תמרורים, באופן שמעולם לא ראו אצלו.

זמן רב געה בבכי ומאן להנחם על תקלה זו שבאה לידו, הפסיד תפילה במנין...

ומעשה באדם שהיה בדרכו לחוצה לארץ, וטרם צאתו מן הארץ ביקש ליתול ברכת פרידה ממורו ורבו, רבי משה אריה.

בהגיעו אל בית הרב, מצא את דלת חדרו סגורה. האיש המתין זמן רב, ומשראה כי עלול הוא לאחר את הטיסה, או שיאלץ להתפלל כשהוא יושב בשעת הטיסה,

על לבושם והם נהגו במדה מסוימת של צניעות, לכן גם היהודים הגבילו את עצמם מעט בלבושם כאשר היו ביניהם. אמנם כאן פרקו הגוים מעליהם כל שמץ של בושה והם מתהלכים בפריצות והפקרות ולא גבולות, לכן באותה מדה גם אנו, היהודים הנאמנים לה' ולתורתו, נלך כרצוננו, ואין לנו לחוש כלל למה שיאמרו עלינו".

נשוב לר' ליפא יאקאבאוויטש מידוענו. במוצאי שבת קודש חזר רבי ליפא לביתו באוטובוס כאשר השטריימל חבשו לראשו, ולא העלה על דעתו להסירו מראשו בנסיעה, אף שבאותם הימים היה מובנה במזוזה בלתי שכיח לחלוטין ועשרות זוגות עינים גויית היו ננעצות בו בסקרנות מהולה בתמהון לנוכח הכובע הפרוטי שכמותו לא ראו מימיהם.

במוצאי שבת שגרתית אחת, בעודו נוסע באוטובוס כשהוא מתעלם כדרכו מעשרות זוגות העינים הננעצות בו, נגש אליו לפתע יהודי אחד והחל לגעור בו, בקול: "למה חילול ה' מה שאתה עושה, אינך רואה איך כולם מסתכלים עליך?!" ר' ליפא ניסה להצטדק, אך האישי לא קבל את טענותיו אלא הגביר את מחאתו הקולטנית וחזר שוב ושוב על הטענה כי בכך שהוא הולך עם השטריימל בין הגוים, הוא עובר על העבירה התמורה של חילול ה', עליה אפילו יום הכפורים אינו מכפר.

לבסוף נכנע רבי ליפא והסיר את השטריימל מעל לראשו.

הגיעו הדברים לאוני הרבי, ובשבת הבאה, כאשר הגיע ר' ליפא שוב לסעודה שלישית, שלח לקרא לו, ועודדו שימשיך לנהוג כפי שנהג עד עתה, ואל יכרה את אזנו לדברי התוכחה החריפים.

שמעו עשור שערב בנסעו באוטובוס. "כאן באמריקה", אמר הרבי, "אי אפשר להתקיים ללא עזות וקדושה!". בתוך שיחתו פרש לו הרבי את דברי חכמינו שאמרו במסכת אבות (פ"ה מ"ב) "עו פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן". אימתי צריך האדם להשתמש במדה של "עו פנים" בזמן שהשוק הוא 'גיהנם'! כיון שאז אי אפשר להשאר יהודי ללא עזות וקדושה.

אמנם 'ובשת פנים' - מתי רשאים אנו להתנהג בנימוס ובבושת פנים? 'בגן עדן'! כאשר הרחוב הוא נקי ושמור בבחינת גן עדן.

עוד מסופר על הרבי מסאטמור, שפעם כאשר התאונן לפניו אחד ואמר שקשה לו לעבור בשבת את הגשר מאיט-סייד לוויליאמסבורג מחמת הגוים הלועגים על השטריימל אותו הוא חובש, אורו פניו של הרבי והוא נענה ואמר:

"אדרבה! מעלה היא שיהיו לועגים על השטריימל, כי אם לא כן היינו צריכים להמציא איזה לבוש אחר שהגוים ילעגו עליו..."

ופעם, לביל שבת קודש, עורר הרבי מסאטמור בדבר הנחיצות לילך בבגדי שבת חסידיים, שטיימל ובעקטיטשע, והביא בתוך גדרו את דבריו של הגאון ר' אברהם שמואל בנימין סופר ז"ע בספרו 'כתב סופר' (פר תצוה) על הפסוק 'ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת' (שמות ח ב), כי כבר בזמן הקדמונים נהגים היו החכמים שבודו ללכת בבגדים מיוחדים משלהם, בגד זה היה נאה ומכבד את לובשו, ונקרא כפי כל 'חלוקא רבני'.

והחזיר עטרה לראשו בלכתו במנהגי אבותיו בדרך הטוב והישר. (מן אבות' עמ' צז)

התפלל מנחה ביחידות. ביתנים יצא הרב מחזרו, וכשראה אדם המתפלל ליד חדרו יחיד, החל מוכיח אותו קשות על כך. גם כשהלה נסה לתרץ ולהצדיק את עצמו, הרב לא קבל את הטענות והוסיף לנוף בו באמרו: "אין עלה זו שום תירוץ! לא מתפללים ביחידות!" מאורע זה הפליא את כל הרואים, אשר הכירו את הרב כנחל לבריות וסבלן, אך כשמדובר בתפילה ביחידות יצא מגדרו ושינה טעמו לאחוז בדרך של גערה נמרצת.

הקפדתו של רבי אהרן קוטלר

הגאון הצדיק רבי אליהו לופיאן זצ"ל האריך ימים, וזכה להגיע לוקנה מופלגת עד לפטירתו בגיל תשעים וארבע שנים.

לעת זקנתו שאלוהו 'במה הארכת ימים', והוא השיב: כאשר אדם בא למנין בין עשרה הראשונים, הוא וזכה לאריכות ימים!

ואכן, רבי אליהו היה ידוע בהנהגתו המיוחדת, שמעולם לא אחר לתפילה בצבור. פעם אחת, כשהיה כבר זקן בא בימים, חלה בחום גבוה שהגיע עד ארבעים ושתיים מעלות, ולא יכול היה לבוא לישיבה במשך שבועים.

בימי מחלתו התקיים בביתו מנין קבוע, ולמרות שהיה בחולשה עצומה עד כדי סכנת חיים, היה קם ממטתו לתפילה, לובש את חליפתו ומגבעתו במאמץ עצום, ומתפלל בקול רם והתלהבות כדרכו בישיבה. כמה פעמים מעדו רגליו והיה צורך לאחוז בו כדי שלא יפול, אולם הוא לא ויתר אפילו על תפילה אחת של 'עת רצון'.

מסופר, כי בשנת תרצ"ג נקלעה ישיבת קלצק שמעולם לא נתיקיים גדולים. ראש הישיבה הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל נאלץ לצאת למסע התרמה באנגליה. בדרכו הגיע לעיר גייטסהד, שם התדפק על דלת ביתו של אחד מגדולי עשירי הקהילה, אלא שהאיש, שהיה מיוצאי אשכנז, הקפיד מאד על לוח הזמנים.

על דלתו היה תלוי שלט ובו זמני קבלת הקהל, ומאחר שהרב אחר במספר דקות, סרב העשיר לפתוח את דלתו, על אף שידע מיהו הרב הממתין בחוץ ומהי תכלית בואו.

אני נעמית גדולה נגרמה לרבי אהרן כאשר במשך דקות ארוכות הוא עומד בחוץ ונוקש על הדלת ללא הועיל, זאת מלבד עמדת הנפש והאכזבה מכך שלא זכה לקבל שום תרומה מאותו גביר.

עשרות שנים לאחר מכן, שוב יצא לרבי אהרן להגיע לעיר גייטסהד. אחד מהבאים לקבל את פניו היה אותו עשיר, שכבר הפסיק להודקן. והוא ביקש את מחילתו על אותו מעמד שבו לא חס על כבודו תורתו ולא פתח בפניו את דלת ביתו.

על אחד השיב לו רבי אהרן: "מחול לך, מחול לך. לא אכחז כי אי נעמית ועגמת נפש גדולה נגרמו לי, אך נודע לי מאנשי המקום כי הנך מקפיד מאד על תפלה במנין, ויום-יום אתה מגיע בדיק מופלא לבית הכנסת ואינך מאחר אפלו בדיקה אחת! מאחר שממירת המנין שהוגבלת בה היא זו שעוורת לך לשמור בקביעות ובדיקנות על זמני התפילה בצבור, אין לי שום הקפדה עליך והנני מוחל לך מחילה גמורה מכל לבי!"

רבי יעקב יוסף יש רק אהרן!

על מסירותו הגדולה של הגאון הצדיק רבי יעקב יוסף הרמן זצ"ל, מחלוצי עולם התורה בארצות הברית, שלא להפסיד אפילו תפילה אחת במנין, מספרת בתו הרבנית רחומה שיי' ע"ה בספרו 'הכל לאדון הכל':

רבי יעקב יוסף הקפיד ללכת לתפילת שחרית, מנחה ומעריב במנין, ושום דבר לא מנע זאת ממנו - קור או חום, שלג או שרב, ואפילו מחלה. לעיתים העמד בניסיונות קשים מאד בנוגע לתפילה בצבור, אך הוא עמד בניסיונות אלו בגבורה שלא תאמן.

בשנת תרצ"א נסע רבי יעקב יוסף לאירופה לבקר את גדולי הדור. בכל ימי המסע המפרך, שהתנהל בכל סוג של כלי תחבורה ועל פני מדינות רבות - החסיר רק שתי תפלות במנין. 'במקום שקיים הרצון, קיימת גם הדרך לקיים מצוה', היה שגור על פיו.

בדרכו חזרה הביתה לבני יורק, הגיע לייפציג שבגרמניה. תכניתו היתה להמשיך משם ברכבת ללונדון, ומשם באניה לארצות הברית. אולם כאשר הישב רבי יעקב יוסף את תכנית המסלול הבין שאם יסע ברכבת, כנראה יפסיד תפלת ערבית אחת במנין. כי ללונדון יגיע רק בבקר, ועל הרכבת לא היה מנין יהודים לתפלה.

החליט אפוא לטוס. בשנת תרצ"א היתה הטיסה יקרה ומסוכנת, ורק מעטים השתמשו בצורה חדשה זו של תחבורה. עלה רבי יעקב יוסף למטוס הקטן בחברת נוסעים ספורים, הטיסה היתה קשה, אך באמצע הלילה הוא הגיע ללונדון, טרם יעבור זמנה של תפלת ערבית.

שכיר מהמטוס, ביד פקיד המכס את דרכונו ושם לב שאין לו אישור כניסה לאנגליה. הפקיד התרשם כל כך מהסיבה לטיסתו של רבי יעקב יוסף - שכל מטרותיו היתה להתפלל במנין - עד שאישר את השהות באנגליה למלא הזמן שהקציב לעצמו, ללא ויזה.

היתה זו שעת לילה מאוחרת, כאשר נקש רבי יעקב יוסף בדלתו של ידידו המשיח הגאון רבי אליהו אליעזר זצ"ל, שהתגורר אז בלונדון. הרב דסלר, שכמה שנים קודם לכן היה אורחו של הרב הרמן בעת ששהה בניו יורק, קיבל אותו בחום ובשמחה ואמר לו: עכשיו נפלה לידי ההזדמנות להשיב לך מעט כמחולק הטוב על הכנסת האורחים שנהגת בי. אמור לי, מה יכול אני לעשות עבורך?

"אני זקוק למנין לתפלת ערבית", אמר רבי יעקב יוסף.

"השעה מאד מאוחרת, אך אראה מה ביכולתי לעשות", אמר הרב דסלר בסבר פנים יפות. הוא עבר מדלת לדלת עד שהצליח לאסוף מנין מבין שכניו. ורבי יעקב יוסף זכה להתפלל בצבור.

פעם אחרת הזדמן לרבי יעקב יוסף לנסוע למערב ארצות הברית. בדרכה עצרה הרכבת לחניית בינים של שעה בסנט-לואיס אשר במדינת מיזורי, בשעת בוקר מוקדמת מאד. קפץ רבי יעקב יוסף מהרכבת אל המוניית הראשונה שנקרתה בדרכו: "טע מהר לבית כנסת אורתודוקסי!" הורה לנהג.

את זמן הנסיעה ניצל רבי יעקב יוסף להתעסק בטלית ולהניח תפילין. למזלו, ידע הנהג לאן לנסוע, ותוך כמה דקות הוא היה בבית הכנסת. המתפללים בהו בתדהמה בור נשוא הפנים שהופיע פתאום בעמדתו בטלית ומוכתר בתפילין. הוא בקש מהם בנימוס: "אשמח לרדת לפני התבה ולהתפלל". והם הסכימו.

תפילתו של רבי יעקב יוסף השרתה תמיד על מאיניו התרוממות נפש עלית. גם בבית כנסת זה עמד כדרכו כחיל זקוף, ושפך את ליבו לפני הקדוש ברוך הוא בהתלהבות מיוחדת ובמתינות - כאילו אין רכבת שאליה הוא צריך לחזור בתוך ברוח משועה.

ברגע שהסתיימה התפילה חזר רבי יעקב יוסף אל המוניית שהמתינה לו בחוץ. סיעתא דשמיא היתה לו, וברגע האחרון הוא הספיק את הרכבת.

באותה תקופה היו ראשי ישיבת קמניץ, הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל, וחתנו הגאון רבי ראובן גרוזובסקי זצ"ל, נוסעים ברחבי ארצות הברית לאסוף תרומות למען ישיבתם.

בדרכם נקלעו גם לסנט-לואיס. במקום בו התאכסנו, סיפר להם מארחם סיפור יוצא דפן שארע לאחרונה בבית הכנסת: בשעת בוקר מוקדמת נכנס יהודי זה לבית הכנסת, כשהוא עסור בטלית ותפילין. תפילתו היתה המרוממת ביותר ששמענו בחיינו, ומיד אחרי התפילה הוא נעלם ושוב לא ראה אותו איש. יכול להיות שזה היה אליהו הנביא? תהה המארח.

כשהיו שני ראשי הישיבה בדרכם לאירופה בחזרה ממסעם, התארחו אצל משפחת הרמן בניו יורק. סיפר רבי ראובן בהתפעלות את הסיפור והפסיד: תמיד חשבתי שיש רק רבי יעקב יוסף אחד באמריקה...

קראה הרבנית בהתרגשות: רבי ראובן, יש רק רבי יעקב יוסף אחד באמריקה, והוא זה שהיה בסנט-לואיס!

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברזילכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות
מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

גליון פורים מוגדל

מכתלי בית ההוראה תשובה ממורינו הרב שליט"א

שמיעת פרשת זכור בספר תורה ממסורת אחרת

שקריאת פרשת זכור עצמה צריכה ספר, וזה לשונו: 'ושמעת מהאי שמעתא דזכירת עמלק נמי ספר בעי, דאי האי לא בעי, מקרא מגילה נמי לא בעי ספר, דהא אתיא זכירה מזכירה דעמלק'. גם בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' מו) כתב שצריך להתורה לקרות בספר כדאיתא במגילה מהא דכתיב כתוב זאת זכרון בספר, וזהו כדברי בעל ספר האשכול, וכ"כ בספר שערי אפרים (שער ח ספ"ה): פרשת זכור יש אומרים שחיוב קריאתה בספר תורה הוא מהתורה.

אם יש חובה לקרוא בעשרה

נחלקו הראשונים אם יש חובה לקרוא בעשרה או אף ביחיד. בספר 'נחל אשכול' (על ספר האשכול שם אות א) כתב דממה שהשווה בספר האשכול את קריאת המגילה לקריאת פרשת זכור, משמע שסובר שאף שצריך לקרוא פרשת זכור מתוך ספר תורה, מ"מ אין חובה לקרוא בצבור דוקא, דגם לענין זה הוי דומיא דמגילה שנקראת ביחיד. אלא שאם בא להוציא אחרים ידי חובתן צריך שיהיו עשרה דומיא דתפילה, דלהוציא רבים צריך עשרה וכן קריאת התורה אינה אלא בעשרה.

והנה הרא"ש (ברכות פ"ו סי' ט) הוכיח מהגמרא (שם מ"ז): מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, והקשו היכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר (ויקרא כה מו) 'לעולם בהם תעבודו', ותירצו לדבר מצוה דרבים שאני, וכתב הרא"ש דמוכח מזה, דמצות עשה דרבים דרבנן אף על פי שאין לה עיקר מהתורה דוחה עשה דיחיד דאורייתא ודלא כבה"ג, וכתב: דלא מסתבר לי למימר דמיירא בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מהתורה, דמשמע דבכל ענין מיירא עכ"ל.

המשך בענין ג'

נסענו כל חברי השטיבל לשבת התאחדות בשבת זכור. נאמר לנו שבמתחם יש ספר תורה מהודר מאוד, אלא שהוא כתוב כמנהג חב"ד ומנהג התימנים לכתוב בספר תורה 'פצוע דכא' עם א', בשונה ממנהג בני אשכנז וספרד הנהוגים כפסק הרמ"ה לכתוב פצוע דכה עם ה'. האם ניתן לצאת ידי חובת קריאת פרשת זכור בספר תורה זה או שכל אחד צריך להקפיד לקרוא בספר תורה הכתוב לפי מסורת אבותיו, והאם מאחר שקריאת זכור היא מדאורייתא יש להחמיר ולהביא עמנו ספר תורה הכתוב כפי המנהג?
תשובה:

חיוב קריאת פרשת זכור בספר

חובה לשמוע ולקיים מצוות זכירת מעשה עמלק פעם אחת בשנה (ראה שו"ת חתם סופר אבהו"ז סי' קיט). ומקור הדין שחייבים לקרוא פרשת עמלק בספר ואינו יוצא ידי חובה בשמיעה על פה, נתבאר במסכת מגילה (יח.) על המשנה שאם קרא את המגילה על פה לא יצא, דאיתא שם בגמרא: מנלן, אמר רבא אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא 'הימים האלה נזכרים', וכתיב התם (שמות יז יד) 'כתב זאת זכרון בספר', מה להלן בספר אף כאן בספר, וממאי דהאי זכירה קריאה היא, דלמא עיון בעלמא, לא סלקא דעתך דכתיב (דברים כה יז) 'זכור', יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור, בפה.

מבואר שלמדו קריאת המגילה מתוך הכתב מזכירת עמלק, וממה שכתוב בתורה בפרשת עמלק 'כתוב זאת זכרון בספר', מיעטו זכירה בעל פה, והיינו שחיוב הזכירה הוא לקרוא מתוך כתב הכתוב בספר.

וכן כתב בספר האשכול (הלכות חנוכה ופורים סי' י) שמדברי הגמרא אנו למדים

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

אכילה קודם שמיעת זכור ופרה

בבית הכנסת אצלנו נהוג לעשות הפסקה ממושכת בשבת בבוקר בין תפילת שחרית לקריאת התורה. בשעה זו ישנם כמה מהמתפללים המבוגרים שנוהגים לערוך קידוש ולאכול מעט, כדי שיוכלו להמשיך את התפילה בכוחות מחודשים. האם גם בשבת זכור ושבת פרה הם רשאים לאכול קודם ששמעו את הקריאה?

ת. בפרשת זכור ופרשת פרה שחיובן מן התורה¹, יש להחמיר שלא לאכול קודם הקריאה². אך אנשים מבוגרים שקשה להם להמתין עד לסיום

הקריאה יכולים לקדש ולאכול מיני מזונות יותר מכזית ופחות מכביצה, ופירות אפילו יותר מכביצה³.

עליית נער למפטיר בארבע פרשיות

בני עתיד לחגוג בר מצוה בחודש אדר. כמנהג קהילתנו, חתן בר המצוה עולה למפטיר בשבת שלפני יום היכנסו למצוות. השנה חלה אותה שבת באחת מארבע הפרשיות. האם רשאי הוא לעלות למפטיר בשבת זו, אף שמדובר בקריאה מיוחדת מארבע הפרשיות, או שיש מקום להימנע מכך ולהעלות גדול המחויב בדבר?

ת. בשבת זכור נכון שלא להעלות נער קודם הבר מצוה. גם בשבת פרה ראוי להחמיר בזה⁴. אך בשבת שקלים ובשבת החודש יכול לעלות.

עלייה לתורה לפרוץ בפורים דמוקפים

אני בן עיר פרוזה, החייב בפורים ב"ד באדר. ביום פורים דמוקפים, מחשש לעומסי תנועה, נסעתי לירושלים כבר בבוקר יום ט"ו, עוד קודם תפילת שחרית, והתפללתי שם עם בני המקום. הגבאי בבית הכנסת, ידיד קרוב שלי, ביקש לכבדני בעלייה לתורה בקריאת פורים של המוקפים. הסתפקתי מאחר שאיני מחויב בפורים ביום זה, האם רשאי אני לעלות לתורה בקריאה זו, או שיש בכך חשש, כיון שאינני בכלל החיוב של אותו היום?

ת. אם פורים חל ביום שני או חמישי, שהם ימים שקורים בהם בתורה, יכול לעלות. אך אם פורים חל ביום אחר ישתדל לכתחילה שלא לעלות לתורה, ואם כבר קראו לו יעלה לתורה⁵.

המשך בענין ב'

בליקוטי מהר"ח שמהנהג לכבד אנשים חשובים בעליית מפטיר בארבעת הפרשיות. 5 בשערי תשובה (סי' תרצ"ד) הביא משר"ת שבות יעקב (ח"א סי' ט) שכן כרחק לעיר יכול לעלות לתורה ולפי שאינו גרוע מאשה וקטן שעולים למנוח ז' קרואים מעיקר הדין. וכתב שאין לחלק לענין זה בין קריאה של ז' קרואים לקריאה של ג' קרואים, אלא גם בקריאה של ג' קרואים עולים אשה וקטן למנוח. והוסיף שם שכן הדין גם בן א"י שהלך לחו"ל שיכול לעלות לתורה ביח"ט שני של גלויות. וראה במקראי קודש (פורים סי' לו) שכתב שלדבריו אף בן עיר שהלך לכרך ביום ט"ו יכול לעלות לתורה. אולם בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' ה) כתב לובי בן א"י הנמצא בחו"ל שאם חל יום טוב שני של גלויות בימים שאין קורים בהם בתורה, שאסור לו לעלות. ולכן לכתחילה ראוי שלא לעלות לתורה, אך אם כבר קראוהו לתורה יעלה לתורה.

1 (סי' תרנב סק"ז) ובדיקת חמץ (סי' תלא סק"ז) ונרות חנוכה (סי' תע"ב סק"ז) וקריאת מגילה (סי' תרצ"ג סק"ז). ושיעור אכילת ערבי מבואר בשו"ע (או"ח סי' רלב ס"ג ורפ"ג סי' ט) שהוא פת עד כביצה ופירות אפילו הרבה. ולענין קידוש במקום סעודה' די באכילת כזית כמבואר בשו"ע (או"ח סי' רע"ג סי' ט) ובמשנה ברורה (שם ס"ג ס"א). 2 הרמ"א (או"ח סי' רפ"ב ס"ד) כתב שקטן יכול לעלות לתורה בארבע פרשיות. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כג) ביאר הטעם כיון שהקטן אינו הקורא בתורה אלא הבעל קורא סוגיא את הרבים ידי חובתם. אולם כתב שהאל"ה רבה (סי' רפ"ב סק"ז) והדרך החיים הסכימו שקטן לא יעלה בפרשת זכור ופרה שחיובם מהתורה. וכן הביא הבאר היטב (סי' תרפה סק"ב) בשם מהרש"ל. אך יש לציין שבשולחן ערוך הרב (סי' רפ"ב ס"ד) כתב כהרמ"א שמעלים קטן לפרשת זכור כיון שאינו קורא, והנהוגים כפסקי יכולים להעלות קטן. וראה

להם כן עשה לנו הרשע ולכן נצטוו למחות את שמו כמו שכתב הרמב"ן בביאורו, וזה לא נזכר בפרשת ויבא עמלק. אך בנטיע גבריאל (פורים פ"ט ס"ט) כתב להחמיר שאין לאכול, וביאר שהרי דעת הסמ"ק (הובא בב"ח סי' תרפה) שקריאת פרשת זכור בשבת זו חיובה מהתורה. ואף לשאר פוסקים שאין סוברים כן מכל מקום כיון שחז"ל תקנו שיצאו את המצות התורה של זכירת מעשה עמלק בשבת זו, הוה ליה כאילו מוטלת עליו מצוה מהתורה התלויה בזמן. וכן כתב לאסור לאכול בשבת לבושי מרדכי (תנינא או"ח סי' ע"ג).

3 שאף שחז"ל אסרו אכילה קודם קיום מצוה לא אסרו אלא אכילת קבע, אבל אכילת עראי מותרת, ומבואר בשו"ע לענין אכילה קודם תפילת מנחה (או"ח סי' רלב סי' ט) ומוסף (או"ח סי' רפ"ג ס"ג). וכן הביא המשנה ברורה לענין אכילה קודם מעריב (סי' רפ"ג ס"ק טו) וקודם נטילת לולב

1 כמבואר בשו"ע (או"ח סי' תרפה ס"ז) שפרשת זכור ופרה חיובם מהתורה. אולם במשנה ברורה (שם ס"ק טו) הביא שהרבה אחרונים כתבו שפרשת פרה חיובה רק מדרבנן. 2 כדון כל מצוה התלויה בזמן שאסור לאכול קודם קיומה. וראה בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' מה) שכתב להחמיר אכילה קודם שמיעת פרשת זכור, וטעמו שאין זה כמו מצות לולב או שופר שאם יעבור הזמן יפסיד המצוה, שהרי בפרשת זכור גם אם לא ישמע הקריאה בשבת זו יכול לצאת ידי חובה ששקריאה כן בפרשת כי תצא, או בקריאת יזבא עמלק בפורים, כמו שכתב המגן אברהם (סי' תרפה ס"א) שיוצאים בכך קריאת זכור, ולכן אין בזה אסור כמו בשאר מצוות התלויות בזמן, אמנם עיין במשנה (שם סק"ט) שמהם על הגמא', דהא כתיב בתורה 'זכור את אשר עשה וגו' אשר קרך בדרך ויזכר בך וגו' תמחה' וגו', והכוונה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א המשך מעמ' א'

שמיעת מגילה קודם ברכות התורה

בחור שהגיע לבית הכנסת בדיוק כאשר שלח הציבור החל לברך על מקרא מגילה. אם יברך ברכות התורה יפסיד את תחילת קריאת המגילה בציבור, האם עליו להקדים ולברך ברכות התורה, אף שעל ידי זה יפסיד שמיעת המגילה בציבור, או שיכול לשמוע תחילה את קריאת המגילה ורק לאחר מכן לברך ברכות התורה?

ת. לתחילה ראוי לברך ברכות התורה קודם המגילה. אם אינו מספיק מותר לשמוע מגילה קודם ברכת התורה, ויכול לשם מצוות מגילה ולא לשם מצוות תלמוד תורה.⁶

הקשבת לקריאת המגילה

הקשבת לקריאת המגילה כדת וכדין, ופיתאום הסיח משהו את דעתי לרגע, עד שחזרתי להתרכז שמתי לב שהבעל קורא כבר התקדם כמה פסוקים, האם יצאתי ידי חובת קריאת המגילה למרות ההיסח הדעת והפסוקים שלא שמעתי בבירור?

ת. אם שמע את הבעל קורא ולא החסיר כלום בשמיעה, רק שעלו במוחו כל מיני הרהורים, ובניתיים הוא עוקב אחרי הקריאה, יצא ידי חובה. אך אם בפועל לא שמע ולא עקב לא יצא ידי חובה.⁷ ומכל מקום יכול לקרוא בפיו ולהשלים את מה שחיסר מתוך מגילה כשרה או חומש.⁸

משלוח מנות לשיכור

ביום הפורים הגעתי לבית החברותא שלי כדי לקיים בו מצוות משלוח מנות הלכתה.

השירע' (פ"ה ס"ד) כתב שהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך. ובמנשה ברוה (שם ס"ק) הביא מביאר הגרא"א (שם פ"ה ס"ד) שגם הרהור בדברי תורה אסור קודם ברכות התורה. אך כתב המשנה ברוה שלישית מצוות קודם ברכות התורה. וכן מובא בשם הגר"ש אויערבאך (ליכנס תלמה מועדים פ"ט ס"ח). וראה בשו"ת דברי יציב (א"ח סי' ט) שכן צ"ל שצמנות דאורייתא צריכים כונה כמבאר ב"מ"א (א"ח סי' ס"ד), א"כ שמענות שלא לקיים בזה מצות לימוד התורה אינו מחויב בברכות התורה. והביא עוד סמן להחריז מירבי הגותות חכמת שלמה (ח"ב תיפ"ט ס"ג) שכתב שאין כוונה מועילה לב' דברים, וכן שכוונתו בעת הקריאה עבור מצות קריאת המגילה אינו מקיים בה כלל את מצות תלמוד תורה.

המגן (פ"ה ס"ד) כתב שיש להקדים את המגילה לא יצא אבל אם שמע ולא כולל כולל תיבה יצא. ובלבוש שרד (שם ס"ד) כתב דהיינו שלא קיין פירוש המילות, ויצא רק ידי חובה שמסתמא שמע את הכל כיון שפסטה את אונן לשמוע מהמקור אינו חושב מחשבות אחרות. ולפי זה אם חושב מחשבות אחרות אין זה תמנע שמיעת את המגילה ויצא ידי חובה כן. אולם בדברי הלבוש שרד מביא שכוונתו דוקא באופן ששומע מהקורא בעל פה ואין מגילה לפניו. וכתב אר"צ (פ"ה ס"ה) כתב שיש להקדים את המגילה לפני משלוח מנות מחשבותיו שמסוטות בכל, אם בלע על סוגר מנות, לא נעצמו שמסתמא במקום שאחור השמש יוצא ידי חובה, ואף שמע כל תיבה ותיבה. וכן מובא בשם הגר"ש אלישיב.

משנה ברוה (פ"ה תיפ"ט ס"ה). וראה בס"מ תרצ"ב (פ"ה ס"ט) שכתב שבאשר משלוח מנות מה חסיר על ידי קריאה מחומש ולא מגילה כשרה יוצא רק בדיעבד. וכאשר יצא ידי חובה יתבטל שמע מהמקור והקורא כבר קרא את התיבות שאחריה. צריך לקרוא בעצמו גם את התיבות שלאחריו עד לתחילת התיבה שהחזן צריך להוציא מפיו לאחר שישלח הוא את אמירתו, וכמבאר במשנה ברוה (פ"ה ס"ב) שגם אם קרא רק תיבה אחת למעלה לא יצא. וראה בשלמי תורה (פורים סי' א) שכתב שאם קרא את התיבה ובאותו זמן כבר קרא הקורא התיבה שאחריה, וכן שמע תיבת 'המלך' ובאותו זמן שאמר הקורא היה תיבת ה'תחת' ו'אשרושי', ומכאן שתי התיבות באמרו בבת אחת, דתיבה קצרה למפריע. ולכן צ"ל להחריז שלא לא שמע תיבה אחת מהקורא והקורא כבר קרא את התיבה שאחריה,

אולם כשהגעתי, התברר שכבר הקדים וקיים את מצוות 'עד דלא ידע' בהידור רב, והיה שרוי במצב של שכרות גמורה, עד שלא ניתן היה לנהל עמו שיחה של ממש או לוודא שהוא מודע לקבלת המשלוח. האם בנתינה כזו יוצאים ידי חובת מצוות משלוח מנות, אף שהמקבל אינו במצב של דעת צלולה ואינו חש בקבלת המשלוח, או שמא מאחר שתכלית המצווה להרבות אהבה ורעות, יש צורך שהמקבל יהיה בהכרה מספקת כדי שתתקיים מטרת המצווה?

ת. בשיכור כלוט אינו יוצא ידי חובה, אלא אם כן תפוג שכרותו קודם השקיעה.⁹ אך רוב השיכורים מבנים מה נעשה לידם ואינם בגדר שכרותו של לוט,¹⁰ ובאופן כזה יוצא ידי חובתו.

מתנות לאביונים - האם דוקא לצורכי סעודת פורים

האם מצוות 'מתנות לאביונים' מחייבת לתת את המתנה לעני דווקא באופן שישמש בה לצורך סעודת הפורים, או שיוצאים ידי חובה גם כאשר נותנים לו מתנה סתם, אף אם ישמש בה לצרכים אחרים?

ת. לכתחילה צריך לתת לאביונים דבר הראוי ליהנות ממנו ביום הפורים, כגון מאכל או מעות שיכול לקנות לצורך היום,¹¹ אמנם העני יכול להשתמש בו במעוטה אחר.¹²

מתנות לאביונים בן עיר לבן כרך ולהיפך

פרוז השולח מתנות לעני בן כרך, וכן להיפך בן כרך הנותן לעני פרוז, האם מקיים בזה מצוות מתנות לאביונים, או שהעני צריך להיות בן עירו של הנותן?

ת. לכתחילה יש לתת מתנות לאביונים ומשלוח מנות לאדם שעושה את הפורים באותו יום, ולא ישלח בן עיר לבן כרך ולהיפך.¹³

בספר פ"פ (פ"ה פורים) כתב על פי דבריו, שכן הדין לעניין מתנות לאביונים הולכים אחר המקבל, שכאשר בן העיר נותן המתנה בי"ד כדו שיהיה גם הכרך ממנה בי"ד יצא ידי חובה, משום שהולכים בדר המקבל. ובשו"ת דברי משה (פ"ה ס"ה) הוסיף, שיעדין שבני ח"ל יתנו את המתנות לבנאבי (ל"ה) והגבאי יזהו לעני ירושלים רק בי"ד, דבהו מקיים גם הנותן את המתנות (שנתן בי"ד שהוא פורים שלו), וגם המקבל זוכה במעוטה ביום פורים שלו. אמנם בתשובות והגהות (ח"א סי' ר"ח) כתב דהדרך המוכחת היא, לכותב לעניין בי"ד ולהודיע להם שזכו בעושרם כן מעוטה מסוים, וביום ש"ו ינתן להם. ובהו בני העיר מקיימים המצווה לכלי, ומהכ"מ (נדרות פ"א ה"ב) ששכר שהגיע לשכרותו של לוט אינו חייב על עבירות שעשה ואינו בן חובו במצוות. ולעולם המנות הללו גם יצא כיון שאין לפי רובי הכיב ורעות, ששיכור אינו יודע בבואו ונצלתו. וראה בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' צ) שכתב שאינו יוצא ידי חובה כיון שצריך לשלוח דוקא למי שהוא בן חובו, ובשיכור שאינו בן מצוות אינו יוצא ידי חובה.

ברמב"ם (מכירה פ"ח ה"ח) כתב ששיכור כלוט הוא השיכור שעושה ואינו יודע על עושה. וכמו שכתוב בתורה על לוט (בראשית ט"ז) 'ולא ידע בשכבה ובקומה'. וכן כ"כ הפנ"ג (פ"ה ס"ד) ולתחילה צריך ליתן לאביון דבר הררי ליהנות ממנו בפורים מאכל או מעות שיכול להוציא בפורים. והביאו במשנה ברוה (ס"ק). ואף ובגניזת הדין. וכן הביא דברי רמב"ם (מסדרים בצרכי סעודת פורים, מכל מקום יש כולל להביא דבר הררי לטעודת הפורים שזו עיקר המצווה. ויש שהקפידו לתת בבורק בזמן הראוי להיות לצורך הסעודה (חוט שני שבת פ"ה ע"ג ר"ל). ובגם הג"ח והאונן מביאים שאמר כי מחאה שבמונעו לרוב האביונים צריך סעודת פורים מוכנס עובר מפני פורים, בקובש יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים לעני דיון. וכן הביא הגר"ש וואנר (לרבי ועד הראצי עמוד ס"ב רמ"ל) על מצות ששאל אלו הידורים אשר לעשות לול לפני לקיים מצות מתנות לאביונים בהדור, חלק אחד ויחלק לעניים שיגיע לפני פורים לעניים, חלק אחד ויחלק לעניים לפני פורים כדי שיוכלו לקנות בהם צרכי חיים, והחלק האחר ויחלק לעניים ביום הפורים כדי שהצרכי חיים מצוה בו ביום.¹² כמבאר ברמ"א (שם ס"ד) והעני יכול לעשות בו מה שירצה.

13 נתקלו הפוסקים אם בן עיר יכול לצאת ידי חובתו, על ידי שיתן המתנות לבנאבי צדיק ביום י"ד והגבאי יתן את המתנות לעני בן כרך בשוקת פורים, יש שכתבו שיצא ידי חובתו כיון ששעת התנהגות הייתה בי"ד שהוא שעת חובו, והעני קיבל המתנה בס"ו והוא יום הפורים של קובש. וראה באשל אברהם (מ"ט ס"ט) שכתב לעניין משלוח מנות שבן עיר ישלח לפי רובו והגיע לפני פורים יצא בו אם ידע שלא יאלץ כי אם בס"ו, שישעו שהולכים אחר שמחת המקבל. והמתנות יצחק (מנחם). והוא

משלוח מנות ע"י רחפן

השולח משלוח מנות ע"י רחפן האם יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות? יוצאים ידי חובה, משום שאין דין 'שליחות' במצוות משלוח מנות ואפשר לשלוח גם על ידי מי שאינו בר שליחות כמו ילד וגם על ידי קוף. לפיכך אם שולח עם רחפן ארי זה נחשב שנותן בעצמו והרחפן הוא כיד ארוכה של המשלח ויוצא ידי חובה.¹⁴

משלוח מנות בפירות שביעית

בבית הכינו פשטידה מתפוחים שיש בהם קדושת שביעית. עלה בדעתי לשלוח אותה כחלק ממצוות משלוח מנות פורים. האם מותר לקיים מצוות משלוח מנות במאכל שיש בו קדושת שביעית?

ת. מותר לתת משלוח מנות בפורים מפירות שביעית, אך צריך להודיע למקבל על כך.¹⁵ אולם אם חברו נתן לו משלוח מנות והוא מרגיש מחויב להחזיר לו, אין לו להחזיר מנות שביעית אף שכבר יצא ידי חובתו, והוא כפרעון חוב בפירות שביעית.¹⁶

משלוח מנות לקטן

ילד שלמד בחיידר ונשאר כיתה, כך שבמהלך כיתה ז' כבר הגיע לגיל בר מצוה ונעשה חייב במצוות, בעוד שחבריו לכיתה עדיין קטנים, האם כאשר הוא נותן משלוח מנות פורים לחבריו לכיתה שעדיין אינם בני מצווה, הוא יוצא ידי חובת מצוות משלוח מנות?

ת. גדול אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות בנתינה לקטן. אולם יש שכתבו להקל בבחור צעיר השולח לחבריו בני גילו שעדיין לא נעשו בר מצוה.¹⁷

שאלה פ"פ שבכל מקום אמרין מצווה בו יותר מבשולחו, כאן אין עדיפות כיון ויכול לתחילה לתת גם ע"י שליח. ובחזקת סופר (יט"ז כ"ב: ד"ה לא) כתב שכשאמרה תורה שיעשה את המצווה בעצמו, ואנו אומרים שיכול גם לעשות ע"י שליח, בזה יש דין שליחות. וצריך לעשות שליח שהוא כמותו, אבל במקום שנאמר שישלח שליח, כגון משלוח מנות, זהו חוב פשוט ע"י קוף וכל הפסולים. ולכן אכן גם לשלוח ע"י ילד משום שאין בו דין שליחות. אם כן מצווה לשלוח לפי כל היטות הלהכה בוודאי יוצא גם כאשר נותן בעצמו. ולפי כאשר שולח ע"י רחפן אם נאמר שהרחפן נחשב שליח ר"ה יוצא ידי חובה, כן משלוח מנות ראוי שאין נותן לו שליחות שצטורך לדרוש בו שלוחו של אדם כמותו, אלא יכול לשלוח גם ילד ואפילו קוף. ואם נאמר שהרחפן אינו נחשב שליח, אז נחשב שנתן בעצמו והוא כידא ארוכה. ולפי הטעם שצטוות משלוח מנות הוא כדי להרבות אהבה וחובה בעם ישראל, כמ"ש במנות הלוי, ש להסתפק אם לשלוח ע"י רחפן יש בו משום ראות חובה, ולא כהוה. ולפי טעם זה יוצא ע"י משום שהמקבל ישמע ויהנה מהרעיון.

15 שו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' ג). וכן מובא מהגר"ש אלישיב (כתבת המשנה פ"ה ס"ה) והגר"ש אויערבאך (דני שביעית פ"ה ס"ט). אמנם אם עניין לא יצא ידי חובת משלוח מנות ראוי לתחילה ליהדר כוח כיון שכמה פוסקים (נפט פננת מגילה ותוכה פ"ה ס"ד) חזון עובדיה פורים ע"י קוף, שבט הלוי ח"א סי' ק"ג, הגר"ח קיבסיקי בדרך אמונה שמיטה ויובל פ"ו ציון ההלכה ס"ק ק"א, משנת יוסף ח"א סי' כ) כתבו שאין לשלוח מנות מפירות שביעית כיון שהוא כפועל תבונה בזה, ואסור לפרוע חוב בפירות שביעית כמבאר ברמב"ם (שמיטה ויובל פ"ה ס"ה).

16 כן כתב בשו"ת תורה לשמה (פ"ה ס"ה) שחיון שהדרך שמי שקיבל משלוח מנות מבחירו מוכרח הוא להחזיר מנות משלוח מנות, אין לו להחזיר בפירות שביעית שני כפועל תבונה. ולדבריו ידא שאין אסור אלא כאשר הוא מחויב להחזיר לו מרגיש מחויב להחזיר. וכתב בדרך אמונה (שמיטה ויובל פ"ו ציון ההלכה ס"ק ק"א) שכתב לאסור ליתן משלוח מנות שביעית כיון שאסור לשלוח מנות. [ועל-מילא] חתלים למי שגמלו לו טובה] מפרות שביעית, ולפי זה אף שכאשר מחויב להחזיר אסור להחזיר בפירות שביעית. אך בחוט שני (שביעית ע"י דעה) כתב להחזיר בהו. אמנם יש שכתבו שיש להחזיר שני טעמים למצוות משלוח מנות. א. זאת להרבות אהבה וחובה בעם ישראל (ספר מנחת הלוי על פורים סי' סו). ב. כדי שהמקבל יוכל לקיים מצוות סעודת המנות (ש"ת תרמ"ה חזון פ"ה ס"ה). ולפי שני הטעמים הללו, מצוות משלוח מנות שכתבם בו כאשר נותן בעצמו למקבל, ולא רק כשנתן ע"י שליח. רק לכתחילה עדיף לשלוח ע"י שליח. ובכך התייחס (פ"ה תרצ"ה ס"ה) חולק וכתב שאין לקדקד מנין לשלוח דווקא ע"י שליח, שהרי מצוינו בתורה בכמה מקומות משלוח מנות ע"י שליח. והוא יתורה יעלה (א"ח סימן ר"ל) למד מזה שכתבו 'משלוח'

שליחת קטן לתת משלוח מנחה

ביום הפורים ביקשתי לשלוח משלוח מנות עם בני הקטן שעדיין לא נעשה בר מצווה לחבר קרוב, האם בני הקטן יכול לשמש כשליח לקיום מצוות משלוח מנות, או שצריך שהשליח יהיה גדול ובר חיוב?

ת. יוצא ידי חובה גם כששולח על ידי קטן¹⁸.

משלוח מנות במאכלים שהנות אינו אוכלם

ברשותי מארז פרלינים יוקרתי ומהודר, אולם ההכשר שעליו אינו מן ההכשרים שאני נוהג לסמוך עליהם, ולכן איני אוכל ממנו בעצמי. לעומת זאת, שכני סומך על הכשר זה ואוכל ממנו ללא חשש. האם אני יכול לצאת ידי חוב משלוח מנות בנתינת מארז זה לשכני?

ת. אם המקבל סומך על ההכשר, יוצא הנותן ידי חובה. אולם אם גם המקבל אינו סומך על ההכשר, ראוי להחמיר¹⁹.

אמר 'בימי מתתיהו' במקום 'בימי מרדכי ואסתר'

שתיפילת מנחה ביום הפורים, בחור אחד בשתתף 'יתר ממוהד' התבלבל, ובמקום

לומר 'בעל הניסים' 'בימי מרדכי ואסתר', טעה ואמר 'בימי מתתיהו' האם צריך לחזור ולהתפלל?

ת. אין צורך לחזור ולהתפלל²⁰.

לכסב תחפושת פורים

בסעודה בליל פורים התלככה התחפושת של הילדה שלי, האם מותר לכסב את התחפושת בפורים?

ת. יראה לעשות מלאכתו קודם פורים, כי כל מלאכה שאסורה בחול המועד אסורה גם בפורים²¹, אמנם להפעיל מכונת כביסה, וכן כתיבה לצורך מצווה, מותר. ולצורך פורים מותר לעשות אף מלאכות גמורות²².

להוציא עיתון מתיבת דואר

לפני פורים ילדים מוציאים עיתונים פרסום מתיבות דואר או מפתחי בנין כדי לגזור ניירות למסיבות פורים, האם יש בזה משום גל?

ת. עיתון פרסום (חינוך) שנמצא כולו בתוך התיבת דואר, יש לחוש לא לקחתו משום גל. ואם אין כולו בתוך התיבה, נראה מדברי הפוסקים שאין בזה איסור גל, אך בוודאי לא אריך לעשות כן וצריך לחנך הבנים שלא לקחת מה שאינו מיועד עבורם לחלקם²³.

שדהו. ושם בגמרא נחלקו האמוראים לגבי חצר שאינה משתמרת, דלרב פפא מני דעת אחרת מקנה, ולהואו מרבנן לא מני דעת אחרת מקנה. ולהלכה נחלקו השו"ע (ח"מ סי' ר"א) והרמ"א (שם), לדעת השו"ע (בדעת הרמב"ם) אין חצר זונה אם היא משתמרת רק לדעת המקנה, ולדעת הרמ"א (בדעת הרא"ש) חצר קונה גם אם משתמרת רק לדעת המקנה ולא לדעת הקונה. הש"ך (שם ס"א) מצדד בשיטת השו"ע שחצר קונה משתמרת אלא לדעת המקנה לא מני, ומכריע שש"פ הוא נחשב ספיפקא דדינא. ובקצות החושן (שם ס"ב) מצדד בשיטת הרמ"א דאם יש דעת אחרת מקנה אזי קונה אך חצר שאינה משתמרת. ובגדר מה המשפט לחצר המשתמרת, כתב הנה"ת (בשם ס"ב) (שם ביארם ח"ק) דדוקא חצר שאינה מנוגדת בלא מחיצות נקרא חצר שאינה משתמרת, אבל אם יש מחיצות סביב אף שאינו נעול במענה נקרא חצר המשתמרת. והנה דעת המקנה (קדושין כו.) בדחצר המשתמרת לא די שיש מחיצות אלא צריך שיהיה כל הדבר הנקנה נמצא בתוך החצר, שכתב שם דקדוש יוד קונה בלא הגנה, וזמאי דקדוש חצר היינו דדוקא שתופס את כל החפץ ולא רק חלקו, ומבאר מדברי שקונה דוקא כאשר הוא ממש את כל החפץ, וזמאי דחצר המשתמרת, וכן כתב גם בנתיבות המשפט (סי' פ"ח סי' ק"ב) דחצר קונה רק אם כל החפץ בתוך החצר, אבל אם מונח קצת מחוץ לחצר, נחשב חצר קונה. העולה מן האמור, שתיבה אף שאינה נעולה יש לחוש שלא להוציא העיתון (חינוך), ולשיטת הנה"ת נחשב חצר המשתמרת, ואף אם נאמר שנתפסת חצר שאינה משתמרת כיון דאניה נעולה, יש לחוש לשיטת ד"ה לא חייב חצר קונה אף חצר שאינה משתמרת, דמי שהחלק את העיתון נחשב לדעת אחרת, שבדואר חפץ שהעיתון יגיע לבעל התיבה, אמנם באופן שהעיתון יגיע חצוי חצוי בתביה ובחצויה בחוף כדרך חלקי העיתונים, לכאורה נחשב לו חצר שאינה משתמרת, וכל שכן בעיתונים הנאמרים ורוקים כפתור הבגדניים. אין החצר קונה אותם לדיירי, משום שחצר אינו קונה במקום שרכים דורסים שם, אמנם יש לדון מצד בעל העיתון שתוכנו להקנותו דוקא לדיירי, והם, וממילא אפשר שיעדין לא יצא משותנו, אלא שמסתברא מילתא דמאחר שיעתונתו הללו שאינם מסודרים, הריבה מהם יגיעו בסופו של דבר לאשפה, ודבר זה ידוע לבעל העיתון, ולכן בדרך כלל יזהיר את המלקטים שיענישו אותו לתוך תיבת הדואר. הרי שכל אופן שהעיתון לא יקנה עדיין לדייר, יתכן שיהיה חסר כבר הפקר. אין לו בעיתון שהוא חינוך, אין עיתון שיעלה סכף, בודאי יש לחוש משום גל, מאחר שיש לקניין מעות לחל לעניין שיוכל לחזור בו, מכל מקום בזה בודאי המוכר לא מתכוון שיהיה מונח הפקר בבית יגיע העיתון אל המוני, ובפרט שיש לדון גם בקניין סכף מצד עצמו.

ציון אפשר לשלוח המנות על ידי קטן ואפילו ע"י קוף, ומה שנכתב בלשון שליחתו הוא לפי שאף שכלל התורה מצוה בו יותר מבשלוחו, כאן היתיר לכתחילה לתת על ידי שליח כדי שלא יתבטל בעצמו מצוות שמחת הפורים. 19 באופן שהמקבל סומך על ההכשר דאי שיוצא אף שהנותן אינו סומך על ההכשר, וכ"כ בשו"ע קנין תורה (ח"ו סי' נה). וכתב שאף דברי החכמת שלמה (סי' תרצה ט"ד) שהשולח מאכל שאינו ראוי לו אינו יוצא ידי חובה אינו באופן כזה, אלא במאכל שאסור לו מעיקר הדין וכמו שהביא שם הדוגמא מסתם יבם. אמנם אם גם המקבל אינו סומך על ההכשר נראה שזה תלוי בב' הטעמים שיש במצוות משלוח מנות: א) טעם המנות הלוי (אסתר טו טו) שהוא יש להחזיר רעות, יש לומר שגם באופן זה הוא מרובה חיבה, והאכל ראי לאחריים שמוכרים על ההכשר הוא. אבל לטעם התרומת הדין (ש"ת סי' ק"א) שהוא כדי שיהיה לחברו את צורכי העושה בהרחבה, אי באופן זה שאין חבירו יכול לאכול מהו אינו יוצא. 20 ש"ת שלמות חיים (להג"ה זוננבל א"ח סי' י"ט) דכיון שאמר נוסח תפלת על הניסים כבר יצא במצות די חובת הכרת היום, ומה שאמר נוסח אחר 'בימי מתתיהו' במקום בימי מרדכי ואסתר אינו אלא כשה באמצע התפלה בשוגג שא"צ להתפלל שנית כמ"ש במש"ב (ס"ח ק"ה). וראה במקור חיים (להחיות) איך י"ח ק"ח ע"פ י"ד לא חיי הפסקה שכתב: והנה"ת יעלה ויבא, שאמר ב"ר"ש יום ר"ח הזה או בהפוך, וכן מיי"ט ליל"ט ומפורים לתנוה צ"ע, ד"ל דאפילו בשבחה אין מחזיקין בהל"ף מחזיקין. וראה בספר אש"י ישראל (פ"ח המנהג).

21 כתב בשו"ע סי' תרצ"ו (ס"א): פורים מותר בעשיית מלאכה, ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. והאידיג נהגו בכל מקום שחלקו לעשות, והטעם שמעיקר הדין לא נאסר בעשיית מלאכה, אמרו בגמרא (מילה ה) דמעיקר דתביב (אסתר טו טו) שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתב (שם פסוק כב) לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יום טוב לא כתב. והיינו, שנמה שלא נכתב בפסוק השני "יום טוב", נלמד מכך שלא קיבלו עליהם איסור בעשיית מלאכה, אמנם שם מצאנו באיזה מקומות שלא לעשות וכן נהגים היום כמ"ש בשו"ע. ולצורך מצווה וצורך פורים מותר. ולענין עשיית מלאכה בליל פורים נחלקו האחרונים: הפרי מגדים (סי' תרצ"ב ס"ג) ס"א) כתב שאין ליל פורים אסור במלאכה, אך דעת החתם סופר (ש"ת או"ח סי' קצ"ה) לאסור לו בלילה. 22 כ"ז מ"א (שם): ומותר לעשות כל מלאכת מצוה כגון לכתוב פסקי הלכות, וכן מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים. 23 אם העיתון פרסום (חינוך) נמצא כולו בתוך התיבה, לתיבה יש דין חצר. ויש לברר אם התיבה נחשבת לחצר המשתמרת וקונה, או שנחשבת לחצר שאינה משתמרת שלדעת רוב יודיה בשם שמואל ולדעת עולא (כ"מ א-ב) אינה קונה רק אם בעל החצר עומד בצד

מכתלי בית ההוראה

המשך מעמ' א' תשובה ממורינו הרב שליט"א

ובספר 'נחל אשכול' (שם) כתב שאין כוונת הרא"ש שיחיד אין יוצא ידי חובת קריאת פרשת זכור וצריך בעשרה, אלא כוונתו שהיו בהם שלא יכלו לקרות בעצמם, וכדי להוציאם בקריאה על ידי אחר הוצרך לעשרה, וכן כתב גם בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' כ ד"ה ומה דקשיא) דלזכור מעשה עמלק בעשרה ודאי דרך דרבנן הוא אבל לקרותה מתוך ס"ת היא דאורייתא. ודברי הרא"ש מפרש דמייירי במי שאינו יודע לקרות בתורה בעצמו. הרי דבעינן ס"ת ולא בעינן עשרה.

אמנם בשו"ת תרומת הדשן (סי' ק"ח) מפרש דעת הרא"ש שהמצוה מן התורה לקרוא פרשת זכור בעשרה, וכן מה שכתב בתוספת שאנץ שאין שום קריאה מהתורה רק פרשת זכור, וכ"כ הסמ"ק (מצו"ע קמ"ג): זכור את אשר עשה, וזה שאנו קורין פרשת זכור קודם פורים. וכתב התרומת הדשן, דאם כן צריך להזהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה.

ובשולחן ערוך (או"ח סי' תרפ"ה ס"ו) פסק החרומת הדשן: יש ואמרים מפורשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרוא מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלה שהם מדאורייתא. וכן כתב עוד בסמ"ק קמ"ו (סעיף ב) דפרשת זכור ופרשת פרה הם בעשרה מדאורייתא [ולפיכך צריך לכוון לשומעם מפי הקורא]. ומשמע שהחיוב מהתורה הוא לקרוא בעשרה ומתוך ספר תורה. וכן כתב בדעת הרא"ש בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' לו אות ב) ובס"ת מנחת קנאות (סוטה מד. ד"ה אמנם) ובשו"ת חלקת יואב (ח"א מהדו"ת אחר סי' כ).

מאידך בפירוש הרמב"ן על התורה (דברים כה יז) נראה שסובר שיוצאים ידי חובה אף בקריאה על פה שכתב: 'שהזכירה היא שלא נשכח מה שעשה לנו עמלק, עד שנמחה שמו מתחת השמים ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע ולכן נצטוונו למחות את שמו'. משמע שאין מצוה לקרות מתוך ספר תורה כלל וגם אין חובה ליכור הדברים בצבור, אלא לספר לבנינו ולדורותינו. וראה גם בספר גינת ורדים (או"ח כלא א' סי' לו הו"ד בבאר היטב סי' תרפ"ה ס"ב) שכתב: 'איברא דהכי מרגלא בפומיהו דרבנן דקריאת ד' פרשיות הללו הם מן התורה, ואנוכי לא ידעתי היכן המצוה הזו כתובה בתורה, לכן נראה דקרו להו מה"ת והם מדרבנן ע"ש'.

גם המנחת חינוך (מצוה תרג) כתב: 'זה ודאי ברור דהמצוה ביחיד גם כן מקיים, רק פרשת זכור בעשרה ובספר תורה הוא מדרבנן, אבל מהתורה די שייכור ופסח כ' יחיד, וזה פשוט'. וכן כתב בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' לו אות ה) על דברי תרומת הדשן והמגן אברהם שקריאת פרשת זכור מהתורה הוא לקרותה בספר תורה בצבור דוקא, אבל הדבר מוכרח והוכיח מדברי הרמב"ן הנזכרים שאין צריך ספר תורה וצבור, ושכן משמע גם מסתימת הפוסקים הרמב"ם הסמ"ג ושאר מוני המצות שהזכירו מצו"ע ליכור מעשה עמלק, ולא הזכירו שצריך לקרותה מתוך ס"ת ובצבור, על כן אין חובה שצריך לקרוא פרשת זכור ופרשת פרה אדומה מדאורייתא בשו"ת חלקת יואב (שם) דקריאת פרשת זכור אין החיוב מהתורה בספר תורה ובצבור דוקא.

אם צריך דוקא ספר תורה כשר

מעתה יש לברר, האם החיוב תורה לשמוע בספר תורה כשר דוקא, או שיוצאים ידי חובה אף בקריאה כשר שאינו כשר. ולכאורה אם צריך ספר תורה כשר הרי שאף אות אחת בו הכתובה שלא כהוגן הספר פסול, כמ"ש בשולחן ערוך (י"ד סי' ע"ה סי' י"ו) שאפילו כתב המלא חסר או החסר מלא, או שכתב מלה שהיא קרי וכתבי בקריאתה, כגון שכתב ישכבה במקום ישגלה, או ובטחורים במקום בפולגים, וכיוצא בהן, הספר פסול.

המשך בעמ' ד

צורת האותיות כולם, ומה שהאות צ' הפוכה הוא ע"פ רבו וע"פ קבלת הא"ר לכתוב כך. ומשמע מדבריו שבכלל מה שאין שנינו בצורת האותיות גם השינוי של האות צ' הפוכה.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' י) כתב שהחזון איש ביקש ממנו לראות את תשובת חתם סופר, ושאינו יודע בבירור אם חזר בו החזון איש מחמת תשובה זו, ולסיפור הדברים בשלמות ראה בספר תורת הלוי סת"ם עמ' שיד). ואילו במנחת יצחק (ח"ד סי' מז) הביא עדות ראב"ד בודאפעסט ששמע מפי החזון איש שחזר בו לאחר שראה את תשובת החתם סופר. אמנם בקריינא דאיגרתא (ח"ב סי' שיש) מהגרי"י קניבסקי כתב שאין לשמוע למה שאומרים שהחזון איש חזר בו.

בדיעבד יוצאים ידי חובה

המורם מכל האמור, שנחלקו הפוסקים אם יש דין לקרוא פרשת זכור דוקא מספר תורה כשר, ולשיטות שצריכים כשר בוודאי לכתחילה נכון לשמוע את קריאת פרשת זכור מתוך ספר תורה שכתוב לפי מסורת אבותיו, אלא שאם נזדמן להיות בקהילה אחרת בדיעבד בוודאי יצא ידי חובה. [וכל זאת מלבד לתלמידי החזון איש, שהרי אפשר שלא חזר בו, ולכן ראוי להם להקפיד לשמוע מספר תורה שהאות צ' נכתב בו בצורה ישרה].

ועוד יש לצרף את שיטת הרמב"ם הידועה בשו"ת פאר הדור (סי' ט) שאין דין לקרוא פרשת השבוע דוקא מספר תורה כשר ושכן נהגו גדולי הדור, והראשונים כתבו שהרמב"ם חזר ממה שכתב בספרו היד החזקה (הלכות ספר תורה פרק י) פסולים רבים בספר תורה, ולהרחבה בכל זה ראה בבית יוסף (יו"ד סי' רעט), ושם כתב בשם רבו מהר"י בירב דמה שכתב הרמב"ם ביד החזקה שספר התורה פסול היינו שלא קיים מצות כתיבת ספר תורה, אבל מצות קריאת התורה יצא בדיעבד גם בספר תורה פסול. וכתב שכבר כתב כן הר"ן, והגם שהרשב"ש (סי' יא וסי' רלב) דחה חילוק זה, אנו נוהגים כדברי מהר"י בירב.

והפוסקים נהגו לצרף שיטת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור כדי להקל בכמה אופנים, ובפרט כתבו שלולא שיטה זו לא מצאנו דינו ורגלינו אחרי שדרך המציאות היא, שגם לאחר הגהות רבות, מוצאים טעויות הפוסלות ספרי תורה, וקשה לומר שבכל הדורות לא זכו לקיים מצות קריאת התורה.

[גם אצל חסידי חב"ד שמדקדקים לקרוא בס"ת שכתוב בו פצוה דכא בא', כבר היה מעשה היה עם אדמו"ר הרי"צ, כשהיה בעיר דרוזניק, ולא גבול פולין וליטא, ור' זלמן גוראריה דאג לספר תורה, ולא נמצא בעיר רק ספר תורה שהיה כתוב בו 'פצוה דכה' בה', שלא כמנהג חב"ד, ושאל ר' זלמן את הרי"צ מה לעשות, והשיב לו, שקבלה בידינו שאדמו"ר הזקן שהיה פעם בעיר בה היה רק ספר תורה שכתוב בו 'פצוה דכה' בה', וקרא בספר זה, או עלה לתורה כשקרא בו (ספר 'בכל ביתי נאמן הוא', תולדות ר' שניאור זלמן גוראריה), והגם שסיפור זה היה בקריאת התורה של כל שבת, מסתבר שגם בקריאת התורה של פרשת זכור לא היה מקפיד כשאר ספר תורה אחר].

בשינוי מבטא

אמנם לגבי מבטא, כמו אשכנזי שרוצה לצאת ידי חובה מבעל קורא במבטא ספרדי, כתב בקריינא דאיגרתא (סי' שכ אות א) במכתב לאדמו"ר יויאל משה מסטמאר שקריאת שם השם בניקוד פתח נראה ח"ו כלשון אדונים רבים, ולכן נראה שיש לספרדים לבטא את השם בקמץ, אך למעשה כתב (שם אות ב) שאינם צריכים לשנות ממנהגם, שהרי כמה וכמה טענות יש גם במנהגי האשכנזים עצמה ממוזינה למוזינה שהרי בארץ פולין לא מבדילים בין חיריק למלאפום, ולא מצאנו שהם צריכים לתקן לשונם למה שנראה מתוקן יותר בדרך הקריאה, אך כתב (שם אות ה) שאין

ואמנם בשו"ת תשובה מאהבה (סי' עא) ושו"ת בית אפרים (יו"ד סי' טד) הורו להגם שלכתחילה בוודאי יש לכתוב בה', אבל אם נמצא ספר תורה כשר שכתבו בו בא' אין לתקנו, וכן פסק בשו"ת מעיל צדקה (סי' כט). בשו"ת בעי חיי (יו"ד סי' רלב) כתב בתחילה ששני אופני הכתיבה ראויים, אך שוב הביא תשובת אחיו שלכתחילה בוודאי יש לכתוב בה', אך אם כתב בא' אין לפסול. ועל פי זה כתב הזרע אמת (ח"ג יו"ד סי' קמא) 'ולכן שמע בקולי איעזך, הניח ספרי התורה כמות שהם, כי שב ואל תעשה עדיף'. ועל פי כל זה פסק בשו"ת יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' כה) שבדיעבד אין להקפיד שלא לעלות לתורה לברך על ספר תורה שכתוב בו בא' או בה'. וכן פסק בשו"ת משנה הלכות (חלק י"ב סי' קצז).

כתב ספרדי וכתב אשכנזי

ומצד מה שיש שינוי צורת האותיות בין ספר תורה ספרדי ואשכנזי, הרי כבר כתב הרא"ש (שו"ת כלל ג סי' יא) 'וצורת האותיות אינם שוות בכל המדינות, הרבה משונה כתב ארצנו מכתב הארץ הזאת ואין פסול בשינוי הזה רק שלא יעשה הה"ן חתי"ן כפי"ן בית"ן וכמו שמפרש בגמרא (שבת קג):'. וכענין זה כתב המאירי (קריית ספר מאמר ב פרק א) 'והרי צורת האותיות משתנות תמיד ממהו לחמוז, כגון מצרפת לספרד ודומיהן, ואין שינויין פוסל מזה לזה'.

וכן משמעות דברי הרמב"ם (ספר תורה פרק י הלכה א) שכתב בפסולי הספר תורה: 'שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת'. ומבואר ששינוי צורת האות כל שהיא עדיין נקראת בו ואינה דומה לאות אחרת אין פסול. ועל פי זה פסק בשו"ע (א"ח סי' לו סעי' א): 'צריך לרקדק בכתבת האותיות, שלא תשתנה צורת שום אחת מהן ולא תדמה לאחרת'. וכתב הרמ"א: 'לכתחלה יכתוב בכתביה תמה, כמבואר בטור ובשאר פוסקים, והוא ידוע אצל הספרים, מיהו אם שינה בצורת הכתב, אינו פסול'.

ובנידון דין ממש נשאל החכם צבי (שו"ת סי' טז) וכתב להתיר, וכן העלה בשו"ת נודע ביהודה (יו"ד תניינא סי' קעא, וראה גם יו"ד קמא סי' פ). וכבר כתב רבי חיים וויטאל (שער הכוונות דרושי תפילין דרוש ב): 'ושאלתי את פי מורי ז"ל בעניין צורת האותיות אשר כמה שינויים וחילוקים יש בין כתיבת הספרדים לכתבת האשכנזים, ואמר לי כי לכולם יש רמז וסוד נרמז למעלה כי לכמה ציורים ושנויים וצרופים משתנים צורת האותיות'.

צ' ישרה וצ' הפוכה

עוד ידוע מנהג בני אשכנז בכל הדורות לכתוב צ' באות י' ישרה לצד שמאל, ומנהג בני ספרד לכתוב צ' באות י' הפוכה לצד ימין, וכבר ידוע שהאר"י (שער הכוונות שם) הורה לכתוב צ' באות י' הפוכה, ונהגו החסידים לכתוב צ' באות י' הפוכה וכדברי האר"י, וכבר פשט המנהג לכתוב כן גם במזוזות וספרי תורה. ובשונה מכל מיני שינויים בצורת האות שאינם פוסלים, סבר החזון איש (א"ח סי' ט) לומר שאות צ' שהי' שבה כתוב הפוך לצד ימין פסול, שהרי אילו יכתוב את האות י' עצמה בהיפוך בוודאי היא י' פסולה, והוא הדין באות י' שבאות צ', אך כתב שדבריו הם למנהג בני אשכנז לכתוב את האות צ' לכיון שמאל, ולא למנהג החסידים לכתוב בהיפוך לצד ימין זו צורת האות לשיטתם ואין בזה שינוי, וכך היא דרכה של הלכה.

ולדבריו בן מנהג אשכנז ששומע קריאת פרשת זכור מספר תורה שכתב בצ' הפוכה, לא שמע קריאה מספר תורה כשר. אמנם בתשובת החתם סופר (יו"ד סי' רסו) כתב שאין צורת האותיות המבוארות בשו"ע (א"ח סי' לו) מעכב בכשרות הס"ת, וכתב ששולח את

ואולם נראה שאף אם מן התורה צריך לקרוא בספר ואינו יוצא בזכירה בעל פה, אין צריך שיהיה הספר תורה כשר. והטעם משום שבפסוק נאמר 'כתוב זאת זכרון בספר', ובתרגום יונתן גם עזריאל פירש (שם) ספר היינו ספר סבייא דמלקדמין, [ספר מלחמות שכתבו זקנים הקדמונים], נמצא דאין צריך קריאה דוקא בספר תורה, וכן מפורש באבן עזרא (שם) בפירוש אחד. וכן נראה מדברי הראשונים (ראב"ד על תורת כהנים פרשת בחוקתי) שכתבו שאפשר לצאת ידי חובת זכירה בשמיעת קריאה המגילה בפורים. שמאחר שזכור שם רשעות המן מבני בניו של עמלק, הרי זה לא גרע מספר מלחמות שיוצאים בקריאה בו מעיקר הדין.

מדבריהם עולה שעיקר המצוה היא לקרוא מעשה עמלק מתוך הכתב, אך מהתורה אין עיקר החיוב מספר תורה ומועיל אף כשאין הספר כשר.

וכן כתב המהר"ם שיק (בתשובה שאחר המפתחות לחלק יורה דעה ד"ה ואפילו) שאף שצריך לקרוא מן התורה, אבל שתהא צריכה קריאה מתוך ספר תורה אינו מבואר רק משום 'דברים שבכתב אין לקרות בעל פה', וממילא כשר גם בס"ת החסר ע"כ.

אמנם בפרי מגדים (סי' קמג משבצ"ו סק"א) מסתפק לגבי פרשת זכור ופרה פסול ד"ה דהוי דאורייתא, דיש לומר דבספר תורה פסול לא מהני אפילו דיעבד אם קרא כל הפרשה ומצאו אחר כך טעות בעמוד זה. וכן הסיק ושוב כתב (שם משבצ"ו סק"ב): כבר כתבנו אם אירע בפרשת פרה או זכור טעות וקראו מקצת הפרשה דיש להוציא ספר תורה כשר ולקרות מראש וכו' ובלא ברכה דאין מעכבת ע"כ ע"ש. וכן נראה דעת הגרע"א בשו"ת (סי' טט) שנשאל על דבר ספר תורה שכתבם סופר שהיה פקפוק בנוגע לכשרותו וכתב סניף להכשירם אם הסופר כתבם לאנשי העיר ששוכן בתוכם, כיון שכמה פעמים יקראוהו לעלות לספר תורה זה יברך עליו ואם הספר תורה פסול הרי הסופר יברך לבטלה, וכן הרי גם הוא יצטרך לצאת ידי קריאה בספר תורה זו מידי שבת בשבתו, וכן בפרשת זכור דאורייתא ע"כ. נראה דעתו דקריאת פרשת זכור מתוך ספר תורה דאורייתא והמורה קריאתה מקריאת שאר שבתות השנה ואינו יוצא ידי חובה אם הספר פסול. וכן כתב בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' קצו ד"ה וא"כ) שאם קראו פרשת זכור בספר תורה פסול לא יצאו ידי חובה.

אמנם בשו"ת שואל ומשיב (תליאת ח"א סי' שצ) כתב שגם ספר תורה שחסר בו אות אפילו באותו חומש, כשר לקריאת פרשת זכור, משום שאין צריך גם תורה רק שלא יקרא בעל פה, ובודאי דכשר גם בנכתב בפסול, דמכל מקום על פה לא מקרי ע"כ. ע"ש. וכן נראה דעת שו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' א), שכתב בתוך דבריו: 'והיה להם לקרות ברבים מתוך החומש או מתוך הספר תורה כשהוא נקרא דהוי ספר תורה פסול ועדיף יותר מחומש, דיש דעות לקרות מספר תורה פסול בברכה ויוצאים ידי חובת קריאת זכור מהתורה'.

פצוה דכא או דכה

ובעיקר נידון איך ראוי לכתוב פצוה דכא או פצוה דכה, מצאנו במנחת שי (דברים כג ב) שכתב על כך: 'נפוגותי ונדכיתי עד מאד לדעת לעות את יעף דבר, אם כתוב דכא באל"ף או בה"א, והאריך טובא במקורות רבים מהראשונים מהם שכתבו בא' ומה שכתבו בה', והעלה לדינא כדעת הרמ"ה לכתוב בה', וכן פשט מנהג בני אשכנז, וכן הוא מנהג בני ספרד. אמנם בשארית יהודה (יו"ד סי' טז) כתב שקיבל מאחיו אדמוה"ז בעל שולחן ערוך הרב שיש לכתוב בא', וכן מנהג בני תימן בא', ולדבריהם כל נוסח ספר התורה שלהם הוא על פי מה שכתב הרמב"ם.

לאשכנזים לעבור למבטא של ספרדים, והוא בכלל אל תטוש תורת אמך, ויש לכל עדה לשמור על מנהגה. ועוד כתב (שם סי' שכ"א) כי וודאי בן אשכנז יוצא ידי חובה בקריאה של בן ספרד ולהיפך, וכשם שבן ארץ ליטא יוצא ידי חובה בקריאה של בן ארץ פולין. וראה בשו"ת יביע אומר (ה"ו סי' י"א) שדעתו שמנהג הספרדים המבטאים את השם בפתח הוא הנכון, ושכן נהג מוה"ר אדלר ז"ע רבו של החת"ס ששינה ביטוי האשכנזי לספרדי.

וכתב הגר"מ שטרנבוך (פשוט ועיון שיעורי הלכה ברכות יג. עמ' תרג"ג) שאין אשכנזי יכול לצאת יד"ח מספרדי המבטא השם בפתח (ומן הסתם ה"ה בקידוש והבדלה וכיו"ב), ועיי"ש דמכל מקום בקריאת התורה דבכל שבוע ושבוע שאין הדבר להוציא ידי חובת כל יחיד ויחיד אלא חובת הציבור יוצאים ידי חובה מבעל קורא בעל מבטא אחר, ומעיד ששמע מעדות נאמנה שכן היה מקרה אצל החו"א ולא עיכב, ובשם הגרי"ז מבריסק מביא שהיה מקפיד על כך. וכן הוא להיפך שאין לבן ספרד לצאת יד"ח מקריאה אשכנזית. וכ"כ בהליכות שלמה (פרק י"ח סי' א') לגבי קריאת פרשת זכור, שאדם יוצא ידי חובתו בהברה השונה ממסורת אבותיו, אבל לכתחילה ראוי להימנע מכך, ואפילו אם טרחה היא עבורו, נכון שיהדר בכך הואיל והיא מצוה הנוהגת פעם אחת בשנה. ומכל מקום אין לקרוא בציבור בכמה הברות, שאין זה כבוד הציבור ומעולם לא שמענו שינהגו כן.

וכתב באגרות משה (ארו"ח ח"ג סי' ה') לעניין ההברה בתפילות, דאע"ג דמסתבר שאבותינו כשהיו כולם יחד עד שגלו בחורבן בית ראשון היו מתפללים ומדברים כולם בהברה אחת, שהיא גם ההברה שבה ניתנה התורה, מ"מ נחשבות גם ההברות האחרות לשון הקודש אף שהוא שינוי מהברה שהן דברו ושינתנה התורה. וראה לדבר, שאם נאמר שהברה מעכבת, א"כ בחליצה צריך לה"ק מדאורייתא נמצא שחליצות של הספרדים פסולות לאשכנזים, וחליצות של אשכנזים פסולות להספרדים וכיו"ב, ונמצא שנצטרך ללמד את האשה שתוכל לקרא בכל ההברות, וע"כ ששתי ההברות כשרין לכו"ע. וכן הוא לגבי חילוקי הברות שיש בין האשכנזים ממדינות פולין ליטא והונגריה וכו', שמסתבר שהם שיבושים שנעשו מצד הברת אנשי המדינה בלשונם ונמשך ממילא גם על הברה של לה"ק, שאף שודאי רק של אחד הוא קריאה האמתית, מכ"מ כיון שיש קהל גדול שקורין כן האותיות והתיבות בנקודות שבלה"ק, נחשב כלה"ק. ואין לשנות מכפי שהתפללו אבותיו, דכיון דלפי קבלתם הברה שלהם היא האמתית איך ישנה להברה שאינה אמתית לקבלת אבותיו.

וראה בספר מועדים וזמנים (ח"ו סי' צ"ז) שדן לגבי קריאת פרשת זכור, וכתב, שהיום שנתערבו זה בזה עדות שונות במבטאים שונים בארץ ובחו"ל, כיון שניכר היטב הכוונה סג'י. וכתב שלקראו בציבור בכמה הברות הוא מגונה ומוציא לע"ז על הראשונים. וכתב

שהרוצה להדר יקרא בעצמו בספר התורה כמסורת הקריאה שלו, ודבריו אלו הם לשיטתו (מועדים וזמנים ח"ב סי' קס"ו) שדעת רוב הפוסקים שחיוב הקריאה בעשרה הוא רק מדרבנן, ועיקר החיוב מדאורייתא הוא רק ביחיד, אבל לפשוטו הכרעת השו"ע שעצם חיוב הקריאה בעשרה הוא מדאורייתא, יש לכל אדם להדר לשמוע קריאת התורה במקום שהציבור קורא כמסורת הקריאה שלו.

להלכה:

מצוות עשה מן התורה לשמוע קריאת פרשת זכור כדי לזכור מה שעשה לנו עמלק בצאתנו ממצרים. ונחלקו הראשונים אם המצווה בקריאה מן הספר או שאפשר לצאת גם באמירה על פה. עוד נחלקו האחרונים לשיטת הראשונים שהמצווה מן הספר, אם צריך ספר תורה כשר או שאפשר לקרוא אף מחומש או ספר פסול.

לכן לכתחילה ראוי לשמוע קריאת פרשת זכור מספר תורה הכתוב לפי ומנהגו ומסורת אבותיו, וכן לענין מבטא והברה שונה ראוי לכתחילה לשמוע מבעל קורא הקורא כמנהגו, אמנם בדיעבד יוצא ידי חובתו אף אם שמע מספר שאינו כמנהגו ובהברה השונה ממנה אבותיו.

טעם שאין מברכים על מצוות משלוח מנות

אין לברך באופן זה שהמקבל לא קיבל הנתינה, כי אין בזה צורת תקנת המצוה, ואינו רק כמו שחיסר פרט במצוה, אלא כאילו קיים מצוה שלא כצורתה, ואין מקום לברך על קיום המצוה ככה"ג. [ובפרט שיש מעט גנאי שלא קיבל ממנו מה ששלה לו]. ומאחר שיתכן שתהיה מציאות שהמצוה לא נתקיים כתיקונה ולא יהיה יכול לברך, שוב אין לברך בכל גוונא, דדמי בפועל למצוה שאפשר לבטלה.

וכעין זה מצאנו בשו"ת הרשב"א (שם) שהקשה מדוע אין הדיינים מברכים על המצוה לשפוט את ישראל, וכתב שהוא משום שמא לא יקבלו ממנו בעלי הדין, וקשה ומה בכך, והרי הדיינים כבר קיימו מצוותם להכריע את הדין, ונראה הטעם כנזכר, שהקיום של המצווה בלבד לא נתקיימה גם תכליתה אינו נחשב דיו כדי לברך עליה ברכת המצוות. [וראה בשו"ת חתם סופר (ארו"ח סי' נד) שהקשה ומה בכך, והרי ביד הבית דין לכפות את דינם על בעלי הדין ביד השוטרים, וכתב שאם צריכים להגיע לכפייה הוא קלקול, ואין מברכים על קלקול].

שוב ראיתי בשו"ת שנות חיים לרבי שלמה קלוגר (סי' רמד) שכתב דלא נעלם זה מהפרי מגדים, ופירש שזו באמת כוונת הפמ"ג דלא תקנו ברכה רק על מעשה אבל על מחשבה אין מברכים, וא"כ הכא נמי בשלמא אם היה הלה מקבל ממנו היה מעשה ושייך עליו ברכה, אבל אם לא ירצה הלה לקבל נהי דמן הדין קיים המצוה דעכ"פ מחשבתו הוי ליתן לו ויוצא בכוונה ובמחשבה, עכ"פ מעשה ליכא ולא שייך ברכה על מחשבה. ואף דמברכין על הפרשת תרומה אף דדי במחשבה, היינו דשם עכ"פ הוי המעשה בידו וכיון דעתה רוצה לעשות מעשה ולהפריש מברך, אבל במשלוח מנות אין המעשה בידו דאולי לא ירצה הלה לקבל ונשאר לו רק המחשבה ואין מברכין על המחשבה.

אם ברכת שעשה נסים עולה על כל מצוות היום

ומהר"ץ חיות (שם) הביא בשם החכם המופלג שאמר דמשלוח מנות איננו מצוה רק מנהג נביאים, וכמו דקי"ל דאין מברכין על חיבוס ערבה משום דמנהג נביאים הוא, כך אין מברכין על מצות משלוח מנות.

המשך בעמ' 1

ביותר, וכ"כ הלבוש (סי' תרצה ס"ד).

אולם המקובל הנודע רבי שלמה אלקבץ בספרו מנות הלוי (על המגילה פ"ט, טז) כתב שטעמה כדי להרבות באהבה ואחוה שלום רעות, וז"ל: 'עוד הוסיפו ומשלוח מנות וגו', כי זה רומז כי הם באגודה אחת ובאהבה ואחוה היפך מה שאמר הצור, מפוזר ומפורד'. וכן כתב עוד שם (ט"ז): 'ולו הסיבה היהודים הפרזים וכו' עושים יום י"ד שמחה ומשתה יום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו, כמו שהיה עניינם כאיש אחד להקהל כל אחד עם חברו, הפך איש צר ואויב לשון רמיה האומר עם אחד מפוזר'. וכן כתב עוד (שם ט"ז): 'ובענין המנות הסכים עמם כי על ידי מרעות ואחוה נקהלו וניצלו לא בפירוד לבבות'. וכעין זה כתב בה"ח (סי' תרצה ד"ה וצריך לשלוח) כתב דטעם המצוה היא משום שמחת האדם עם אוהביו ורעיו.

כשהמקבל אינו רוצה ליטול

מעתה לפי טעמו של התומים שאין מברכים על הצדקה לפי שהיא קללה, הרי שבענין משלוח מנות אין שייך טעם זה, כי הלא מצות משלוח מנות אינה רק לאביונים אלא לשלוח מנות הסעודה או כל מיני מאכל לרעיו ואוהביו.

ובאמת הפרי מגדים (סי' תרצ"ב א"א סק"א) כתב שהעם שלא תקנו לברך במשלוח מנות אקב"ו לשלוח מנות הוא על פי דברי הרשב"א דהמצוה תליא בשניהם, וחיישינן שמא לא ירצה חברו לקבלו ואין בידו לקיימה וכמו שכתב הרשב"א טעם זה לענין צדקה שאין מברכים עליה משום דחיישינן שמא לא יקבלם העני ואין בידו לקיימה.

ברם, לפי מה שפסק הרמ"א (סי' תרצה סע"ד) בשם מהר"י ברונא (דרכי משה שם) שיוצאים ידי חובת משלוח מנות אף אם סירב חברו לקבל, נמצא דא"א לבטל מצות משלוח מנות, וקשה אמאי אין מברכים על מצוה זו. וכן הקשה מהרי"ץ חיות (מגילה ז. ד"ה תני רב יוסף) על חכם מופלג אחד שביקש ליישב כן.

ואולי יש לבאר את יישוב הפרי מגדים גם אליבא דהרמ"א, דהיות שבמצוה אפשי לבטל גוף הנתינה, הגם שהנותן קיים המצוה במה שנתן, מכל מקום כיון שעיקר תכלית המצוה לא נתקיים במעשה, לכן

אחת ממצוות היום כפורים היא מצוות משלוח מנות, שנאמר במגילה (אסתר ט' כב): 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים'. ופסק בשולחן ערוך (ארו"ח סימן תרצה סעיף ד) שחייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או של מיני אוכלים, שנאמר 'ומשלוח מנות איש לרעהו', שתי מנות לאיש אחד. מאחר שמדובר במצוה שתקנו חכמים, מדוע לא תיקנו עליה ברכה כדרך שתיקנו ברכה על שאר מצוות דרבנן, כגון מקרא מגילה והדלקת נר חנוכה?

תשובה:

נקדים כי יחד עם מצות קריאת מגילה, תיקנו שלש מצוות נוספות כפורים, והם משתה ושמחה, משלוח מנות, ומתנות לאביונים. והנה לענין ברכה על מתנות לאביונים הדבר נכנס בגדר השאלה הנודעת לענין מצות צדקה שלא תקנו בה ברכה, ומצינו שני טעמים בדבר: הקצות החושן (סי' צ"ז סק"א) כתב בשם תשובת הרשב"א (ח"א סימן יח) שהטעם מפני שאין מברכים על מצוה שאפשר לבטלה, שאין המצוה תלויה כולה ביד העושה שאפשר שלא יתמצה בה חבירו, וכל מצוה שאפשר למיעקרא, אף על גב דהשתא לא מיעקרא, כמאן דמיעקרא דמי. עיי"ש גדר הדברים.

אך בתומים (סי' צ"ז סק"א) כתב טעם אחר לכך שאין מברכים על מצוות צדקה, לפי שהיא קללה ופורענות, כי בברכה נאמר (דברים כ"ב) 'ואתה לא תלוה', ו'אפס לא יהיה בך אביון' (שם טו ד), ועונותינו הטו את אלה, לכן אין לברך עליו שהרי מוטב היה שלא יהיו עניים כלל, וכשאדם נצרך לאחרים הרי זה מין קללה ואין מברכים על קללה (כעין שאמרו בברכות מ:).

טעם מצוות משלוח מנות

ומעתה יש לדון לענין מצות משלוח מנות אם שני הטעמים הנ"ל שייכים גם במצווה זו. והנה בעיקר טעם מצות משלוח מנות מצינו בפוסקים כמה דרכים: תרומת הדשן (סי' קיא) כתב הטעם, כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לאכול בסעודת פורים ולקיים המצוה כדינא, ולכן אין יוצאים ידי חובה משלוח מנות בשליחת מתנות ואפילו הם יפות

אולם גם זה דחה מהר"ץ חיות, דמלשון הטור והרמב"ם משמע שהוא מצוה ואינו מנהג, ואע"פ שהרמב"ם כתב בפתיחה הלכות חנוכה ומגילה שיש בכללם שתי מצוות מדברי סופרים ולכאורה כוונתו לקריאת מגילה והדלקת נר חנוכה, ומשמע ששאר מצוות היום של מתנות לאבינוים ומשלוח מנות אינם מצוה גמורה מדברי סופרים. מכל מקום הרי לא חשיב הלל בפתיחה, ואע"פ דאמירת הלל ברו"ח הוא מנהג בלבד, הרי אמירת הלל בחנוכה הוא מצוה גמורה מדברי סופרים ומכבואר ברמב"ם (שם פרק ג הלכה ה) ומדוע השמיט הרמב"ם בפתיחה מצוות קריאת ההלל שהיא מדברי סופרים, אלא שהרמב"ם לא נחית למנות רק את כלל המצוות הראשיות שיש בימי החנוכה והפורים והפרטים המה מונחים בהעיקר, וכתב דמעין זה מצאנו דאין צריך לברך שהחיינו על מצוות הסעודה ומשלוח מנות מפני שהם בכלל ברכת שהחיינו הנאמרת על קריאת מגילה (עיין מג"א סי' תרצב ס"א), וכתב מהר"ץ חיות שכמו כן הסעודה ומשלוח מנות הם גם בכלל ברכה שעשה נסים הנאמרת קודם קריאת המגילה, שהרי רק מכה הנס נתחייבו במצוות אלו.

אמנם אכתי קשה שהרי מברכים על מקרא מגילה בפני עצמה, ולמה בשאר מצוות יסתפקו בברכת שעשה נסים, הלא אלו מצוות נפרדות, ובשלמא ברכת שהחיינו שהיא ברכה על הזמן יכולה לעלות כולם, אבל ברכת המצוות לכאורה צריך לברך על כל מצוה בפני עצמה. ואולי לפי דעתו כל מצוות היום אחת הן, וסבר שגם מתנות לאבינוים כדי שיהיה לעניים לאכול בפורים, ולכן בברכת שעשה נסים כבר הוא כולל הכל.

ומכל מקום ביסוד הדברים מצינו בדברי השל"ה הק' (מגילה פרק נר מצוה אות ו) שכתב כשמברכין על קריאת המגילה ברכת שהחיינו, כיון שיוצא בברכות אלו גם על סעודת פורים ומצות משלוח מנות, כי סעודת פורים ומשלוח מנות הם ג"כ מצוות מדברי קבלה וראוי היה לברך עליהם אקב"ו וכו' וכן שהחיינו דהא זמנן לזמן קאתי, כמו שמברכין אנס חנוכה ואקריאת מגילה, רק שהברכות של המגילה קאי על קריאת המגילה ועל קיום מה שכתוב במגילה, דהיינו הסעודה ומשלוח מנות, וכמו שהחיינו בקידוש יום טוב דקאי גם על מצות הסוכה.

ברכה על מצוות שכליות

אכן מצינו עוד טעם אחר בענין ברכת המצוות, והוא. דעל מצוה שכלית אין לברך, ומקור הדברים ברבינו בחיי (כד הקמה מצוות ציצית, ובקצרה במדבר טו. לח) 'דברי ידוע כי קדושתן של ישראל תלויה במצוות, והוא שאמרו בספרי והתקדשתם זו קדושת מצוה, והמצוות האלה שנצטוינו להתקדש בהן, הן המצוות המקובלות שהן הן עיקר הקדושה, והוא שרז"ל חכמי האמת תקנו לנו לברך עליהן אשר קדשנו במצותיו וצונו, ועל המצוות המקובלות האלה נקראו ישראל בסיני גוי קדוש שנאמר (שמות ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. כי בקיום המושכלות לא

יקרא העם גוי קדוש, כי גם העכו"ם שהם גוי אובד עצות ואין בהם תבונה הלא הם מתעסקים בקצת המצוות המושכלות, וגם החכמים לא תקנו לברך על המושכלות כלל כי אין עיקר הברכה והקדושה אלא במצוות המקובלות'. זוהי כוונת הרוקח (סי' שס) שכתב כי אין לברך על מצוות של חסד הראויות גם לבני נח, אלא רק על מצוות שהם חוקים וגזירות.

וכן מצינו בשפת אמת (פסח תר"מ ד"ה כל המרבה) לגבי סיפור יציאת מצרים דמה שאין מברכים על מצוה זו לפי שהיא מצוה שכלית, שבוודאי על כל עבד שהוצא לחופשי מוטל חיוב מצד השכל להודות ולהלל למיטבו.

אמנם משלוח מנות לכאורה אינה מצוה שכלית, שהרי אין הדבר פשוט שיש לשלוח מנות ודוקא בפורים, ואם משום להרבות אהבה וחביבה זה נכון לגבי כל יום ויום. ואמנם יש לומר שהוא גופא טעמא שאין לברך, מפני שבכל ימות השנה ראוי להרבות באהבה, והוא מטעם מצות 'ואהבת לרעך כמוך', איברא דהלא בפורים יש על כך חיוב ומצוה מיוחדת שתקנו חז"ל.

ובמגילת סתרים להנתיבות (אסתר טו) קישר מצוה זו של משלוח מנות דוקא ליום הפורים, וכתב דהא דנתחייבו במשלוח מנות בפורים יותר מבשאר יו"ט, היות שבכל הניסים לא היה בזכות ישראל עצמם רק בזכות ברית אבות כדכתיב (דברים ט ה) 'לא בצדקתך וגו', משא"כ גאולת אחשורוש היה רק בזכות כלל ישראל עצמם שעשו תשובה בכל לבם וקיבלו התורה ברצון. ואינו דומה יחיד המקיים את התורה לרבים אחד אלף, ולכן מרמזין במשלוח מנות שמחזיקין טובה זה לזה. ולכן צריכין לשני מנות, לרמז שבשנים עשה כ"א טובה לחבירו, בתשובה שתשובת אדם מישראל מועילה לכפר על כל ישראל, ובעשיית המצוות שאין דומה יחיד המקיים את התורה לרבים המקיימים וכנזכר.

עוד כתב במגילת סתרים בתחילת דבריו, שהטעם למצוה זו הוא כי הקדושה משורש האחדות, והטומאה משורש הפירוד, ובתחילה גברו העונות ונעשה פירוד בישראל כמו שאמר המן 'ישנו עם אחד מפורד ומפורד', לכן אח"כ כששבו בתשובה שלימה נעשה אחדות ביניהם ונקהלו בעריהם וחייבו זה את זה, ולזה אנו עושים 'משלוח מנות איש לרעהו', להורות שע"י החיוב לחבירו בא הגאולה. עכ"ד.

אלא שגם לאחר דבריו, יש להתבונן עוד, אי מצות משלוח מנות נחשבת כמצוה שכלית מן הטעמים האמורים בדבריו, או שמא היות שאנו צריכים להעמיק בדבר ולהבין זאת כנ"ל, אם כן אין זו נחשבת למצוה שכלית.

ויש להוכיח משאר מצוות שבתורה, שגם בהן אחר שנעמיק ונדע שורשן, הו"ל מצוות שכלית, וביחוד המצוות שידוע לנו גם לפי הידיעה בעולם שיש תועלת גדולה למקיימם, אם כן סוף סוף הרי הן מצוות שכליות, ואם כן למה תקנו לברך עליהם, אלא ודאי כי מצוה שצריך להתבונן בה להבין טעמה, או שמבינים הטעם לסיבה

צינונית, אך קיומה הוא רק מחמת ציווי ה', אף אם אחר שנתבונן בדבר נבין טעמה כראוי, ואף יתקבל הדבר בשכלנו שראוי הוא לקיים מצוה זו באופנה ובצורתה, עדיין אין היא נקראת מצוה שכלית.

ובספר ארחות חיים (כהנא סי' תרצה סק"ט) הביא בשם שו"ת מור ואהלות

(אהל ברכות והודאות סי' מא) שכיון דכתיב 'איש לרעהו' שפירושו אוהבו להרבות השלום, לפיכך לא נתקן על זה ברכה, דמי בוחן לבכות לידע אם חבירו אוהבו באמת ועל כן לא נתקן על זה ברכה כדי שלא תהיה ברכה לבטלה. אולם העיר על זה, דלפ"ו יצא לנו דין דהשולח מנות לשונאו לא קיים המצוה, אך לא קיי"ל הכי, אלא שהביא בארחות חיים (שם) בשם ספר הדר"ק שכתב להיפך שעל ידי המשלוח מנות עצמו יבואו לידי אהבה אחוה ורעות, וכדרך שעשה אהרן הכהן, וכבר אמרו בגמרא אוהב לפרוק ואויב לטעון מיכף יצרו עדיף.

מצוה שנעשית על ידי שליח

בשו"ת בית שערים (או"ח סי' שפא) תירץ דאף שלקיים המצוה אין צריך שיקבל לעצמו את המשלוח מנות מהנותן, מכל מקום צריך שיגיע לידו וידע שהוא שלח לו, ועיקר המצוה הוא לשלוח על ידי שליח אע"פ שאין צריך לדיני שליחות ודי אפילו על ידי גוי או קטן, וא"כ בשעה ששולח דילמא אבד בדרך ולא יגיע לידו כלל או יפגע השליח. ואפילו שיוצא י"ח בנותן מיד ליד, מ"מ עיקר המצוה לא ניתקן כך.

וכן כתב גם במשנה הלכות (חלק יא סימן תקנט), וכתב עוד טעם, דכלל לא תקנו ברכה על מצוה שמתחילת תקנתה עיקרה לקיים ע"י שליח ולא ע"י עצמו, ונראה כוונתו שהרי מי יברך, אם המשלח הרי המצווה מתקיימת רק לאחר זמן בשעת הנתינה לידי המקבל, והשליח אינו עושה רק מעשה קוף להוליך את המשלוח מנות, שאין שליחות זו בגדר שליחו של אדם כמותו כדי שהשליח יוכל לברך על קיום המצווה של המשלח, והבן.

מצוות שלא ניכר בהן עשיית המצוה

בשו"ת ערוגת הבשם להג"ר עמרם גרינוולד (סימן טז) יצא לחדש כלל גדול דלא אשכחן דתיקנו חז"ל ברכה אלא היכא דהמעשה בעצמה מוכחת דלשם מצוה הוא דקעביד, כגון נטילת לולב ושיבת סוכה ואכילת מצה דאי לא מחמת מצוה ודאי לא היה עושה כן. משא"כ היכא דבעצם המעשה אין הוכחה דעבד מחמת מצוה בזה לא תיקנו ברכה, וזה הו"י טעם לשבח בכמה מצוות שלא תיקנו ברכה, כגון באכילת ערב יום הכיפורים שהוא מצות עשה דאורייתא להרמב"ם, וכגון מצות שמחת הרגל וכיו"ב, ואין להשיב ממה שתיקנו ברכה על אכילת זבחים ופסחים, הנה בפסח פשיטא דהמעשה מוכיח דקעבד לשם מצוה, דהא אכלו על מצות ומורורים ונוהר במצות לא תעשה דעצם לא תשברו וכמה מצוות שגופו של פסח, ובקדשים נמי איכא היכרא דנוהר בהיסח הדעת ובמעלות שעשו לאוכלי קדשים בטרהר, משא"כ היכא דאין הוכחה על המעשה בעצם, בזה לא תיקנו לברך.

וביאר בזה כוונת המגן אברהם (סי' תרצב סק"א) שכתב דמי שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה דזהו דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט, דהא לא תיקנו כלל ברכה עליהם משמע מהמג"א דהא דלא תיקנו כלל ברכה עליהם גם הוא משום דזהו דבר הנהוג בכל יום, ואינו מובן, דהא בכל יום אם שולח לחבירו מתנות אינו מחויב בזה ואף אינו בקיים בכך מצווה. (וראה בהגהות לבושי שרד שם) רק כוונתו דכיון דמשלוח מנות וסעודה הוא דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט א"כ אין המעשה בעצם מוכיח דלשם מצוה קעבד, ובזה לא תיקנו כלל ברכה עליהם. וכעין זה כתב גם בשו"ת בית שערים (או"ח סי' שפא).

אמנם לענין ברכת שהחיינו, יוצאים בברכת שהחיינו שמברכים קודם קריאת המגילה, וכולה חדא מצוה. או דהוי כעין המברך שהחיינו על הפירות, שבאותו יום אין לו לברך עוד שהחיינו.

בסימן טוב ובמזל טוב

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל" נשגרי כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית, קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקרים והנעלים חכמי ורבינו כולל באר ישראל

הרה"ג יהודה וקסלר שליט"א
להולדת הבת

הרה"ג שמואל דוד גוטמן שליט"א
לאירוסי בנו אליעזר צבי ני"ו עב"ג בשעתו"מ

יזכו לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

זמן התחלת לימוד הלכות הפסח

כשתכנן ישעיהו את סדר יום הפורים הקרב ובא, זכר לקבוע שעת לימוד לשינון מסכת מגילה, וכמובא בספרים הקדושים על מעלת הלימוד ביום הפורים. כשהגיע לגמרא בדף כט 'שואלין הלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום', נמלך בדעתו האם כעת ביום הפורים זה הזמן להוציא מהארון גמרא פסחים ולהתחיל ללמוד את הלכות הפסח, או שהכוונה למחר בט"ו אדר?

תשובה: קודם נקדים את עיקר דין התקנה: בגמ' (מגילה ב.) שנינו 'תנו רבנן משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בעניניו של יום, הלכות פסח בפסח עצרת בעצרת' וכו', ומהגמרא משמע שהתקנה היא באותו יום עצמו. והנה בגמרא (מגילה כט. ופסחים ו.) נאמר ששואלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום. ובפסחים אף למדו זאת מזה שמשעה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני. והאחרונים נחלקו האם דין זה דאורייתא או דרבנן, אבל לכולי עלמא רואים שצריך לשאול בכל השלושים יום הקודמים לפסח את הלכות הפסח. ונאמרו בענין זה כמה ישוברים: ברשב"א ובר"ן תירצו שרק בפסח עצמו יש חיוב לדרוש בהלכות הפסח, אבל בשלושים יום הקודמים לפסח רק 'שואלים בהלכות הפסח', והיינו שאם באים לרב שני תלמידים לשאול ואחד מהם בא לשאול בהלכות הפסח מקדימים לענות לו, שהוא נחשב 'שואל כענין'. וכמו שמצאנו בתוספתא (סנהדרין פ"ז ה"ב) 'שני תלמידים ששאלו אחד כענין ואחד שלא כענין, משיבין לשואל כענין' [והט"ז כתב שיש בזה נפקא מינה אף לדיני ממונות, שקודם הרגל נעשה הרב שאל לתלמידיו ללמד מעניני החג, ואם שאלו ממנו בהמה ומתה פטורים כדין שואל בבעלים]. אבל על פירוש זה יש הרבה קושיות: ה"ח הקשה שלא מצאנו שדורשין בהלכות החג בה עצמו. ועוד הקשו על זה שאם הכונה לתלמיד ששואל את הרב, למה אמרו בסנהדרין שאם יעברו את חודש אדר בסוף החודש יבואו לזלזל בחמץ. ובגמרא ע"ז כתוב לגבי מכירת בהמה קודם יום אידם, והגמ' מקשה שאצלנו בפסח גם כן צריך שלושים יום קודם ומשמע שזה כדי ללמוד את הלכות הקרבן. ועוד קשה מהגמרא בפסחים שכתוב שמשעה עומד בראשון ומזהיר על השני.

והבית יוסף (סי' קכ"ט) הביא את תירוץ הר"ן לעיל, והוסיף עוד תירוץ שדיני הפסח מרובים ולכן צריך שלושים יום, אבל בשאר מועדים דורשים רק באותו יום. ועוד תירץ שבזמן בית המקדש שהיה קרבן פסח היה צריך שלושים יום, והתקנה לא זזה ממקומה. אמנם הביאור הלכה הביא את הלכות גדולות וז"ל: 'ומקמי פסחא מבעי ליה למגמר מלי דפסחא, ולאגמורי אנשי ביתיה'. וכן בבאור הגר"א לומד שזה תקנה אחת לדרוש בחג וקודם החג. וכן ה"ח כתב שמצוה על כל אחד להתחיל ללמוד הלכות פסח מיום הפורים.

ולענין אם צריך להתחיל מיום הפורים עצמו, הנה הפרי חדש כתב שלשיטת הר"ן ודאי שתלמיד שיבוא ביום הפורים וישאל בהלכות פסח אינו 'שואל כענין', ומה שכתוב שלושים יום הכוונה מספר עגול, ולא דוקא שלושים ממש. ובחק יעקב הביא שבתוס' (בכורות נ"ז) מפורש שביום הפורים עצמו התחילו לשאול ולדרוש בהלכות פסח, וכן פסק בשו"ע הרב, וכן החיד"א חולק על הפרי חדש וכתב ששואלים ביום הפורים עצמו.

ובשו"ת תשובה מאהבה כתב בתוך דבריו בפשיטות 'הנה בחפשי יום האתמול על המכתבים הנוגעים בעניני הלכות פסח, כי יום הפורים עצמו הינו משלושים יום דשואלין בהלכות פסח קודם לפסח', וכן פסק המשנה ברורה שמתחילין ביום הפורים עצמו.

העולה לדינא:

א. מצוה על כל אחד לשאול בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום. ב. נחלקו האחרונים האם השלושים יום מתחילים ביום הפורים עצמו או רק ממחרת, ולהלכה הביא המשנה ברורה (סי' תכ"ט סק"ב) שזה מתחיל ביום הפורים עצמו.

דיני השוטה יין בפורים
אם מותר באמירת דבר שבקדושה

יינות שלנו / מרגיש שדעתו מבלבלת / מרגיש שמוחו חוזר לקדמותו / חיוב תשלום בהזיק

א. דע שיש שלשה סוגי אנשים בשתיית יין, א' אדם ששתה רביעית יין ויותר, הוא נקרא 'שתוי', ואף שלא השפיע עליו היין כל כך שהשתכר על ידי זה, ב' אדם ששתה כל כך עד שאינו יכול לדבר לפני המלך או לפני אדם נכבד הוא נקרא 'שיכור', ג' אדם ששתה כל כך הרבה עד שאינו יודע מה שהוא עושה, הוא נקרא 'שיכור כלוט' (שו"ע סי' צ"ט).

ב. ולא דווקא מי ששותה יין נכנס בגדר שיכרות, אלא הוא הדין השוטה כל משקה המשכר כגון יין שרף, וויסקי, בירה וכדו', אך משקין אלו משכר אפילו פחות מרביעית אם ישנה כמות השתיה שיש בו לשכר כמו ברביעית יין (מ"ב סק"א).

ג. יין שבתוך הסעודה, וי"א שאף יין שלפני הסעודה אינו משכר (מ"א), וזה הוא רק לפי מה שמביין בדעתו ומכיר על עצמו שהיין לא השפיע על צלילות דעתו (פרמ"ג).

שתוי

ד. אדם שהוא שתוי אסור להתפלל שמונה עשרה ואפילו שעל ידי זה יעבור זמן תפילה, אמנם בדיעבד אם התפלל תפילתו תפילה (מ"ב סק"א), והטור נתן בו סימן כתיב 'יין ושכ"ר א"ל תש"ת' נוטריקון ו'אם ש'תה כ'די ר'ביעית א'סור ל'התפלל [אמנם] ת'פילת ש'תוי ת'פילה (כה"ח סק"ח), וכן להורות הוראה דינו כמו בתפילה, שהוראה ותפילה שווים הם (שם סק"ג).

ה. לקרות קריאת שמע דינו כמו תפילה שאסור (רמ"א), ויש מקילין בקריאת שמע שמותר, משום שתפילה שהוא בקשת צרכיו חמורה מקריאת שמע (לבוש), וכן ברכות קריאת שמע דינו כקרי"ש (מ"ב סק"ז), ולהלכה פוסקים שנכון לזוהר לכתחילה שלא יבוא לידי כך לקרות קרי"ש כשהוא שתוי, ולכן אם אחר שיפוג יינו עדיין לא עבר זמן קרי"ש, יחזור ויקרא פרשיות של קרי"ש (שם סק"ח).

ו. אמנם שאר ברכות אפילו ברכת המזון שהוא דאורייתא, מותר לכתחילה לברך, ואין צריך להמתין כלל שייפג יינו, וכן מותר לצרפו לזימון, אבל לצרפו למנין עשרה אין מצרפין אותו (מ"ב), ויש מקילין אפילו לצרפו למנין עשרה (כה"ח סקט"ו).

ז. כל זה מעיקר דינא, אבל בזמנינו שהיין שלנו אינם חזקים כמו בזמניהם מותר להתפלל כשהוא שתוי, וכל שכן אם מתפלל מתוך הסיודור שאין חוששים לשכרות מועטת (רמ"א), וזה רק כדי ליישב מנהג העולם שמקילים להתפלל כשהוא שתוי, ומיהו נכון אפילו בזמנינו שלא להתפלל לכתחילה אם מרגיש בעצמו שדעתו מבלבלת קצת עד שתתיישב דעתו, אם לא שיעבור על ידי זה זמן תפילה (כה"ח סק"ב).

שתוי בפורים

ח. כתב המהרש"ל בפורים ובכל יום טוב שהם ימי שמחה ושתיית יין בהם הוא מצוה, מותר להתפלל אפילו לכתחילה ואין צריך להחמיר כלל להמתין עד שתפגי יינו, משום שבלאו הכי אין אנו מכוונים כל כך היום בתפילה (מ"ב סק"ז), ומבאר המהרש"ל טעמו מפני שמצוה לשמוח ביום הזה הקב"ה מקבל תפילתו אפילו כשהוא שתוי, כיון שהוא שמח בשמחתו של מקום.

שיכור

ט. אדם שהוא שיכור חמור משתוי, שאפילו בדיעבד אם התפלל לא יצא ידי חובתו, ותפילתו תועבה, וברכותיו היו לבטלה, ונחשב כאילו עובד עבודה זרה, והמונע עצמו מלהתפלל בשעת שכרות שכרו גדולה מאוד, וכן ניצול מכל הצרות (עירובין ס"ד), אבל לקרות קריאת שמע דינו כמו שתוי שמותר, אלא שנכון לחזור ולקרות קרי"ש כשיפוג יינו (מ"ב סק"ח), וכן שאר ברכות מותר אפילו לכתחילה (כה"ח).

שיכור בפורים

י. ואף בפורים ובימי שמחה שאיכא מצוה בשתיית יין, לא מקילים לשיכור להתפלל אף בזמנינו שהיינות שלנו אינם חזקים, משום שאין לך העזה גדולה מזו לעמוד עצמו להתפלל לפני הקב"ה בבלבול הדעת כזה שהוא נחשב כמשוקץ בעיני המלך (רמב"ם), או משום שהמתפלל בשכרות הוי דבר המאוס כמו צואה, ולכן תפילת שיכור הוא תועבה (טור), [ע"י בעוה"ש שמפרש כך דברי הראשונים].

שיכור כלוט

יא. שיכור כלוט נחשב כשוטה ואין מעשיו כלום ופטור מכל המצוות, ולכן אסור לו לברך שום ברכה וכל שכן שאסור לו להתפלל, והוא הדין שאין לצרפו לזימון ולמנין, ואפילו בדיעבד אם התפלל או בירך איזה ברכה לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור להתפלל ולברך כשתפוג יינו (מ"ב סק"א).

הפגת היין

יב. הפגת היין תלוי בהרגשתו שכל אחד ואחד, שאם אחד מרגיש שמוחו חוזר לקדמותו והיין פג תקפו, מותר לכתחילה להתפלל, וכל שכן לברך כל הברכות (רמ"א), ומותר להפיג שיכרותו בשבת ואין בזה משום רפואה (שו"ע סי' שכ"א), כיון שאין כאן גזירת שחיטת סממנים, שכדי להפיג השכרות אין משתמשים בסממנים (מג"א סקמ"ה).

יג. ואיכא כמה דברים שעוזרת להפיג היין, והיא הליכה ברגליו ולפעמים אפילו נוסע ברכב או שינה, ולמעשה הכל תלוי לפי כוחו של היין, וכוחו של האדם, ובכמות השתיה ששתו

שאל לתחפושת כלי זול והתברר כיקר

ביני עמודי

הרה"ג נחמיה דנדרוביץ

הנתיבות (ס) האם דינו שונה. שיטת הקצה"ח שחיב, אפילו שבשעה ששאל לא ידע. מהיות ואפילו נתן לו רשות להשתמש והוא משתמש בו חייב, א"כ הוא הדין בזה, כיון שנשתמש בו אחר ההתברר לו שהוא יקר יותר, מתחייב באונסין על כולו כמו כל שואל. אולם הנתיבות מ'אן בדברי הקצה"ח וסובר כי גם שואל יהיה פטור על חלק היוקר, אפילו השתמש אחרי שנודע לו שזה יקר יותר, כיוון שהמשאל נתן לו רשות להשתמש בו, אף שידע שהוא יקר יותר, והתרצה על מה שהשואל לא מקבל על עצמו רק חיוב תשלומים כמו ערך הזול. כי הרי לא התבטל רשות השימוש כשנודע לו על כך.

ואם כך הם הדברים, הרי שבמעשה דידן, מהיות והיה שואל שנודע לו כי החפץ יקר יותר ממה שקיבל על עצמו בשעת שאלה, נבוא למחלוקת הקצה"ח והנתיבות האם חייב לשלם את שווי היוקר, ומספק לא ניתן לחייבו.

שאלה ליראות בה

ברם בהתבוננות בעומק הדין נראה לומר שיהיה פטור מלשלם לגמרי על החפץ השאול מספיקא דגמרא. ויתבאר בהקדם הדין המובא להלכה בסימן שמ"ו (ס) שהשואל חפץ על מנת להיראות בה, והיינו כגון שרצונו שיראה עשיר וכד', ולא בכדי להשתמש את השימוש הרגיל, ספק הדבר האם דינו כשואל, להתחייב על כך גם באונסין, ומספק אין צריך לשלם.

ומקור הדברים מהגמרא במסכת ב"מ (צו) "שאלה ליראות בה מהו ממונא בעינן והא איכא או דלמא ממונא דאית ליה הגאה מיניה בעינן וליכא". ונשאת הגמרא בספק. והכלל תמיד בספק כי לא ניתן להוציא מהמוחזק, ובפשטות כלי ואביזר לתחפושת, כששאל את החפץ שלא בשביל להשתמש בו את שימושו העיקרי, נכלל בדין 'ליראות בה' ופטור. כי הנה דנו הפוסקים בגדר ליראות בה, ובספר מחנה אפרים (שאלה, סימן ג) רצה לומר שהשואל ספר ללמוד בתוכו, דינו כשואל ליראות בה, כיון 'שמצות לאו ליהנות ניתנו', משום כך לא נחשב כי הנהה מגוף החפץ, ולכך כשנאנס בידו פטור מספק. וכך גם הביא הקצה"ח (ח"מ, ע"ב, סק"ד), ובנתיבות (שם סק"ז), סירב לומר כדברי הקצה"ח, ומטעם כי לימוד התורה כן ניתנה להינות וכדברי הט"ז ב"ד" (רכ"ג סקמ"ו), וכן מטעמים נוספים.

והנה על עיקר חידושו של המחנה אפרים, הקשה בעל האור שמח (שאלה פרק ז), שהרי טעם חיוב התורה בשואל גם על אונסין, זהו משום שבשעת השאלה נהיה השואל כבעלים, כיוון שהפרה נמצאת ברשותו לגמרי, כי הרי אין לבעלים בשעה זו שום תועלת בפרה, ולכך דין השואל כבעלים, ומתחייב באונסים. ורק בשואל 'ליראות בה' הסתפקה הגמרא, כיוון שאין השואל נהיה כבעלים לגמרי אפילו לזמן קצר, שהרי לקחה לדבר שאינו מגוף החפץ, ולא משתמש בו כדרך שימושו הרגיל, מאחר והחפץ לא עומד לשימוש זה. ושונה שואל ספר ללמוד בו, שכל שוויו של הספר משום שעשוי ללמוד בו, ועל כך משלמים עליו ממון, בוודאי נחשב כשואל גמור וכבעלים לזמן השאלה, שהרי עושה בספר מה שבעליו עושים בו, ולכך עומד.

נמצאנו למדים כי השואל ספר ללמוד בו, דינו לעניין אונסין יהיה תלוי במחלוקת הפוסקים הנ"ל. אך השואל חפץ לא לתכלית ייעודו הרגיל, דינו יהיה בספק הגמרא לעניין אונסין, היות והחפץ לא עומד לשימוש זה.

ואם כנים דברינו, אזי במעשה שלפנינו ששאל את הגיטרה לתחפושת והודגש כי לא יעשה שימוש הקבוע בחפץ דהיינו ניגון, אלא רק להלביש על הילד כנגן, חזר להיות דינו כדין 'ליראות בה', שמספק לא ניתן להוציא מהשואל ממון.

העולה לדינא:

אדם השואל חפץ זול והתברר לו אחר מכן שהוא יקר, מחלוקת קצה"ח ונתיבות, האם מתחייב בתשלום היקר. השואל חפץ לא לשימוש הראוי והרגיל שלו, ספק בגמרא אם חייב באונסין, ומספק פטור. ובשואל ספר ללמוד בו מחלוקת הפוסקים האם גם כלול בספק הגמרא.

הפור נפל, וההחלטה התקבלה במשפחה של מרדכי: השנה הולכים על רעיון לחפש את המשפחה כולה לתזמורת פילהרמונית, כאשר כל ילד יחופש למנגן על כלי אחר, ובכך תיווצר תזמורת שלמה עם הרמוניה מוקפדת. על מנת להשלים את תחפושת נגן הגיטרה לאחד הילדים, פנה מרדכי לשכנו המתפרנס ממקצוע הנגינה, וביקש שיועיל להשאיל לו גיטרה ישנה ללא ערך כספי גבוה, כזו שלא יצטרך לקחת על עצמו אחריות יקרה. כמוכן, לאחר שהדגיש כי לא יעשה שום שימוש בכלי עצמו, מלבד לבישת הכלי על גופו של הילד.

השכן ניאות להשאילו בחפץ לב ומסר לידו נרתק מעור כשבתוכו מונחת הגיטרה. בערב פורים, כאשר בא להוציא את הכלי מהנרתיק, התפלא לראות כי השכן השאיל לו גיטרה מקצועית ויקרה מאד. מפאת קוצר הזמן החליט להשתמש בגיטרה היוקרתית כשהוא מקווה לטוב, שהכל יבוא על מקומו בשלום. דא עקא, שפורים הסתיים עם ברכת הטוב והמטיב כאשר הגיטרה נזיזקה בצורה משמעותית, ואפילו שהיה באונס גמור, ידע כי חל עליו חיוב תשלומים, מפני ששואל חייב גם באונסין.

אולם כאן הבן שואל, האם מרדכי חייב לשלם את מחיר הכלי היקר כי הרי ידע בשעה שהשתמש שהכלי יקר, או שמא, היות והתכוון מראש רק לשאול כלי זול ופשוט, לא קיבל על עצמו אחריות על תשלום הכלי היקר?

תשובה: הגמרא בפרק הכונס (ס"ב) דנה על דין דומה, "אמר רבא הנותן דינר זהב לאשה ואמר לה הזהרי בו של כסף הוא... פשעה בו שלשמות של כסף דאמרה ליה נטירותא דכספא קבילי עלי נטירותא דדהבא לא קבילי עלי [כלומר משלמת את הסכום הנמוך של הכסף מפני שלא קיבלה על עצמה שמירת הזהב] א"ל רב מרדכי לרב אשי אתון בדרבא מתניתו לה אנו ממתניתא פשיטא לן חטין וחייפן בשעורין שעורין וחייפן בחטין אינו משלם אלא דמי שעורין בלבד אלמא אמר ליה נטירותא דשערי קבילי עלי הכא נמי אמרה ליה נטירותא דדהבא לא קבילי עלי". ומבואר מדברי הגמרא כי אדם המקבל על עצמו שמירת חפץ זול לא מתחייב בשמירת החפץ היקר, אם התברר כיקר.

והובאו הדברים להלכה בחו"מ סימן רצ"א (ס"ד), וז"ל המחבר: "אפילו כשקבל עליו, אינו חייב אלא כפי שווי החפץ שקבל עליו לשמור. שאם נתן לו לשמור דינר זהב, ואמר לו: הזהר בו של כסף הוא, ופשע בו ונאבד, אינו חייב אלא בשל כסף, שיאמר לו: לא קבלתי עלי אלא שמירת דינר של כסף, וכן כל כיוצא בזה".

וביאר בקצה"ח (סק"ד) טעם הדבר, כי כל השומרים לא מתחייבים בעל כרחם, אלא משום שהתורה ירדה לסוף דעתן שברצונם מקבלים עליהם חיובי השמירה. שומר דינר מקבל על עצמו חיוב באם יפשע, ושומר שטר באם ייגנב או יאבד וכן שואל אפילו באונסין, ולכך כל שלא קיבל השומר דין שמירה אינו מתחייב שלא מדעת.

והנה לפיכך שומר חנם או שומר שטר, אפילו שנודע לו אח"כ שזה יקר יותר (הב"ב), עדיין אינו חייב על זה, כי לא מקבל על עצמו שמירת היוקר (הזהב), מהיות ובשעת קבלת השמירה לא קיבל עליו שמירה על זה. ורק קבלת השמירה מחייבת אותו.

אולם בשואל חפץ זול, ונודע לו לשואל אח"כ שהחפץ יקר יותר, והשתמש בחפץ גם אחר שנודע לו על זאת, זאת באנו למחלוקת הקצה"ח

(מ"ב סק"ט, כה"ח סק"ח), וכן מצינו שאיכא סוגי מאכלים שמפיג היין כמו לשתות חומץ, אכילת כרוב, ושקדים המרים (כה"ח סק"ט), ואכילת דברים חמוצים, וכן אפשר להפיג היין על ידי שישוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח (ש"ע ס"י שכה ס"י מ"א), וכן שאיפת טאבא"ק מפיג היין (שם מ"ב ס"ק קכו).

שיכור שלא התפלל

יד. שיכור שלא התפלל ועבר זמן תפילה צריך להשלים התפילה בתפילה שאחריה, ואפילו אם התחיל לשתות אחרי שהגיע זמן התפילה, יש לו דין כמו שלא התפלל בשוגג (מ"ב סק"ו), ויש אומרים שרק בסעודת מצוה כמו בפורים וכדו' יכול להשלים כשהתחיל לשתות אחרי שהגיע זמן תפילה (ערוה"ש ס"ו), אבל אם כשהתחיל לשתות ידע בוודאות שהיין לא יפוג כוחו עד זמן התפילה, הוי מזיד אפילו בפורים ולא יכול להשלים התפילה (מ"ב ס"ט).

הזיק מחמת שמחת פורים

טו. מובא ברמ"א (ס"ו תרצה ס"ב) יש אומרים שאם הזיק את חבריו מחמת שמחת פורים פטור מלשלם, דהוי כאונס קצת, ובפורים אמרינן שמסתמא מוחלים אחד לחבירו (פרמ"ג), ודוקא שהזיק שלא בכונה אבל אם הזיק בכונה חייב לשלם (מג"א סק"ח), וכתב המ"ב (סק"ג) דיש נפקותא בין הזיק גדול להזיק קטן שבהזיק קטן פטורים מלשלם אבל בהזיק גדול חייבים, וכן נוהגים שאין פטורים מלשלם בהזיק גדול, ובמג"א (סק"ו) מביא שיש מחלוקת בין הזיק בגוף להזיק ממון שהזיק בגוף חייבים אפילו בפורים, ולמעשה המ"ב (ס) אינו מחלק בזה. טז. י"א שבזמנינו בעונותינו הרבים ערבה כל שמחה והשמחה אינה בשלימות ואין אנו נוהגים לשמוח כ"כ עד שיבוא לידי הזיק, לכן בזמנינו חייבים לשלם על כל נזק שעושים בפורים (ערוה"ש ס"ו), ובפרט אם הזיק מחמת שכרתו ולא מחמת גודל שמחת פורים שחייב לשלם אדם מועד לעולם (ים של שלמה ב"ק).

